

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»

ISSN 2520-2057

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»

№ 15 (95) / 2020
2 том

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА»**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»**

*Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22444-12344ПР*

Збірник наукових праць

№ 15 (95)

2 том

Київ 2020

Повний бібліографічний опис всіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука» представлено в: **Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Turkish Education Index; Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: **Index Copernicus International (ICI); Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; Open Academic Journals Index; Research-Bib; Turkish Education Index; Polish Scholarly Bibliography; Electronic Journals Library; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky; InfoBase Index; Open J-Gate; Academic keys; Наукова періодика України; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); CrossRef.**

В журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем сучасної науки.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

Редакція:

Головний редактор: **Коваленко Дмитро Іванович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Випускаючий редактор: **Золковер Андрій Олександрович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Секретар: **Колодич Юлія Ігорівна**

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії: **Камінська Тетяна Григорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Курило Володимир Іванович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Тарасенко Ірина Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Розділ «Економічні науки»:

Член редакційної колегії: **Алієв Шафа Тифліс огли** — доктор економічних наук, професор, член Ради — науковий секретар Експертної ради з економічних наук Вищої Атестаційної Комісії при Президентові Азербайджанської Республіки (Сумгаїт, Азербайджанська Республіка)
Член редакційної колегії: **Баланюк Іван Федорович** — доктор економічних наук, професор (Івано-Франківськ, Україна)
Член редакційної колегії: **Бардаш Сергій Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Бондар Микола Іванович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Вдовенко Наталія Михайлівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Гоблик Володимир Васильович** — доктор економічних наук, кандидат філософських наук, професор, Заслужений економіст України (Мукачеве, Україна)
Член редакційної колегії: **Гринько Алла Павлівна** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)
Член редакційної колегії: **Гуцаленко Любов Василівна** — доктор економічних наук, професор (Вінниця, Україна)
Член редакційної колегії: **Дерій Василь Антонович** — доктор економічних наук, професор (Тернопіль, Україна)
Член редакційної колегії: **Денисекно Микола Павлович** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної академії інвестицій і економіки будівництва, академік Академії будівництва України та Української технологічної академії (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Дмитренко Ірина Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Драган Олена Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Еміне Лейла Кият** — доктор економічних наук, доцент (Туреччина)
Член редакційної колегії: **Єфіменко Надія Анатоліївна** — доктор економічних наук, професор (Черкаси, Україна)
Член редакційної колегії: **Заруцька Олена Павлівна** — доктор економічних наук, професор (Дніпро, Україна)
Член редакційної колегії: **Захарін Сергій Володимирович** — доктор економічних наук, старший науковий співробітник, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Зеліско Інна Михайлівна** — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Зось-Кіор Микола Валерійович** — доктор економічних наук, професор (Полтава, Україна)
Член редакційної колегії: **Ільчук Павло Григорович** — доктор економічних наук, доцент (Львів, Україна)
Член редакційної колегії: **Клочан В'ячеслав Васильович** — доктор економічних наук, професор (Миколаїв, Україна)
Член редакційної колегії: **Копилук Оксана Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)
Член редакційної колегії: **Кравченко Ольга Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Курило Людмила Ізидорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Кухленко Олег Васильович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Лойко Валерія Вікторівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Лоханова Наталя Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)
Член редакційної колегії: **Малік Микола Йосипович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Мігус Ірина Петрівна** — доктор економічних наук, професор (Черкаси, Україна)

Член редакційної колегії: **Мухсінова Лейла Хасанівна** — доктор економічних наук, доцент (Оренбург, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Ніценко Віталій Сергійович** — доктор економічних наук, доцент (Одеса, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Олександр Васильович** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Осмятченко Володимир Олександрович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Охріменко Ігор Віталійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Паска Ігор Миколайович** — доктор економічних наук, професор (Біла Церква, Україна)

Член редакційної колегії: **Разумова Катерина Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Рамський Андрій Юрійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Селіверстова Людмила Сергіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Скрипник Маргарита Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Смолін Ігор Валентинович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сунцова Олеся Олександрівна** — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Танклевська Наталія Станіславівна** — доктор економічних наук, професор (Херсон, Україна)

Член редакційної колегії: **Токар Володимир Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Тульчинська Світлана Олександрівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Хахонова Наталія Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Ростов-на-Дону, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Чижевська Людмила Віталіївна** — доктор економічних наук, професор (Житомир, Україна)

Член редакційної колегії: **Чубукова Ольга Юріївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Шевчук Ярослав Васильович** — доктор економічних наук, старший науковий співробітник, доцент (Нововолинськ, Волинська обл., Україна)

Член редакційної колегії: **Шинкарук Лідія Василівна** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Шпак Валентин Аркадійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Беялов Талят Енверович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Скриньковський Руслан Миколайович** — кандидат економічних наук, член-кореспондент Української академії наук (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Peter Bielik** — Dr. hab. (Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Eva Fichtnerová** — University of South Bohemia in České Budějovice (Чеська Республіка)

Член редакційної колегії: **József Káposzta** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Henrietta Nagy** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Venelin Terziev** — Professor Dipl.Eng., PhD, доктор наук з національної безпеки, доктор економічних наук, член-кореспондент Російської академії природної історії (Русе, Болгарія)

Член редакційної колегії: **Anna Törő-Dunay** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Mirosław Wasilewski** — Dr. hab., Associate professor WULS-SGGW (Польща)

Член редакційної колегії: **Natalia Wasilewska** — Doctor of Economic Sciences, professor UJK (Польща)

ЗМІСТ
CONTENTS
СОДЕРЖАНИЕ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Terziev Venelin Krastev, Ivanov Ivan Stefanov THE NATIONAL EMPLOYMENT PLAN IN BULGARIA — ANALYSIS AND OPPORTUNITIES FOR CHANGE.....	6
Гумєга Володимир Володимирович ЕТАПИ ВПРОВАДЖЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ	14
Матюха Микола Миколайович, Беяк Аліна Петрівна ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ГРОШОВИХ КОШТІВ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	20
Матюха Микола Миколайович, Бєх Анжеліка Миколаївна УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ ЗА ВИПЛАТАМИ ПРАЦІВНИКАМ...25	25
Романів Євген Миколайович, Приймак Світлана Вікторівна, Сподарик Тетяна Ігорівна КОМПЛЕКСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ТА ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ НАФТОВИДОВУВНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ.....	29
Семібратов Денис Сергійович, Русіна Юлія Олександрівна УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ПОЛІТИКОЮ КБ АТ «ПУМБ»	38
Стєшенко Олена Дамирівна, Бойко Олександра Григорівна СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ	45
Стрижак Данило Сергійович ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	51

Terziev Venelin Krastev*D. Sc. (National Security), D. Sc. (Economics), D. Sc. (Social Activities),
PhD, Professor**Georgi Rakovski Military Academy (Sofia, Bulgaria)**University of Rousse (Rousse, Bulgaria)**Kaneff University Hospital (Rousse, Bulgaria)***Ivanov Ivan Stefanov***Engineer**Kaneff University Hospital (Rousse, Bulgaria)*

DOI: 10.25313/2520-2057-2020-15-6358

THE NATIONAL EMPLOYMENT PLAN IN BULGARIA – ANALYSIS AND OPPORTUNITIES FOR CHANGE

Summary. This paper is the part of an extensive study which analyzes and examines the processes on the Bulgarian market that unfold in the emergency situation resulting from the COVID-19 pandemics. The focus is on the state of the labour market before the pandemic crisis and the subsequent changes in the current national employment plan in view of the challenges of the situation caused by COVID-19. It proposes measures and supports actions for restructuring the financial resource for adaptation of the plan to the new challenge to the labour market in Bulgaria.

Key words: Labour market, COVID-19, Social system, Social policies.

The current crisis situation resulting from the spread of a viral infection caused by COVID-19 is another test for the implemented unemployment and employment social policies. Entire sectors of the economy are in downtime; other are in a situation to function at minimal rates. This suggests active processes of pressure on the existing social system. To what extent it is able to deal with these critical processes and to what extent they will take place remains to be seen, but it is obvious that the negative impact is already a fact and it will increase. Despite the fact that the Bulgarian economy has been growing in recent years, the progress is quite modest and insignificant to compensate for the impending situation.

The European active social policy on the labour market is based on the project principle. This process requires local communities to prepare and submit projects to be funded under the relevant operational programs. The approach opens opportunities for the implementation and financing of projects that have proved to be necessary for local communities and will improve the social environment [1].

Employment and unemployment situation in 2019 in Bulgaria

The labour market by the end of 2019 was characterised by economic growth and positive trends. In the first

nine months of 2019, the number of employed increased while the number unemployed and economically inactive people decreased on an annual basis. The number of economically active population aged 15–64 was going up despite the unfavourable demographic processes. It reached 3 282.4 thousand, 1% up compared to the first nine months of 2018. As a result of the growth in workforce, the economic activity rate for the population aged 15–64 in the first nine months of 2019 increased on annual basis by 1.7 percentage points, reaching 73.3%.

In the first nine months of 2019, the number of employed people aged 15–64 increased to 3 140.5 thousand with a higher growth rate (by 2.2%) compared to the first nine months of 2018. The number of employed increased in all age groups, as a larger increase is observed in the groups of 45–54 and 55–64 year olds.

The employment rate for the population aged 15–64 also increased. In the first nine months of 2019, 70.1% of the people aged 15–64 were employed, 2.4 percentage points up the same period of the previous year. The employment rate for the age group 20–64 was 75% on average for the three quarters of 2019 and was close to the national target of 76% for 2020. Compared to the first nine months of 2018, the value of the indicator is higher by 2.6 percentage points [2–4].

Employment increased in all 18 economic activities, except for those employed in wholesale and retail

trade; repair of motor vehicles and motorcycles, where it decreased by 0.2% (1.3 thousand) compared to the first nine months of 2018. More significant growth in employment during this period was reported in economic activities “Accommodation and food service activities” — by 16.3 thousand, “Manufacturing” — by 10.5 thousand, “Administrative and support service activities” by 8.8 thousand, “Professional scientific and technical activities” by 5.9 thousand and “Information and telecommunication” by 5.6 thousand.

In all regions of Bulgaria there is an increase in employment except for the North-West region, where the number of employees aged 15–64 decreased by 1.6% (4.4 thousand) compared to the first nine months of 2018. In the other five regions, employment increased, with the largest increase reported in the South-West, South-Central and North-Central regions. The employment rate for the population aged 15–64 was higher than the national average in the South-West region (75.9%), and in the South-East it was almost as high as the national average (70%). The lowest employment rate was in the North-West region (59.5%). In the other three regions the value of the indicator is of close values, respectively 66.8% in the North-East, 69.2% in the South-Central and 69.5% in the North-Central [2–4].

Unemployment had been decreasing steadily since 2014. The downward trend continued in the first nine months of 2019. On average for the three quarters of 2019 144.2 thousand people were unemployed. Compared to the same period in 2018, this is a decrease of 19.8%. The unemployment rate averaged 4.3% for the first nine months of 2019, decreasing by 1.1 percentage points compared to the same period of the previous year. Since 2014 the unemployment rate for Bulgaria had been lower than the EU-28 average. According to Eurostat data, this trend continued in the first nine months of 2019, with the average value of the indicator for Bulgaria being 4.3% and 6.4% for the EU-28 [2–4].

A decrease in the number of unemployed was reported for all age groups. The number of unemployed young people aged 15–24 continued to decline both in absolute terms and as a share of the workforce. Compared to the first nine months of 2018 this number decreased by 37.2% to 13 thousand, the youth unemployment rate falling by 4.5 percentage points to 8.9%. Since 2015, the level of youth unemployment (15–24 years) for Bulgaria had been lower than the EU-28 average. According to Eurostat data, this trend continued in the first nine months of 2019 — for Bulgaria the value of the indicator on average for the first nine months was 9.4% compared to 14.5% on average for the EU-28 [2–4].

The number of young people not in employment, education and training aged 15–24 had been decreasing steadily since 2014. According to the most recent Eurostat data in 2018 it was 15% for Bulgaria, de-

creasing on an annual basis by 0.3 percentage points at an EU-28 average of 10.5%. For the period of effect of the National Plan for implementation of the European Youth Guarantee 2014–2020, the number of young people aged 15–24 who were not employed and were not involved in education and training activities decreased by 36.2% — from 149 thousand in 2014 to 95 thousand in 2018 according to Eurostat data.

The downward trend of the long-term unemployed, observed since 2014, continued. In the first nine months of 2019 compared to the same period of the previous year their number decreased by 19.4% to 83.5 thousand, and the long-term unemployment rate decreased by 0.6 points to 2.5% [2–4].

Along with the reduction of unemployment, the economically inactive population also decreased. The economically inactive persons aged 15–64 were 1,195.7 thousand, 7.1% down the first nine months of 2018. The number of discouraged people aged 15–64 continued to decrease and in the first nine months of 2019 they were 62.1 thousand. On an annual basis there was a significant decrease in their number — by 26.9%.

According to the data of the National Employment Agency, the number of unemployed registered with the employment services continued to decrease in the first nine months of 2019 compared to the same period of the previous year, as their average monthly number reached 184,053 people. There was a slowdown in the rate of reduction of the number of unemployed. The decrease on an annual basis in the first nine months of 2019 was 10.1%, compared to 14.7% in the first nine months of 2018 [2–4].

The average monthly unemployment rate reached 5.6% in the period January-September 2019. Compared to the same period of the previous year, a decrease of 0.6 percentage points was reported.

Pursuant to the Employment Promotion Act, employed persons, pensioners and students can be registered as job seekers in employment offices. In the first nine months of 2019, an average of 2,429 employees, 956 students and 2,057 retirees exercised this right. The number of persons in all three groups had increased compared to the first nine months of 2018, which was a result of the targeted actions of the Employment Agency to attract and activate labour resources to overcome the shortage of personnel in some industries or regions. The number of students without qualifications — 71.7% prevailed, which was a result from the measures for promoting the employment of young people, including the ones that had dropped out of the education system. In the groups of the employed and retired the specialists predominated — 63.8% and 52.9% respectively [3–5].

The dynamics of the registered unemployed in the first nine months of 2019 was characterized by an increase in the inflow and a decrease in the outflow of unemployed compared to the same period of the previous year.

Expected development of the labour market in 2020 prior to the crisis

The strengths of the labour market in 2019 were stable economic environment, fiscal sustainability, increasing employment, decreasing unemployment, bigger spending on education and training, low inflation, the implementation of programs and measures of active employment policy, digitalization, the built capacity and accumulated experience of the competent institutions and the sustainable regulatory framework, the support of the European institutions and funds.

Though declining in strength, there still remained a number of weaknesses in the labour market in 2019. Such were the shortage of qualified personnel, especially with secondary education, the mismatch between the employers' demand of employees with certain skills and the workforce available, the high share of unemployed of no qualifications and low level of education, big regional differences in employment and pay, short-term employment (of casual, seasonal, often informal nature), persistent unemployment among disadvantaged groups, despite its stable decline, the large number of inactive people. Undeclared labour continued to disrupt the functioning of the labour market, though restricted as a result of the joint efforts of the institutions and the social partners. In general, low education, skills and socio-economic inequalities were the major obstacles to improving human capital, with potential implications for skills levels and growth potential. The opportunities offered by the new technologies and the digital economy for high-quality employment were insufficiently used. Emigration had a negative effect on labour supply, and differences in wage levels compared to more developed member states remained a factor for its future existence.

The threads to the labour market in 2020 — some of them were of long-term nature such as demographic trends, structural disparities in labour supply and demand, skills inadequacy, especially in the digital sphere. Other threats nascent in 2019 might be more pronounced in 2020, such as deteriorating economic conditions and rising risks to economic growth, significant indebtedness of non-financial corporations that could hamper medium-term growth prospects, the restriction of exports and orders, the increasing pressure on wages due to shortages of labour and the limited opening of new jobs in certain sectors, the lack of funding due to the exhaustion of European Structural Funds at the end of the programming period. The private sector will be cautious about creating new jobs under pressure to raise wages. Industrial relations are slowly adapting to a labour market that is becoming increasingly diverse, globalized and unconventional. Estimates of the Bulgarian National Bank for the cyclical position of the economy show that at the beginning of the year the economic activity in the country was above its potential level. These assessments give signals that in terms of supply part of the resources in

the economy are still loaded above their optimal level, which is in line with the observed long-term trend towards a significant decrease in unemployment and maintaining a high capacity utilization rate [6–7].

Labour market opportunities in 2020

Providing for the necessary funds from the state budget of the Republic of Bulgaria for training of employed and unemployed persons for the acquisition of the skills required by employers, including advanced training, search for solutions to problems through [8]:

- changes in the admission plan in education;
- for the unemployed — advanced training and training at the request of employers;
- training for employees;
- import of workforce from third countries;
- providing for more attractive conditions for payment and work;
- utilization of the untapped potential of human resources by activating the people who do not work and do not seek a job;
- support for reconciling family and professional life, flexible employment, part-time employment, maintaining the employment of people of retirement age, etc.;
- conducting information campaigns among Bulgarians living abroad about the opportunities for professional realization in Bulgaria, encouraging the return of highly qualified personnel after training or work in other countries;
- providing for employment, including at municipalities, to reduce poverty in small settlements and rural areas, ensuring faster transitions from inactivity to employment, including with the instruments of social assistance;
- removing barriers to active job search caused by poverty, deteriorating health and poor living conditions;
- more efficient allocation and use of human resources by redirecting to better and more productive jobs both by providing for high-tech equipment and new technologies, and by improving skills and motivation for work, training of managers and other. In the short term, labour market demand can be met by supporting the geographical and occupational mobility of the workforce; however, in the long run, the response to the declining labour force is to increase labour productivity;
- an analysis of the processes and development of measures, following the example of the countries that have already gained experience in the application of the new technologies, including for the where jobs are at risk due to automation and digitalisation, as well as areas and occupations where more jobs will be opened;
- development of the legislation for regulating the changes in the labour relations, as well as providing for social security for the workers in the new forms of work — in the information and communication sectors, work with vouchers, teleworking, etc.

Priority action areas in 2020

The National Employment Action Plan 2020 will include activities to stabilize the functioning of the labour market to prepare it both for accelerating economic development and to face the external and internal economic challenges. The aim is to develop human capital to meet the needs of the economy and to be able to adapt quickly to changes in labour demand caused by both new technologies and structural changes. The increase in workforce supply is to be achieved through continuous work on the labour potential — by activating the people who do not have and seek a job and advanced training of the workforce, motivation and professional orientation. The plan will continue to contribute to the realization of the goals and commitments of the country in implementation of the Europe 2020 EU Strategy, the European Pillar of Social Rights, the measures included in the National Reform Program 2020, the Council Recommendation of 05.06.2019 (described below), the Convergence Program, the Government Program 2021, the tasks of the Updated Employment Strategy 2013–2020, the National Plan for the Implementation of the European Youth Guarantee 2014–2020, the National Strategy for Lifelong Learning 2014–2020, the National Strategy for People with Disabilities 2016–2020, the Bulgaria 2020 National Development Program, etc. At the same time, the NEAP 2020 will provide for reserves for financing emergency measures in case of negative phenomena through redistribution of funds. Bulgaria is taking measures to implement the Council Recommendation of 9 July 2019 on the Bulgaria's National Reform Program for 2019 which includes opinion of the Council on Bulgaria's Convergence Program for 2019 (2019 / C 301/02), published in the Official Journal of the EU on 5 September 2019 under number C 301/02. The Recommendation states that [9–10]:

- The labour market has improved, but challenges remain. Employment has reached its highest level since Bulgaria's accession to the EU, and unemployment rate is below the EU average. Despite these positive changes, some groups of the population, such as low-skilled workers, young people, Roma and people with disabilities, continue to face difficulties in finding a job. Specific measures are being implemented to support the long-term unemployed, who represent 3% of the active population in 2018. A combination of effective and sustained outreach measures, active employment policies and integrated social and employment services could improve the employability of disadvantaged groups and their chances of finding a job.
- Bulgaria's increasing skills shortages warrant significant investments. Young people might be more employable if the quality and effectiveness of traineeships and apprenticeships were improved. Moreover, the participation in upskilling and reskilling measures among the adult population is very low.

Despite measures launched to encourage the development of digital skills, Bulgaria's level of basic digital skills (29% of individuals possess basic digital skills against a Union average of 57%) remains among the lowest in the Union.

- Despite the ratification of the International Labour Organization's Convention concerning Minimum Wage Fixing and of several rounds of negotiations during 2018, employers and trade unions still have diverging views on the criteria to be applied when setting the minimum wage. There is scope for greater consensus about an objective and transparent wage-setting mechanism. Meanwhile, although the involvement of the social partners in the design and implementation of policies and reforms seems to have increased, continuous support for a reinforced social dialogue remains necessary.
- Educational outcomes are still low and continue to be strongly influenced by parents' socioeconomic status. This reflects challenges relating to the quality and inclusiveness of the education and training system. Bulgaria invests insufficiently in education, particularly in pre-primary and primary education, two areas that are instrumental to creating equal opportunities from an early age. Participation in quality early childhood education and care is low, in particular for Roma and children from other disadvantaged groups. The rate of early school leaving is still high, with negative consequences for future employability and labour market outcomes. The labour market relevance of vocational education and training and the availability of dual vocational education and training remain insufficient. While some measures are underway, further efforts are needed to ensure that the skill set of higher education graduates can address short- and mid-term skills shortages in a consistent way.
- Bulgaria is still facing high income inequality and risk of poverty or social exclusion. Though decreasing, the rate of poverty or social exclusion in 2018 was 32,8%, still well above the Union average. The social security system does not cover all people in employment and the social protection system is insufficient to tackle the significant social issues. This reflects the low level of social spending, the uneven availability of social services across the territory of the country and the limited redistributive effects of the taxation system. In 2018, the income of the richest 20% of population was 7.7 times higher than that of the poorest 20%, still one of the highest in the EU. Despite some measures, the adequacy and coverage of the minimum income remain limited and an objective mechanism for regularly updating it is still missing. Social services are hampered by low quality and lack of an integrated approach towards active inclusion. Disparities in access to social services, healthcare and long-term care persist. This undermines their ability to provide comprehensive

support for the most vulnerable, such as the Roma, children, the elderly, persons with disabilities and people living in rural areas. Part of the population has difficulty getting access to affordable housing. More efforts are therefore needed to foster active inclusion, promote the socioeconomic integration of vulnerable groups including the Roma, enhance access to quality services and address material deprivation.

It is recommended Bulgaria to take the following actions in 2019 and 2020 [9–11]:

Strengthen employability by reinforcing skills, including digital skills. Improve the quality, labour market relevance, and inclusiveness of education and training, in particular for Roma and other disadvantaged groups. Address social inclusion through improved access to integrated employment and social services and more effective minimum income support. Improve access to health services, including by reducing out-of-pocket payments and addressing shortages of health professionals.

The Council's recommendations on skills development pathways, the quality framework for traineeships, the European framework for quality and effective apprenticeships and key competences for lifelong learning will continue to apply.

In view of the above the concept of the National Employment Action Plan 2020 has been defined in the following way:

“Support for economic growth by creating conditions for providing for the required by employers good quality and quantity of labour, including by activating and increasing the employability of the disadvantaged groups in the labour market with a priority given to the most poorly developed regions.”

In this regard, in 2020, as well as in 2019, the priorities in the active labour market policy are the services for jobseekers and inactive people, as well as the training of the labour force.

The actions envisaged in the Plan will create conditions for reducing the imbalances on the labour market by improving the combination of labour supply and demand (in terms of quantity and quality) and ensuring fast and quality transitions from unemployment and inactivity to employment through the development of services and cooperation with employers. Improving the qualifications and skills of the unemployed and the employed enables them to achieve, on equal other terms, higher labour productivity. Assisting the unemployed in their search for jobs, inclusion the most vulnerable groups of unemployed in training and employment ensures social inclusion for these groups, earned income and insurance rights, tax revenues and social security contributions for the state. Funding some part of the staff costs of the companies, especially the small and medium-size enterprises, is in practice a form of support and encouragement for them to create jobs. Support will be granted also for investments in regions with high unemployment rates.

The training and employment of disadvantaged groups is a factor which helps some of them escape the poverty trap and implement some of the tasks in the social economy. Conducting media campaigns to raise awareness of the benefits of skills development and encourage participation in various forms of training is a way to attract those who have the biggest need for training — the low-skilled unemployed.

In case of deterioration of the international economic environment as a result of failures in international markets, regional conflicts and migration flows from some countries to other and in view of the internal environment following crises and natural disasters, i.e. in a more pessimistic scenario, subsidized employment will be provided under programmes, where the employment will be targeted at other aims as well, such as, for example, fostering security, environmental protection, rehabilitation and improvement of the infrastructure of the settlements, etc. In emergency situations and natural disasters, temporary employment in the regions which experience difficulties will be provided for.

The main objectives and priorities of the national employment policy for 2020 in light of the estimated economic growth laid down in the 2020 State Budget Act are a higher growth rate, stable environment and increase in domestic demand and include [5]:

- Support the economy by providing one of the main factors for sustainable growth — quality and more productive workforce according to the needs of employers. Reducing imbalances between labour supply and demand and supporting the opening of quality jobs in the real economy to achieve employment-favourable growth. Improving the business environment and maintaining employment in the main sectors of the economy, restricting unregulated employment and undeclared payments. Improving the quality of the workforce in small and medium enterprises. Reducing employment disparities between regions.
- Increasing the participation in the labour market and reducing the number of inactive people of working age by activating and training for the acquisition of knowledge, skills and competencies required by employers.
- Better inclusion and acquisition of skills by the unemployed from the most disadvantaged groups, faster job placement and achieving sustainable employment. Achieving the objectives of the European Youth Guarantee to accelerate the reduction of youth unemployment, especially from the group of the inactive (NEET's). Reducing the number of long-term unemployed and in line with the Council recommendation on this target group.
- Achieving greater efficiency and quality of employment services, implementation of new services, including through systematic cooperation with business, closer interaction with private employment

agencies and enterprises to provide temporary work. Fast transitions from one employment to another for job seekers with high qualifications and career opportunities. Achieving a lasting effect in the integration of the most vulnerable groups into the labour market by providing integrated services by the territorial divisions of the Employment Agency and the Social Assistance Agency. Increasing the effect of the programs, projects and measures of the active labour market policy in connection with the recommendations from the conducted net evaluations and improving the financial efficiency of the spent funds.

- Development of interdepartmental interaction and social partnership.
- In the event of sudden deterioration of the economic situation and lower than expected GDP rates as a result of unforeseen external circumstances, such as natural disasters, financial imbalances, etc., to consider the following priority as well:
 - Curbing unemployment through information on job vacancies throughout the country, providing training, promoting internal mobility, inclusion of a number of unemployed in regions with a deteriorating economic environment in temporary employment, providing training and mediation services for a rapid transition to new employment for the dismissed staff from enterprises in difficulty and / or having ceased their activity.

Adaptation of the main actions in the national employment action plan to COVID-19

The National Employment Action Plan 2020 will be including activities in the following primary areas: [2–5]:

- Promotion of economic growth, which is favourable for employment, improvement of business environment, development of main economic sectors of favourable impact on employment, including: industry and environment, energy, agriculture, construction; transport; tourism; information and communication technologies; healthcare; trade incl. support for employment in small and medium-sized enterprises..
- Preparation for future changes in labour under the influence of new technologies.
- Improving social dialogue by involving the social partners in the formulation and implementation of employment policies.
- Development of regions.
- Improvement of labour market operation by:
 - Providing for workforce with qualifications and skills that meet the demand of the business and in view of the future needs;
 - Providing for employment for disadvantaged groups on the labour market in programs, projects and measures of the Employment Promotion Act and the Human Resources Development Operational Program; implementation of the Youth Guarantee; improving

the services for activation of the unemployed, counselling and vocational guidance to professions and specializations in demand on the labour market for quick job placement and reducing the duration of unemployment; activation of inactive, incl. discouraged people; promoting internal mobility;

- Curbing unregulated employment and undeclared payments to employees;
- Income policy and passive labour market policy;
- Ensuring social security and social inclusion;
- Free movement of workers within the EU and employment for people from third countries.

Enhancing the management of employment policies: the National Employment Agency, the General Labour Inspectorate, other institutions.

The implementation of the goals and activities set in the National Employment Action Plan will be significantly hampered in the current new and different in qualitative terms environment.

Despite the fact that some employers retain their employees in a way or other which artificially keeps the labour market in a relatively balanced position, the situation will change dramatically in the very short run.

For some of the staff from the most affected sectors of the economy, such as tourism, public transport, etc. the dismissal process has begun. This will quickly change the forecasts for increasing employment and maintaining and even reducing unemployment rates.

In practice, other vulnerable groups will be formed on the labour market, as a direct consequence of the pandemic situation. This will require a reformulation of the objectives and priorities of action in the National Plan, even a change in its financial framework.

There will be people on the labour market who have the appropriate qualifications and specific competencies, but in the current situation they cannot apply them. The possible actions are in several directions: to support them financially by a respective monetary compensation, with the expectation that the activity in which they were engaged will recover soon enough after the end of the crisis or to orient them to the still available other vacancies that do not correspond to their qualifications and competencies. Both measures would be temporary and would rather prevent them from falling into a difficult social and life situation.

There are enough clear signals in the society that small and medium-sized businesses and those that do not have free financial resources face very serious problems. This puts in a different way the formation of new critical groups of people who have lost or will lose their jobs in the near future: a human resource of relatively diverse professions and with different age characteristics, which will be uncomfortable to participate in the labour market with limited supply of jobs. The presence of economic and social imbalances in the respective regions of the country, especially in its North-western part, will create an even more difficult situation [8–10].

The approaches should be differentiated in two directions — the first — in efforts to maintain existing employment by supporting the enterprises themselves. Various practices and technologies have been applied for the implementation of such activities in Bulgaria with varying degrees of success. A successful practice is to support the people who have little time left until retirement for seniority and old age — a mechanism for paying a certain salary and social security payments on it for a period of up to two years. A similar mechanism could be proposed and implemented for a specific period of time. The question arises in which directions such financial resources should be streamed and how to distribute them as fairly as possible. Undoubtedly, various systems of selection criteria can be applied, such as reduced production volumes, staff reduction compared to previous numbers, as well as those for sectors that are directly affected and unable to operate. Each of the criteria should comprise a certain corrective weight in making the relevant support decision. This is a mechanism that would be easily implemented and will give the fastest result, helping to avoid personnel dismissal during the crisis situation. The question is again whether the market behaviour of the respective business will recover quickly and fully enough after the end of the extraordinary crisis of the COVID-19 pandemic [11].

However, even at present there are companies that have ceased operations and laid off almost their employees — especially those in the sphere of services, which they are not able to render in any other form.

This raises the question of what happens with these employees who have specific skills which to apply are necessary to be involved in corresponding activities. If this is not possible, a solution should be sought for this newly formed group of unemployed. Again, there are solutions in at least two directions — one is the passive approach — to financially support them in the short run (using various forms — compensations, social benefits, etc.), the other — to retrain them so that they can work in areas where employment could be provided for them. A large part of this group in recent years have not been active players in the labour

market and this is an unusual role for them and at the beginning there will be an adaptation period, i.e. the awareness that they appear to be unemployed persons in a not very dynamic and closed labour market. These are mainly people from small and family businesses who have provided for the sustenance of their families through activities in the production sphere or in the sphere of services [11–12].

The closure of large enterprises, the activities of which are mainly related to foreign partners, is currently at a standstill. Most of the staff is on paid or unpaid leave, and a positive solution to the crisis situation and the return of all at their workplaces is expected. A negative alternative might also be expected — that this type of production will shrink a lot and the reduction of production activity will be due to the fact that commodity markets will not recover automatically. This will create additional great pressure on the Bulgarian market and the current system will encounter the serious challenge to look for opportunities to solve problems through instruments and measures aimed at achieving sustainable employment [11].

Conclusion. Ultimately, it is imperative to quickly consider revising the objectives and the activities envisaged in the National Employment Plan and to provide for additional funding to support the process of overcoming the crisis, as well as to support the functioning of the labour market.

Obviously, the parameters projected in the current plan should be revised, which will lead to a negative trend in employment and an increase of unemployment. The current program envisages funds from the state budget that will provide for the employment of almost 13,000 unemployed and the training of 11,824 unemployed persons. This will prove to be very insufficient, given that in the last days of March alone the number of unemployed registered per day was several thousand and this process will continue in the next few months.

The projected unemployment rate of 4.1% is likely to increase and will reach far higher levels, probably exceeding the critical levels reported in the period of the financial crisis of 2008.

References

1. Terziev, V., Georgiev, M. The place of programming in the state's social policy // Review of Behavioral Aspect in Organizations and Society, 2(1), 2020. PP. 25–30. <https://doi.org/10.32770/rbaos.vol225-30>.
2. URL: <http://www.mlsp.government.bg/natsionalni-planove-za-deystvie-po-zaetostta>, 2020.
3. URL: <https://www.nsi.bg/>, 2020.
4. URL: <https://www.az.government.bg/>, 2020.
5. URL: <https://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp?idMat=13256>, 2020d.
6. Bogdanova, M. Social policies and programmes in Europe // Proceedings of ADVED 2019-5th International Conference on Advances in Education and Social Sciences, 21–23 October 2019, International Organization Center of Academic Research, Istanbul, Turkey, 2019. PP. 469–476. ISBN: 978-605-82433-7-8.

7. Terziev, V. The crisis situation created by COVID-19 and Bulgarian universities // Knowledge — International Journal Vol. 40.1, Institute of Knowledge Management, Skopje, N. Macedonia, 40, 2020. 1. PP. 45–48, ISSN 1857-923X (for e-version), ISSN 2545-4439 (for printed version).

8. Terziev, V. Labour market policies in Bulgaria during periods of crisis // 54th International Scientific Conference on Economic and Social Development, Novosibirsk, 21–22 May 2020, Economic and Social Development (Book of Proceedings). PP. 92–101. ISSN 1849-7535.

9. Terziev, V. Change in the employment action plans during crisis // 54th International Scientific Conference on Economic and Social Development, Novosibirsk, 21–22 May 2020, Economic and Social Development (Book of Proceedings). PP. 366–376. ISSN 1849-7535.

10. Terziev, V. Bulgarian universities and the crisis situation created by COVID-19 // 59th International Scientific Conference on Economic and Social Development, Economic and Social Development (Book of Proceedings), Cakovec, Croatia, 2020. PP.113–117. ISSN 1849-7535.

11. Terziev, V. The social system in Bulgaria facing a particularly new challenge in a pandemic period // 53rd International Scientific Conference on Economic and Social Development (Book of Proceedings), Cakovec, Croatia, 2020. PP. 70–74, ISSN 1849-7535.

12. Terziev, V. The Bulgarian labor market in a period of extraordinary crisis from the COVID-19 pandemic // 18th RSEP International Economics, Finance & Business Conference — Virtual/Online 26–27 August 2020, Kadir Has University, Istanbul, Turkey. PP. 111–115. ISBN: 978-605-06961-5-8/September 202.

Гумега Володимир Володимирович

аспірант кафедри економіки будівництва

Київського національного університету будівництва і архітектури

Гумега Владимир Владимирович

аспирант кафедры экономики строительства

Киевского национального университета строительства и архитектуры

Humega Vladimir

Graduate Student of the Department of Construction Economics

Kyiv National University of Civil Engineering and Architecture

ЕТАПИ ВПРОВАДЖЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ

ЭТАПЫ ВНЕДРЕНИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ

STAGES OF IMPLEMENTATION OF MANAGEMENT ACCOUNTING OF INVESTMENT PROJECTS

Анотація. При розробці системи управлінського обліку, системоутворюючим елементом визнається її нерозривний зв'язок з кожним видом діяльності економічного суб'єкта. При цьому, управлінський облік інвестиційної діяльності належного розвитку не отримав, незважаючи на актуальність даного виду діяльності підприємств на сьогоднішній день.

Статтю присвячено дослідженню особливостей впровадження управлінського обліку інвестиційної діяльності підприємства. У дослідженні розкривається питання організації управлінського обліку в інвестиційній діяльності підприємства, його роль в аналізі інвестиційного процесу. Автором уточнено поняття інвестиційного процесу, розкрито зміст етапів формування системи управлінського обліку та умови впровадження. Водночас, доведено, що необхідною умовою ефективного контролю за результатами реалізації інвестиційного проекту є виокремлення його як окремого центру відповідальності, який можна віднести до центру інвестицій, прибутку, центру доходів і витрат, виділено умови віднесення інвестиційного проекту відповідно до центру відповідальності. Дані рекомендації щодо вдосконалення складу управлінської звітності, призначеної для цілей аналізу і контролю інвестиційної діяльності.

Запропонований в даній статті методологічний підхід до формування системи управлінського обліку дозволить вирішити цілий ряд завдань, пов'язаних з управлінням і контролем інвестиційної діяльності підприємства, в тому числі забезпечити оперативність обліку.

Ключові слова: управлінський облік, інвестиційна діяльність, інвестиційний проект, інвестиційні витрати, управлінська звітність, капітальні вкладення, активи.

Аннотация. При разработке системы управленческого учета, системообразующим элементом признается ее неразрывная связь с каждым видом деятельности экономического субъекта. При этом, управленческий учет инвестиционной деятельности должного развития не получил, несмотря на актуальность данного вида деятельности предприятий на сегодняшний день.

Статья посвящена исследованию особенностей внедрения управленческого учета инвестиционной деятельности предприятия. В исследовании раскрывается вопрос организации управленческого учета в инвестиционной деятельности предприятия, его роль в анализе инвестиционного процесса. Автором уточнено понятие инвестиционного процесса, раскрыто содержание этапов формирования системы управленческого учета и условия применения. В то же время, доказано, что необходимым условием эффективного контроля за результатами реализации инвестиционного проекта является выделение его как отдельного центра ответственности, который можно отнести к центру инвестиций, прибыли, центра доходов и расходов, выделено условия отнесения инвестиционного проекта соответствующего центра ответственности. Даны рекомендации по совершенствованию состава управленческой отчетности, предназначенной для целей анализа и контроля инвестиционной деятельности.

Предложенный в данной статье методологический подход к формированию системы управленческого учета позволит решить целый ряд задач, связанных с управлением и контролем инвестиционной деятельности предприятия, в том числе обеспечить оперативность учета.

Ключевые слова: управленческий учет, инвестиционная деятельность, инвестиционный проект, инвестиционные расходы, управленческая отчетность, капитальные вложения, активы.

Summary. When developing a system of management accounting, its inseparable connection with each type of activity of an economic entity is recognized as a system-forming element. Thus the administrative account of investment activity didn't receive proper development, despite urgency of the given kind of activity of the enterprises for today

The article is devoted to the study of the peculiarities of the introduction of management accounting of investment activities of the enterprise. The study reveals the organization of management accounting in the investment activities of the enterprise, its role in the analysis of the investment process. The author clarifies the concept of investment process, reveals the content of the stages of formation of the management accounting system and the conditions of implementation. At the same time, it is proved that a necessary condition for effective control over the results of the investment project is its separation as a separate center of responsibility, which can be attributed to the center of investment, profit, income and expenditure center. Recommendations for improving the composition of management reporting, designed for the analysis and control of investment activities.

The methodological approach to the formation of the management accounting system proposed in this article will allow to solve a number of tasks related to the management and control of the investment activity of the enterprise, including ensuring the efficiency of accounting.

Key words: management accounting, investment activity, investment project, investment expenses, management reporting, capital investments, assets.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Процес управління інвестиційною діяльністю вимагає від менеджменту компанії постійного моніторингу та контролю інвестиційних витрат. Незамінним інструментом забезпечення керівництва інформацією, необхідною для прийняття рішень та ефективного управління підприємством, є управлінський облік. Але перед тим як надати і використовувати цю інформацію, слід налагодити систему її отримання та обміну.

Багато підприємств відчують труднощі в постановці і використанні системи управлінського обліку інвестиційної діяльності. Необхідність формування методологічних підходів до організації обліково-аналітичного забезпечення інвестиційної діяльності зумовила актуальність даного дослідження.

Розробка моделі управлінського обліку інвестиційної діяльності передбачає уточнення цілей даного методу обліку та його інтеграції в загальну інформаційну систему управління підприємством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми управління та бухгалтерського обліку інвестицій отримали широке висвітлення в працях як вітчизняних учених, серед яких І. О. Бланка, А. Ф. Гойко, І. В. Нестеренко, А. А. Пересади, М. В. Кужельного, В. В. Сопка, В. П. Завгороднього, Я. Д. Крупки, Ф. Ф. Бутинця, О. Кириченка, В. Ковальова, Т. Майорової так і зарубіжних — А. Д. Шеремета, В. Ф. Палія, Глен А. Велша, Д. Кондуела, Дж. Блейка, Р. Ентоні, та ін. Проте, необхідно брати до уваги, що сучасні реалії ставлять нові завдання, які вимагають комплексного підходу до вирішення проблем, пов'язаних зі зміною інвестиційної політики.

Цілі статті. Метою дослідження є розробка моделі управлінського обліку, що дозволяє здійснювати своєчасний контроль і аналіз інвестиційних витрат, а також приймати ефективні управлінські рішення в рамках реалізації інвестиційної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення стабільного зростання і ефективності діяльності підприємств в значній мірі залежить від рівня його інвестиційної активності. Інвестиційна діяльність сприяє динамічному розвитку підприємства і є необхідною умовою поновлення виробничих фондів і впровадження нових технологій виробництва. Для прийняття обґрунтованих управлінських рішень з інвестиційної діяльності необхідно володіти своєчасною, достовірною та якісною інформацією, наявність якої забезпечує налагоджена система управлінського обліку.

Однак у розвитку обліку інвестиційних витрат існує ряд проблем методологічного характеру. Крім того, порядок обліку витрат на модернізацію, реконструкцію і технічне переозброєння діючих об'єктів основних засобів не в повній мірі відображено в нормативних актах. [3].

Таким чином, необхідність постановки і розвитку методології управлінського обліку інвестиційної діяльності набуває особливої актуальності.

Інвестиційна діяльність виступає не тільки основним важелем подолання кризових явищ у виробництві за рахунок забезпечення його ефективних результатів, а й головною формою реалізації економічної стратегії, що сприяє успішному вирішенню завдань, що стоять перед конкретним підприємством. Реалізація інвестиційної діяльності виражається в інвестиційному процесі. Інвестиційний процес в своїй основі спрямований на ефективне

вкладення грошових коштів, іншого майна, майнових та немайнових прав в підприємства, об'єкти нерухомості, верстати, обладнання, фінансові інструменти, нефінансові засоби і т.д., що дозволяє отримувати прибуток або забезпечувати корисні соціальні або екологічні ефекти [2].

При аналізі інвестиційного процесу виділяється чотири взаємопов'язані поняття: інвестиції, об'єкт інвестування, інвестування та інвестиційна діяльність.

Як впливає з визначення, закріпленого на законодавчому рівні, під інвестиціями розуміються гроші, цінні папери, майно, права, тобто те, що вкладається в об'єкти інвестування. Крім нормативного поняття, в економічній літературі зустрічаються різні трактування терміна «інвестиції», що відображають множинність підходів до розуміння їх сутності, узагальнення яких дозволяє виділити найбільш істотні ознаки інвестицій:

- потенційна здатність приносити дохід;
- в процесі інвестування частину накопиченого капіталу трансформується в альтернативні види активів компанії;
- цілеспрямованість інвестиційних вкладень;
- наявність терміну вкладення капіталу, який для різних форм інвестування встановлюється індивідуально;
- імовірнісний характер розвитку подій зумовлює наявність ризиків інвестування.

Об'єкти, в якікладаються інвестиції, називаються інвестиційними об'єктами. Можна виділити три основні групи інвестиційних об'єктів:

Майнові активи, тобто інвестиції матеріального характеру. До даних інвестицій відносяться вкладення, які беруть безпосередню участь в процесі виробництва — будівлі, земельні ділянки, різні запаси, обладнання тощо. До майнових інвестицій відносять стратегічні, поточні, базові та інноваційні інвестиції.

Фінансові активи. Дані інвестиції передбачають вкладення в фінансове майно, покупка прав, які дають можливість брати участь в справах інших підприємств, боргові права, а так само розміщення фінансових коштів в банк на депозитну систему.

Нематеріальні активи. Дані інвестиції передбачають вкладення коштів у підготовку кадрів, організацію підприємства, рекламу, торгові знаки, ліцензію та інші нематеріальні активи.

Під інвестиційною діяльністю розуміється процес, що включає інвестування (безпосереднє вкладення інвестицій в об'єкти), а так само подальше здійснення дій (експлуатація створеного активу, управління портфелем цінних паперів і т.д.) з метою отримання доходу на вкладений капітал або соціального і екологічного ефектів.

Процес управління інвестиційною діяльністю вимагає від менеджменту компанії постійного моніторингу та контролю інвестиційних витрат. Незамінним інструментом забезпечення керівництва

інформацією, необхідною для прийняття рішень та ефективного управління підприємством, є управлінський облік. Але перед тим як надати і використувати цю інформацію, слід налагодити систему її отримання та обміну.

Сукупність вхідних і вихідних даних підприємства — величезний масив інформації, який підлягає детальному аналізу і можливості аналітики і прогнозування. Організація управлінського обліку дозволяє впорядкувати ці дані за допомогою сукупності регламентів, механізмів, звітів, а також інформаційної бази. Перевага такого інструменту, як управлінський облік на підприємстві, полягає в можливості оперативного отримання актуальної інформації про поточний стан справ.

Розробка моделі управлінського обліку інвестиційної діяльності передбачає уточнення цілей даного методу обліку та його інтеграції в загальну інформаційну систему управління підприємством.

Основними цілями управлінського обліку інвестицій є [8]:

- надання оперативної інформації для надання допомоги менеджменту компанії підприємства в прийнятті управлінських рішень, планування, контроль ходу реалізації інвестиційних проектів;
- забезпечення вироблення суджень про діяльність організації підприємства в минулому, сьогоденні і майбутньому.

Управлінський облік не регламентується законодавчо, в той же час вибір методів обліку витрат і результатів відбувається виходячи з принципу відповідності управлінського обліку бухгалтерського (застосування різних методів тільки в разі потреби). У той же час використання даних тільки бухгалтерського обліку не дозволяє здійснювати ефективне управління та контроль за реалізацією інвестиційних проектів.

По-перше, бухгалтерська звітність формується постфактум, з затримкою на кілька місяців від самих подій.

По-друге, бухгалтерія ведеться по кожній юридичній особі окремо. Щоб отримати консолідовану звітність, потрібно виконати деяку роботу, іноді порівнянню з веденням окремого оперативного обліку. Крім того, в холдингові компанії можуть входити підприємства різних правових форм, режимів оподаткування, юрисдикцій, з різними вимогами до бухгалтерії.

По-третє, ведення окремого бухгалтерського обліку за різними видами діяльності і проектам на одній юридичній особі не завжди можливо і доцільно з податкових міркувань.

По-четверте, в бухгалтерії не відображаються очікувані проекти, кількісні показники і інша інформація, важлива для прийняття рішень.

Побудова системи управлінського обліку інвестиційної діяльності здійснюється в кілька етапів (рисунок 1).

Рис. 1. Етапи побудови системи управлінського обліку інвестиційної діяльності на підприємстві

1 етап — побудова фінансової структури, включаючи виділення Центрів Фінансової відповідальності. Центр фінансової відповідальності — це структурний підрозділ підприємства, менеджер якого несе персональну відповідальність за ефективність виконання бюджетних завдань і здійснює контроль над ресурсами (витрати, прибуток, інвестиції).

Залежно від специфіки і структури бізнесу, а також функцій, які виконуються підрозділами, у фінансовій структурі виділяється чотири основних види центрів фінансової відповідальності:

Центр витрат — структурний підрозділ, що здійснює функції нормування, планування, обліку витрат, а також оцінку ефективності використання виробничих ресурсів, що становлять величину витрат.

Центр доходу — структурна одиниця, зазвичай здійснює збутову функцію, менеджмент якої несе відповідальність за розмір виручки.

Центр прибутку — підрозділ, керівники яких здійснюють контроль над доходами і витратами і мають повноваження ухвалювати рішення, від яких залежать фінансові результати діяльності.

Центр інвестицій — відокремлений підрозділ, що забезпечує ефективність використання наданих йому коштів, максимальну рентабельність і заплановану окупність інвестицій. Нормативним фінансовим показником капітальних вкладень є їх кошторисна вартість. На керівника центру інвестицій покладається відповідальність за оптимальний розподіл грошових, тимчасових, трудових та інших ресурсів. Найважливіша роль тут належить управлінському обліку, який дозволяє приймати управлінські рішення щодо оптимізації використаних ресурсів.

Етап 2 — розробка складу, змісту і форматів управлінської звітності по об'єктах інвестування. Для кожного центру фінансової відповідальності необхідно встановити критерії, що відображають ефективність його діяльності, а також повинні бути узагальнені дані по виконанню планових показників інвестиційних проектів. Для цих цілей необхідно розробити форми управлінської звітності по інвестиційній діяльності підприємства.

Кожен управлінський звіт формується для конкретного користувача, тому повинен містити необхідну інформацію, яка допомагає виконувати функції, закріплені за користувачем.

Інформація, що міститься в формах управлінської звітності інвестиційної діяльності, повинна обов'язково включати наступні елементи [4]:

- 1) планові показники реалізації інвестиційного проекту;
- 2) дані про фактичне виконання робіт за проектом;
- 3) відхилення і прогнозовані наслідки;
- 4) причини відхилень.

Дуже важливим є правильний вибір контрольованих показників. Їх кількість повинна бути мінімальною, але дозволяє робити правильний висновок про стан проекту. У будь-якому випадку в рамках інвестиційних проектів в їх складі повинні бути дані:

- виконанні об'ємно-часових параметрів проекту (обсяги виконаних робіт, задача етапів робіт, наявність фронтів робіт і т.д.).
- виконання бюджету (рівень фактичних витрат грошових коштів, в тому числі окремо накладні витрати, інтегральні показники витрат і т.д.).
- витрати матеріально-трудових ресурсів (матеріалів, конструкцій, робочого часу і т.д.).

Крім того, при складанні управлінської звітності необхідно враховувати ризики інвестиційної діяльності підприємства [6], а також представити інформацію про створених резервах, які можуть бути використані для покриття можливих збитків від настання ризикової події.

До традиційних форм управлінської звітності підприємства можна віднести:

- Форма 1. Баланс (Звіт про фінансовий стан);
- Форма 2. Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід);
- Форма 3. Звіт про рух грошових коштів.
- Форма 4. Звіт про власний капітал.

Для оцінки інвестиційної діяльності пропонується доповнити набір традиційних форматів управлінської звітності формами звіту про виконання календарного плану інвестиційного проекту та звіту про виконання інвестиційного бюджету.

1) Звіт про виконання календарного плану графіка інвестиційного проекту.

Календарний план (графік) виконання робіт визначає основні етапи і цільові віхи реалізації проекту, терміни завершення комплексів робіт, поставки ресурсів, кооперацію виконавців, потреба в ресурсах за періодами реалізації. Порухення термінів проекту може привести до зриву проекту, або, по крайній мере, до збільшення його вартості. У разі невиконання планових термінів виконання контрольних етапів в звіті повинні бути вказані причини невиконання і пропозиції по коригувальних заходів з метою усунення відставання. Крім того в звіт про виконання календарного плану проекту може бути включено: опис хронології переносів термінів початку конкретних видів робіт / етапів; оцінка технічної готовності об'єктів проекту в порівнянні з минулим значенням і планом; головні події за проектом за минулий період і плановані на наступні три місяці.

2) Звіт про виконання інвестиційного бюджету. При побудові системи бюджетів багато компаній розробляють детальний перелік бюджетів для управління поточною діяльністю і при цьому втрачає питання, пов'язані з інвестиційним бюджетуванням. Або інвестиційна та поточна частина в бюджетах не поділяється. Така структура бюджетів не дозволяє ефективно управляти інвестиційними проектами, які виконуються в компанії або які планується почати, а значить не можливо ефективно управляти розвитком компанії [5].

З метою підвищення ефективності планування, обліку і контролю інвестиційних витрат рекомендується розробляти окремі бюджети за основними інвестиційними проектами.

Оскільки інвестиційні витрати не безпосередньо позначаються на поточні витрати в загальному бюджеті доходів і витрат підприємства вони будуть відображені з запізненням, тобто на поточний прибуток, яка буде розрахована в загальному бюджеті доходів і витрат вони відразу не вплинуть. По балансу

величина активів буде збільшуватися, проте точно визначити, наскільки це зростання виправданий, буде складно.

У звіт також можуть бути включені дані про фактичне освоєнні коштів по роках від початку реалізації проекту, а також плани фінансування. Крім того, в цій же формі розкривається стан дебіторської та кредиторської заборгованості. При використанні позикового фінансування звіт поповнюється інформацією про боргове навантаження на проект, динаміці виплат по кредитах, зміні ставок і термінів, можливості оптимізації кредитного портфеля.

Результати аналізу виконання інвестиційного бюджету затверджуються на рівні генерального та виконавчого директора за участю керівників фінансової дирекції. При цьому можуть бути прийняті рішення про те, що якийсь інвестиційний проект потрібно закрити, якийсь прискорити і при цьому збільшити бюджет і т.д.

Етап 3 — Розробка класифікаторів управлінського обліку. З метою підвищення якості управлінського обліку для всіх цих компаній необхідно розробити єдиний аналітичний довідник «Класифікатор витрат».

Розглянуті підходи до розробки класифікацій витрат в управлінському обліку підприємств різних галузей економіки дозволяють формувати класифікатор витрат по бізнес-процесу «Вкладення в необоротні активи».

За класифікаційною ознакою «елементи витрат» виділено 5 груп витрат. При цьому, за кожною групою може бути виділено кілька груп статей витрат, кожної у тому числі присвоюється свій шифр в 5-ти розрядному форматі. Наприклад, по групі «Амортизація» виділяється дві статті витрат «Амортизація обладнання складів матеріалів» і «Амортизація будівель, споруд та інших основних засобів виробничого процесу».

До групи необоротних активів може входити досить велика кількість статей, в залежності від специфіки діяльності підприємства. Наприклад, будівельні роботи; роботи по монтажу обладнання; придбання обладнання, зданого в монтаж; інші капітальні витрати; витрати по позиці (сума відсотків), якщо даний об'єкт є інвестиційним активом та ін.

Етап 4 вибір системи управлінського обліку інвестиційних витрат.

В вітчизняній та зарубіжній практиці використовуються різні обліково-аналітичні системи управління витратами: стандарт-костинг, таргет-костинг, кайзен-костинг, ABC метод та інші. Кожне підприємство самостійно вибирає метод розподілу витрат, виходячи з поставлених перед підприємством цілей, об'єкта обліку, сформованих економічних умов, специфіки виробництва і т.д.

Етап 5 — Розробка регламенту управлінського обліку інвестицій. Щоб в підприємстві регулярно з'являлися всі необхідні звіти, необхідно впровадити

чіткий регламент управлінського обліку. В управлінському обліку регламент здійснює такі функції:

- наведення порядку в обліковому процесі;
- визначення чіткої і прозорою системи обліку;
- чіткий розподіл відповідальності за ведення управлінського обліку;
- забезпечення своєчасної підготовки необхідних управлінських звітів.

Для забезпечення працездатності регламенту управлінського обліку повинна бути розроблена система відповідальності за його виконання, яка може складатися з трьох рівнів:

1 рівень — відповідальність за надання вихідних даних. Інформація для здійснення управлінського обліку повинна надаватися в формалізованому вигляді у встановлені терміни.

2 рівень — відповідальність за введення первинних даних в облікову систему. Інформація повинна вноситися в облікову систему оперативно і відповідно до встановленого стандарту обліку.

3 рівень — відповідальність за формування управлінської звітності. На базі введеної в облікову

систему інформації, відповідно до затвердженої на підприємстві методикою обліку в установлені строки повинні бути підготовлені управлінські звіти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Впровадження управлінського обліку інвестиційних проектів є однією із найважливіших умов ефективного моніторингу як функції системного контролю ефективності реалізації інвестиційних проектів.

Узагальнюючи вищесказане, слід підкреслити, що побудова системи управлінського обліку інвестиційної діяльності підприємства являє собою творчий процес. Запропонований в даній статті методологічний підхід до формування внутрішньоорганізаційної системи управлінського обліку дозволить вирішити цілий ряд завдань, пов'язаних з управлінням і контролем інвестиційної діяльності підприємства, в тому числі забезпечити оперативність обліку. Ефективна система управлінського обліку дозволить в будь-який момент оцінити стан справ з інвестиційної діяльності та прийняти рішення про подальшу реалізацію або припинення інвестиційного проекту.

Література

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. №1560-XII.
2. Аскінадзи В. М. Інвестиції / В. Аскінадзи, В. Ф. Мак Сіма. М.: Издательство Юрайт, 2014. 422 с.
3. Варпаева І. А. Система управлінського обліку витрат інвестиційної діяльності та її організаційно-технічні елементи // Управлінський облік. 2013. №5. С. 3–11.
4. Каверіна О. Д. Управлінський облік. Теорія і практика. М.: Юрайт, 2013. С. 106.
5. Карпов А. Інвестиційний бюджет в управлінні підприємством // Budgeting Technology Все для бюджетування та управлінського обліку. URL: www.bud-tech.ru
6. Крапівін В. С. Облік ризиків і загроз інвестиційної діяльності корпорацій в умовах кризового циклу // Бізнес в законі. Економіко-юридичний журнал, 2011. № 2.
7. Шишкова Т. В. Класичний управлінський облік. М.: Красанд, 2013. С. 79.
8. Первова К. А. Методологічні аспекти внутрішнього аудиту на підприємстві // Бізнес в законі. Економіко-юридичний журнал. 2013 №5. С. 244–246.

References

1. Law of Ukraine «On Investment Activity» of September 18, 1991 No. 1560-XII.
2. Askinadzi V. M. Investments / V. Askinadzi, VF McSima. M.: Издательство Юрайт, 2014. 422 s.
3. Varpaeva I. A. The system of management accounting of investment costs and its organizational and technical elements // Management Accounting. 2013. No. 5. P. 3–11.
4. Kaverina O. D. Managerial Accounting. Theory and practice. M.: Yurayt, 2013. P. 106.
5. Karpov A. Investment budget in enterprise management // Budgeting Technology Everything for budgeting and management accounting. URL: www.bud-tech.ru
6. Krapivin V. S. Accounting for risks and threats of investment activities of corporations in a crisis cycle // Business in law. Economic and Legal Journal, 2011. No 2.
7. Shishkova T. V. Classical management accounting. M.: Krasand, 2013. P. 79.
8. Pervova K. A. Methodological aspects of internal audit in the enterprise // Business in law. Economic and Legal Journal. 2013. No. 5. P. 244–246.

УДК 657

Матюха Микола Миколайович

кандидат економічних наук,

доцент кафедри обліку і аудиту

Київський національний університет технологій та дизайну

Матюха Николай Николаевич

кандидат экономических наук,

доцент кафедры учета и аудита

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Matjukha Mykola

PhD in Economics,

Associate Professor of the Accounting and Audit

Kyiv National University of Technologies and Design

Беляк Аліна Петрівна

магістр

Київського національного університету технологій та дизайну

Беляк Алина Петровна

магистр

Киевского национального университета технологий и дизайна

Beliak Alina

Master's Degree of the

Kyiv National University of Technologies and Design

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ГРОШОВИХ КОШТІВ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕТА ДЕНЕЖНЫХ СРЕДСТВ ПРИ ИСПОЛЬЗОВАНИИ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

ORGANIZATION OF CASH ACCOUNTING WHEN USING INFORMATION TECHNOLOGIES

Анотація. У статті розглянуто сутність та основи організації облікового процесу управління грошовими потоками підприємства. Об'єктом дослідження є облік банківських операцій за допомогою використання інформаційних технологій для прийняття управлінських рішень. Зосереджено увагу на усунення типових помилок у банківських операціях, які виникають при використанні комп'ютерних системах обліку та запропоновані напрями вдосконалення управління грошовими коштами підприємства.

Ключові слова: облік, контроль, грошові кошти, банківські операції, автоматизація обліку, типові помилки.

Аннотация. В статье рассмотрены сущность и основы организации учетного процесса управления денежными потоками предприятия. Объектом исследования является учет банковских операций посредством использования информационных технологий для принятия управленческих решений. Сосредоточено внимание на устранении типичных ошибок в банковских операциях, которые возникают при использовании компьютерных систем учета и предложены направления совершенствования управления денежными средствами предприятия.

Ключевые слова: учет, контроль, денежные средства, банковские операции, автоматизация учета, типичные ошибки.

Summary. The article considers the essence and basics of the organization of the accounting process of cash flow management of the enterprise. The object of research is the accounting of banking operations through the use of information technology for management decisions. The focus is on the elimination of common errors in banking operations that occur when using computer accounting systems and the proposed areas for improving the management of cash.

Key words: accounting, control, cash, banking operations, accounting automation, typical errors.

Постановка проблеми. Без сумнівів можна сказати що на сьогодні без грошових коштів підприємство не зможе вести свою діяльність. За своєю природою грошові кошти являються початковою та кінцевою ланкою кругообігу господарських засобів. Ефективність діяльності підприємства визначається швидкістю руху грошових коштів. В залежності від обсягів наявних у підприємства грошових коштів визначається платоспроможність підприємства (одна з найважливіших характеристик фінансового стану підприємства). Грошові кошти характеризуються абсолютною ліквідністю, а це значить, що в будь-який час цими активами підприємство може розрахуватися по своїм зобов'язанням. Попри те, що теоретичні матеріали на цю тему доволі прості, на практиці досить часто припускаються помилок і порушень. У зв'язку з цим необхідно приділяти особливу увагу щодо обліку грошових коштів та їх контролю, а також на розвиток безготівкових розрахунків в Україні та застосування інформаційних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам використання комп'ютерних програм в організації бухгалтерського обліку та економічних процесів присвячували свої праці такі вчені, як Ф. Ф. Бутинець [1], Ю. В. Синявіна [2], С. В. Івахненко [3], А. М. Ужва [4], В. П. Завгородній [5], К. С. Жадько [6] та ін. Проте питання використання новітніх інформаційних технологій залишається актуальним та потребують подальшого аналізу та досліджень.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення поняття безготівкових коштів, аналіз існуючого програмного забезпечення, яким користуються підприємства України для автоматизації в роботі з безготівковими коштами, дослідження нормативних змін, що відбулися в обліку грошових коштів, визначення пріоритетних напрямків вдосконалення обліку безготівкових розрахунків в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Робота підприємств у ринковій системі передбачає постійні безготівкові розрахунки, тому їх необхідно розглядати як один з ключових ресурсів, який дає результат діяльності підприємств. Як найбільш ліквідні активи, грошові кошти є важливим елементом ринкової структури активів підприємства. Вільні безготівкові кошти є джерелом фінансування певних витрат. Вони наявні на етапах купівлі товарів, виготовлення продукції, надання послуг, виконання робіт, їх продажу і отримання доходу від реалізації.

Використання в процесі управління господарськими суб'єктами достовірної та повної інформації про рух безготівкових коштів дає можливість прийняти правильні управлінські рішення, сприятливо впливає на поточний і прогнозований фінансовий стан підприємств. Значимість інформації про рух грошових коштів обумовлюється необхідністю на-

дання користувачам для прийняття рішень повної та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух безготівкових коштів.

Значимість та роль безготівкових коштів для діяльності підприємства зумовлює потребу їх окремого дослідження, визначення стратегії й тактики управління формуванням та використанням грошових потоків, інформація про які суттєво впливає на ефективність процесу управління економічними суб'єктами.

Безготівкові кошти являються першочерговою складовою фінансових операцій підприємства. Безготівкові кошти беруть участь в здійсненні всіх видів господарської діяльності, в тому числі фінансових операцій. Як результат кругообігу господарських засобів між організаціями з'являються розрахункові відносини.

Розрахунки здійснюються в готівковій та безготівковій формі, а безготівкові розрахунки [7] діляться на товарні та нетоварні. На даний момент держава все більше стимулює для переходу на безготівкові розрахунки для того щоб оптимізувати процес грошового обігу. Це дає можливість пришвидшити здійснення розрахункових операцій, а також прозоро вести підприємницьку діяльність. Для ефективного використання наявних коштів підприємству потрібно правильно організовувати їх облік, тому обов'язковим є виконання завдань бухгалтерського обліку грошових коштів.

Запровадження безготівкових розрахунків є пріоритетом для Національного банку України та одним із основних стратегічних напрямів розвитку банківської системи України. На фінансовому ринку України спостерігається стабільний позитивний тренд зростання частки безготівкових операцій та платіжної інфраструктури.

Про визначальну роль руху грошових коштів в процесі діяльності підприємства не вперше йде мова, оскільки до даного питання варто ставитись дуже відповідально. Про це свідчать індивідуальні графіки роботи, застосування комп'ютерної форми ведення обліку, плани контролю за здійсненням касової і розрахункової дисципліни, тощо. Дані заходи сприяють підвищенню відповідальності виконавців за доручену роботу, зменшенню витрат часу і врешті веде до підвищення якості та продуктивності праці.

Для підприємств одним з головних завдань є оптимізація поточного залишку безготівкових коштів на розрахунковому рахунку, який забезпечить ефективне використання грошових коштів.

Виходячи з вище сказаного, можна зробити висновки що сьогодні готівковий та безготівковий грошовий обіг належить до найважливіших характеристик рівня розвитку економіки держави. Саме тому, одним з основних завдань автоматизація процесу обліку за допомогою програмного забезпечення [8]. У час розвитку господарських в'язків в умовах ринку значно розширюється кількість користувачів

обліковою і звітною інформацією. Користувачами даної інформації являються не тільки працівники адміністрації, а й інші зовнішні користувачі. Зовнішніми користувачами виступають банківські установи при схваленні рішення про видачу кредитів; постачальник при намірі укласти договір; засновники, акціонери, інвестори.

За допомогою нинішнього програмного забезпечення можна повністю автоматизувати обліковий процес. Обліковий процес розпочинається з моменту внесення даних з первинних документів, включаючи автоматизоване формування проводок, заповнення відповідних реєстрів обліку та формування звітних форм документів. Можна зробити висновок, що сучасний бухгалтер вносить в програму дані з первинних документів (початкові дані) та отримує результат, формує документ чи звіт, а решту виконує спеціальна комп'ютерна програма, що суттєво полегшує та прискорює обліковий процес.

На нашу думку, автоматизація бухгалтерського обліку являє собою комплекс організаційно-технічних заходів, спрямованих на зниження трудомісткості та прискорення процесу обробки первинних облікових документів, які є основними носіями економічної інформації, використовуваної в управлінні. За допомогою автоматизованої форми бухгалтерського обліку, як правило, швидше задовольняються інформаційні потреби управлінського персоналу, однак потрібно пам'ятати, що автоматизація управління повинна накладатися на добре працюючу, відпрацьовану схему управління.

Необхідно зазначити, що розробники програм для автоматизації бухгалтерського обліку найбільше зорієнтовані на масового споживача, тому таке програмне забезпечення носить уодноманітний характер і вимагає належного коректування при впровадженні на підприємстві з урахуванням його особливостей. В науковій літературі майже немає публікацій стосовно питань теорії та практики запровадження та удосконалення автоматизованих інформаційних систем обліку, які б дозволяли враховувати специфічні особливості діяльності підприємства та їх організацію обліку.

За рахунок розвитку інформаційних технологій, а також ухвалення потрібної законодавчої і нормативної бази сприяло створенню передумов для використання електронної форми обліку.

Електронною формою обліку являється така форма обліку, яка передбачає створення електронних первинних документів, надання їм юридичної сили за допомогою підписання електронним підписом, реєстрація і обробка отриманих даних за програмними алгоритмами, що створені у відповідності з вимогами законодавчих і нормативних документів, формування електронної звітності, скріплення її електронними підписами і передача їх до відповідних користувачів, засобами телекомунікаційного зв'язку.

Розвиток інформаційних технологій сприяє широкому застосуванню комп'ютерних бухгалтерських програм. Найбільшого розповсюдження досягли такі програмні продукти, як: «Парус», Fin expert, «БЕСТ», Lady Fin, «Фінанси без проблем».

Згідно Указом Президента України від 15 травня 2017 р. № 133/2017 рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 р. «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» [9], введено обмежувальні заходи щодо використання підприємствами ERP-систем ЗАТ «Галактика Центр» і ТОВ «Корпорація «Парус» та «1С», а також компаній розробників програмного забезпечення АБВУУ, ТОВ «Абі Україна Лтд».

Для стабільності роботи підприємці можуть використовувати українські аналоги «1С», такі як: «IT-Enterprise», «Облік SaaS», IQusion, «Система IC-ПРО», «iFin», ПК «Універсал», «SAP» від «BD0-Україна», АРМ «Базис» та ін.

Основними перешкодами, особливо для середніх та малих підприємств, у використанні сучасного програмного забезпечення, є велика вартість автоматизації, складність та тривалість впровадження програм на підприємстві. Не менш важлива проблема — вибір програми окремо для кожного підприємства.

Переважно програмами бухгалтерського обліку користуються великі підприємства. Причини виникнення проблем зі встановленням технічних засобів та програмного забезпечення на малих підприємствах:

- відсутність коштів для придбання комп'ютерної техніки та софту;
- необхідність навчання персоналу;
- механізація обліку.

Тому ІТ-компанія IT-Enterprise випустила нову програму «MASTER: Бухгалтерія» [10] спеціально для малих та середніх підприємств. Дана програма дає можливість одночасно обліковувати необмежену кількість юридичних осіб. Для кожного підприємства формується власна звітність, а довідники контрагентів, робітників, номенклатури — спільні.

Програмою передбачається автоматичне формування податкової та бухгалтерської звітності.

Під час переходу з іншої програми забезпечується збереження даних про контрагентів, співробітників, інформацію по договорах та автоматичне їх перенесення до «Master: Бухгалтерії».

Функціонал «Master: Бухгалтерії» masterbuh.com охоплює всі види операцій на підприємствах малого та середнього бізнесу:

- операції по касі та розрахунки з підзвітними особами;
- операції з грошовими коштами та їх еквівалентами;
- облік основних засобів;
- облік ТМЦ та МПП;

- розрахунки з контрагентами;
- розрахунки заробітної плати;
- облік витрат;
- податковий облік;
- фінансова звітність;
- зведена бухгалтерська звітність.

Отже, використання автоматизованого бухгалтерського обліку за допомогою будь-якого програмного забезпечення допоможе вирішити цілий комплекс завдань.

Облік грошових потоків організовується наступним чином:

- облік коштів в касі підприємства;
- облік коштів на рахунках в банку;
- облік електронних коштів.

Обробка інформації з електронних документів здійснюється у відповідності з програмними алгоритмами електронної системи бухгалтерського обліку, бухгалтер контролює правильність відображення у бухгалтерському обліку господарських операцій.

Всі первинні документи, що стосуються грошових коштів за допомогою автоматизованого обліку заповнюються автоматично за проведених документів в звітному періоді. В багатьох програмах можна самим визначити алгоритм формування проводок, які залежать від облікової політики підприємства й особливостей господарської операції, яку здійснюють. Всі проводки формуються автоматично, але все одно відмовитися від працівника не можна, так як програмне забезпечення не може повністю замінити

його. Проаналізувавши вище вказане ми не згодні з деякими вченими-економістами, які притримуються думки, що для ефективнішого автоматизованого облікового процесу необхідно відмовитися від участі в процесі формування облікового процесу працівника взагалі, так як від певних рішень працівника, що вносить реквізити в документи залежить їх подальша автоматична обробка, а тому й правдивість кінцевої інформації.

На сьогодні дуже актуальним питанням є не тільки електронний фінансовий облік, а й управлінський. Детальний аналітичний електронний облік грошових надходжень і виплат за видами діяльності, центрам фінансової відповідальності, що забезпечить оперативний контроль за станом дебіторської та кредиторської заборгованості з метою подальшого прогнозування й бюджетування грошових потоків в наступні звітні періоди. Враховуючи сучасні вимоги та наші дослідження, пропонуємо універсальну модель обліку грошових потоків (рис. 1).

На практиці слід застосовувати на підприємстві універсальну модель за допомогою програмного продукту «MASTER: Бухгалтерія», функції якого дозволяють доповнити управлінські транзитні рахунки: «Грошові надходження» і «Грошові витрати», які будуть мати такі види об'єктів аналітичного обліку:

- Субконто 1 «Вид діяльності»;
- Субконто 2 «Структурний підрозділ»;
- Субконто 3 «Рух грошових коштів (грошовий потік)».

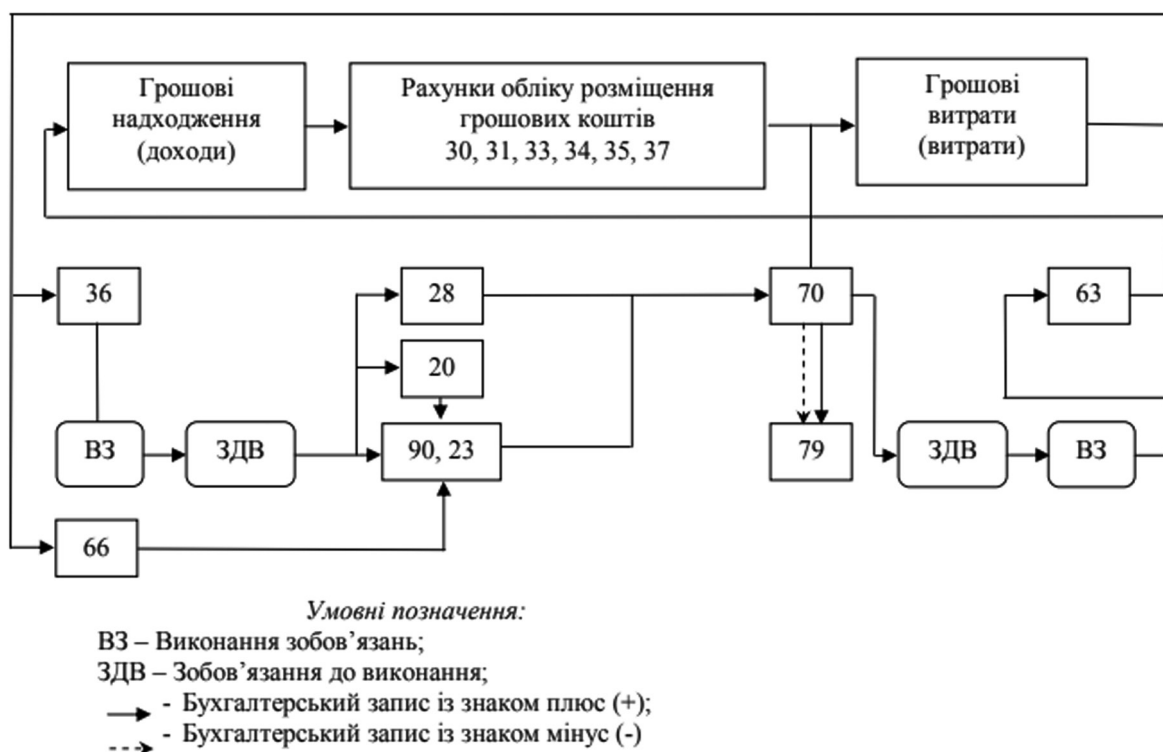

Рис. 1. Універсальна модель обліку грошових потоків вказати джерело рисунку

Джерело: складено автором

Також необхідно зазначити, що вказані види субконто доступні для використання на підставі відповідних електронних довідників. Тому користувач може оперативно змінювати номенклатуру об'єктів аналітичного обліку. З довідника «Види руху грошових коштів» виключені такі стандартні елементи, як «одержання готівки з банку» і «здача готівки у банк», які використовувалися для відображення внутрішнього переміщення грошей і, відповідно, не можуть ототожнюватися із грошовими потоками.

Нами було удосконалено такі електронні документи як: виписка банку, прибутковий касовий ордер, видатковий касовий ордер, виплата заробітної плати з каси, авансовий звіт.

Метою змін є доповнення додатковими реквізитами («Вид діяльності», «Структурний підрозділ», «Рух грошових коштів») електронну форму вказаних вище документів, що дасть можливість більш детально розглядати грошові потоки по виду їхнього руху в розрізі поточної, інвестиційної й фінансової діяльності.

На нашу думку, процес накопичування інформації на управлінських транзитних рахунках передбачає фіксацію грошових потоків, тобто господарські операції, що викликають зміну місця зберігання

коштів, у тому числі шляхом їхньої видачі в підзвіт, враховуються у звичайному порядку й не впливають на формування звітності по руху грошових потоків.

Універсальна модель обліку грошових потоків дозволить не тільки фіксувати вихідні й вхідні грошові потоки, але й забезпечує нагромадження, обробку й аналіз відомостей про доходи й витрати підприємства, стан дебіторської й кредиторської заборгованості.

Висновки з проведеного дослідження. Застосування ІТ-технологій в обліку підприємств дасть змогу зменшити затрати на обробку даних, розраховувати точні дані, надавати оперативну і неупереджену інформацію для менеджерів та здійснювати управлінський контроль за виробничими процесами. Запропонована універсальна модель обліку грошових потоків із застосування управлінських транзитних рахунків забезпечує детальне відображення руху грошових потоків на підприємстві. Дана модель і методика обліку грошових потоків має істотні переваги в порівнянні із традиційною системою обліку з огляду на формування оперативної, достовірної й адекватної інформаційної бази, призначеної для забезпечення ефективного управління підприємством та підтримання його конкурентоспроможності на належному рівні.

Література

1. Бутинець Ф. Ф. Інформаційні системи бухгалтерського обліку: [підручник / Ф. Ф. Бутинець [та ін.]. Житомир: Рута, 2004.
2. Синявіна Ю. В. Аналіз українського ринку інформаційних систем бухгалтерського обліку / Ю. В. Синявіна // Економічний аналіз. 2015. Т. 21. № 2. С. 305–308.
3. Івахненко С. В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту: [навч. посіб. / С. В. Івахненко. К.: Знання Прес, 2003. 349 с.
4. Ужва А. М. Удосконалення бухгалтерського обліку власного капіталу у сучасних умовах / А. М. Ужва, Я. В. Нікітіна // Агросвіт. 2014. № 22. С. 80–84.
5. Загородній В. П. Автоматизація бухгалтерського обліку, контролю, аналізу та аудиту / В. П. Загородній. К.: А. С. К., 1998. 768 с.
6. Жадько К. С. Аспекти оцінки економічної ефективності інформаційних систем обліку та економічного аналізу / К. С. Жадько // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Економіка». 2014. Вип. 1. С. 192–199.
7. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04#Text>
8. Автоматизація обліку безготівкових розрахунків 2016 р. URL: <https://studopedia.org/14-103288.html>
9. Указ Президента України N 133/2017 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)». URL: <http://www.president.gov.ua/documents/1332017-21850>
10. Master Бухгалтерія — нова програма для обліку на підприємствах малого та середнього бізнесу. URL: <https://masterbuh.com/>

Матюха Микола Миколайович

кандидат економічних наук,

доцент кафедри обліку і аудиту

Київський національний університет технологій та дизайну

Матюха Николай Николаевич

кандидат экономических наук,

доцент кафедры учета и аудита

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Matjukha Mykola

PhD in Economics,

Associate Professor of the Accounting and Audit

Kyiv National University of Technologies and Design

Бех Анжеліка Миколаївна

студентка

Київського національного університету технологій та дизайну

Бех Анжелика Николаевна

студентка

Киевского национального университета технологий и дизайна

Bekh Anzhelika

Student of the

Kyiv National University of Technologies and Design

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ ЗА ВИПЛАТАМИ ПРАЦІВНИКАМ

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕТА РАСЧЕТОВ ПО ВЫПЛАТАМ РАБОТНИКАМ

IMPROVEMENT OF THE ORGANIZATION OF ACCOUNTING OF CALCULATIONS FOR PAYMENTS TO EMPLOYEES

Анотація. У статті розглянуто проблематика організації обліку розрахунків за виплатами працівникам, запропоновані шляхи вирішення проблем та удосконалення інформаційного забезпечення пряму оплати праці. Обґрунтовано необхідність інформатизації обліку розрахунків за виплатами працівникам. Розроблено методику обліку оплати праці та уніфікація первинних документів згідно з нормативно-правовими актами України для підприємств легкої промисловості. Запропоновано пропозиції щодо вдосконалення аналітичного обліку розрахунків за виплатами працівникам.

Ключові слова: виплати працівникам, облік розрахунків, первинний облік, аналітичний облік, інформатизація.

Аннотация. В статье рассмотрено проблематика организации учета расчетов по выплатам работникам, предложены пути решения проблем и усовершенствование информационного обеспечения направления оплаты труда. Обоснована необходимость информатизации учета расчетов по выплатам работникам. Разработано методика учета оплаты труда и унификация первичных документов согласно нормативно-правовыми актами Украины для предприятий легкой промышленности. Предложены рекомендации по усовершенствованию аналитического учета расчетов по выплатам работникам.

Ключевые слова: выплаты работникам, учет расчетов, первичный учет, аналитический учет, информатизация.

Summary. The article considers the issue of accounting for payments to employees, suggests ways to solve problems and improve information support for wages. The necessity of informatization of accounting for payments to employees is

substantiated. The method of payroll accounting and unification of primary documents in accordance with the regulations of Ukraine for light industry enterprises have been developed. Proposals for improving the analytical accounting of payments to employees are proposed.

Key words: payments to employees, accounting of calculations, primary accounting, analytical accounting, informatization.

Постановка проблеми. Оплата праці є важливим соціально-економічним аспектом формування ринкової економіки. Облік розрахунків з оплати праці потребує достовірного документального відображення. На кожному підприємстві згідно чинного законодавства облік оплати праці ведеться в обов'язковому порядку. Облік оплати праці вимагає ретельного організаційного вдосконалення, оскільки це досить складна ділянка бухгалтерського обліку і помилка у нарахуванні заробітної плати призводить до серйозних порушень, що має негативні наслідки для подальшої діяльності підприємства.

Для ефективної діяльності підприємства та економічного розвитку в ринкових умовах оплата праці для працівників завжди має мотивуючий характер. Управління даними про оплату праці залежить від правильності, чіткості та доцільності обліку розрахунків з оплати праці та витратами підприємства.

Облік розрахунків з оплати праці має окремі проблеми за сучасних умов господарювання в організаційному аспекті та адміністративній роботі, тому є доцільним уніфікувати дані проблеми та запропонувати шляхи їх подальшого вирішення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями дослідження теорії та методології оплати праці займалися відомі вітчизняні вчені, такі як Кирилюк С. С., Бутинець В. В., Пушкар М. С., Задорожний З. В., Шумська Т. В., Гаркавін Р. В., Безручко П. С., Кондратенко Н. П., Голов С. Ф., Завгородній В. П., Лукаш Ю. А., Чебанова Н. В., Василенко Ю. А. та інші.

Розвиток теорії заробітної плати пов'язаний з працями західних учених: Ж. Б. Сея, А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса, Дж. Б. Кларка, А. Маршала, А. Пігу, Дж. Гелбрейта, К. Джині, Р. Барра.

Проблемами організації обліку з розрахунків з оплати праці займалися В. М. Жук, М. Т. Білуха, Г. Г. Кірейцев, В. Б. Моссаковский, С. О. Левицька, Л. М. Чернелевський, П. Т. Саблук, В. Я. Савченко, І. В. Саух, В. В. Сопко, Л. К. Сук, Ю. С. Цал-Цалко та інші. З огляду на вищевикладене можна відмітити формування наукового потенціалу, який потребує подальшого розвитку в сфері організації обліку розрахунків, необхідно приділяти більше уваги, досліджувати проблематику та розробляти систему комплексних підходів для їх усунення та покращення ведення обліку.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у визначенні проблем в організаційному, адміністративному, обліковому аспектах розрахунків — за виплатами працівникам, розробка методів щодо

вдосконалення обліку та шляхів подальшого вирішення даних проблем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Заробітна плата — це одна з найважливіших ланок бухгалтерського обліку. Оплата праці регламентується Податковим Кодексом [1], Кодексом законів про працю [2], Законом «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» [3], Законом «Про оплату праці» [4] та іншими нормативно-законодавчими актами. Для організації обліку оплати праці на підприємстві важливим є визначення вимог щодо визначення завдань, документації, системи показників та розрахунків, за допомогою яких відбувається формування та накопичення інформації про оплату праці працівникам.

Завданнями організації щодо обліку оплати праці є забезпечення вірних даних про кількісний склад робочого колективу, фонд оплати праці та використання робочого часу; визначення обсягу відпрацьованого часу та відповідно виробленої продукції згідно затвердженим нормам виробітку; обчислення та нарахування заробітної плати у встановлені законодавством терміни; правильність утримання податків та відрахувань на обов'язкове соціальне страхування, перерахування в бюджет в повному обсязі; обчислення розподілу заробітної плати за напрямками витрат. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам» регламентує порядок та правила бухгалтерського обліку виплат працівникам та розкриття інформації у фінансовій звітності. П(С)БО 26 містить такі види виплат: поточні види виплат, виплати при звільненні, виплати після закінчення трудової діяльності, виплати інструментами власного капіталу, інші виплати працівникам [5]. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 19 «Виплати працівникам» застосовується працедавцями при обліку виплат працівникам. М(С)БО 19 включає в себе інформацію про виплати працівникам, а саме короткострокові виплати працівникам, виплати по закінченню трудової діяльності, інші довгострокові виплати працівникам, виплати при звільненні [6]. Нормативними документами щодо обліку оплати праці є План рахунків та Інструкція про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. Згідно Плану рахунків бухгалтерського обліку для розрахунків за виплатами працівникам визначено синтетичний рахунок 66 «Розрахунки за виплатами працівникам». На рахунку 66 «Розрахунки за виплатами працівникам» ведеться узагальнення інформації про розрахунки

за виплатами працівникам, які належать як до облікового, так і до не облікового складу, — з оплати праці (за всіма видами заробітної плати, премій, допомог тощо), за неoderжані в установленій строк з каси підприємства суми з виплат працівникам, за іншими поточними виплатами.

Рахунок 66 «Розрахунки за виплатами працівникам» має субрахунки:

661 «Розрахунки за заробітною платою»

662 «Розрахунки з депонентами»

663 «Розрахунки за іншими виплатами» [7].

Для ефективнішого процесу накопичення, розподілу та аналізу облікової інформації про розрахунки за виплатами працівникам доцільно було б модифікувати аналітичний облік субрахунку 661 «Розрахунки за заробітною платою» для підприємств легкої промисловості.

Тому є доцільним ввести такі додаткові аналітичні рахунки:

6611 «Розрахунки за поточними виплатами працівникам»

6612 «Розрахунки за виплатами при використанні щорічної відпустки»

6613 «Розрахунки за виплатами при звільненні»

6614 «Розрахунки за виплатами лікарняних»

6615 «Розрахунки за виплатами декретної відпустки»

6616 «Розрахунки за виплатами по закінченню трудової діяльності»

6617 «Інші виплати працівникам».

6618 «Інші довгострокові виплати працівникам».

Впровадження цих аналітичних рахунків субрахунку 66 «Розрахунки за виплатами працівникам» дозволить удосконалити аналітичний облік оплати праці та дозволить ефективніше використовувати робочий час для подальших розрахунків і зменшення кількості потенційних помилок у нарахуванні та оплаті заробітної плати та інших виплат.

У процесі обліку, нарахування, виплати заробітної плати бухгалтерська служба повинна складати велику кількість первинної документації: накази (розпорядження) з кадрових питань, особові картки працівників, табелі обліку використання робочого

часу, розрахунково-платіжні відомості та інші. Тому процес правильності нарахування та виплати заробітної плати являється дуже трудомістким процесом і вимагає уважності. У зв'язку з тим, що законодавство часто змінює вимоги та норми положень з оплати праці і порушення цих вимог викликає пені та великі штрафні санкції, є доцільним організувати процес обліку розрахунків за виплатами працівників в автоматизованому режиму. Для цього, можна оптимізувати весь процес обліку шляхом автоматизації і використання новітнього програмного забезпечення конфігурації «Мастер-Бухгалтерія», де міститиметься окремо інформація щодо первинного обліку в електронній формі та самі розрахунки по працівникам, враховуючи умови трудових договорів та тарифної ставки. Автоматизація облікового процесу дозволить достовірно відображати всю інформацію по розрахункам з оплати праці по кожному працівнику та бачити динаміку фонду оплати праці для подальшого прийняття управлінських рішень.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Організація бухгалтерського обліку та розрахунків із заробітної плати — це комплекс заходів власника підприємства, спрямованих на забезпечення реєстрації фактів господарського життя, узагальнення їх із метою отримання необхідної інформації для складання звітності та прийняття управлінських рішень.

З вищевикладеного можна зробити висновки про те, що:

- автоматизація бухгалтерського обліку покращує результати роботи бухгалтерської служби та зменшує вірогідність допущення помилок, також дозволяє вчасно та в повному обсязі отримувати облікову інформацію керівництву для прийняття управлінських рішень;
- аналітичний облік субрахунку 66 «Розрахунки за виплатами працівникам» забезпечує більш точну облікову інформацію;
- розроблення комплексного підходу до організації обліку розрахунків за виплатами працівників має позитивні наслідки для суб'єкта господарювання та його діяльності.

Література

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» від 16.07.1999р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
4. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995р. № 108/95-BP. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам» від 28.10.2003р. № 601. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1025-03#Text>

6. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 19 «Виплати працівникам» від 01.01.2012 № 929_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_011#Text

7. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 30.11.1999р. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>

References

1. Tax Code of Ukraine of 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

2. Code of Labor Laws of Ukraine of 10.12.1971. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

3. Law of Ukraine «On Accounting and Financial Reporting» of 16.07.1999 № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

4. Law of Ukraine «On Remuneration of Labor» of March 24, 1995. № 108 / 95-BP. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>

5. Regulation (standard) of accounting 26 «Payments to employees» dated 28.10.2003. № 601. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1025-03#Text>

6. International Accounting Standard 19 «Payments to employees» from 01.01.2012 № 929_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_011#Text

7. Instruction on the application of the Chart of Accounts for accounting of assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations dated 30.11.1999. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>

УДК: 658.511(447)

Романів Євген Миколайович

*кандидат економічних наук, професор,
професор кафедри обліку, аналізу і контролю
Львівський національний університет імені Івана Франка*

Романив Евгений Николаевич

*кандидат экономических наук, профессор,
профессор кафедры учета, анализа и контроля
Львовский национальный университет имени Ивана Франко*

Romaniv Evgen

*PhD (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of the department of Accounting, Analysis and Control
Ivan Franko National University of Lviv*

Приймак Світлана Вікторівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, аналізу і контролю
Львівський національний університет імені Івана Франка*

Приймак Светлана Викторовна

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры учета, анализа и контроля
Львовский национальный университет имени Ивана Франко*

Priymak Svitlana

*PhD (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of the department of Accounting, Analysis and Control
Ivan Franko National University of Lviv*

Сподарик Тетяна Ігорівна

*студентка
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Сподарик Татьяна Игоревна

*студентка
Львовского национального университета имени Ивана Франко*

Spodaryk Tetiana

*Student of the
Ivan Franko National University of Lviv*

**КОМПЛЕКСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ
ТА ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ НАФТОВИДОБУВНИХ
ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ**

**КОМПЛЕКСНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ФИНАНСОВОЙ
УСТОЙЧИВОСТИ И ДЕЛОВОЙ АКТИВНОСТИ
НЕФТЕДОБЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ**

**COMPREHENSIVE STUDY OF FINANCIAL STABILITY
AND BUSINESS ACTIVITY OF UKRAINIAN
OIL ENTERPRISES**

Анотація. Побудова правильної системи комплексних досліджень фінансової стійкості та ділової активності сучасних організацій є необхідним для успішного функціонування кожного підприємства, яке значною мірою залежить від рівня стійкості його фінансового стану. Особливого значення набувають аналітичні дослідження фінансової стійкості та ділової активності підприємства, а також комплексна оцінка його фінансових показників як важливих факторів впливу на підвищення ефективності господарювання, для прийняття ефективних управлінських рішень, спрямованих на вирішення питання вибору напрямів діяльності та розвитку, для забезпечення раціонального використання виробничих і фінансових ресурсів.

Метою дослідження є розкриття теоретичних і практичних аспектів аналізу фінансової стійкості та ділової активності сучасного підприємства на прикладі ПАТ «Укрнафта» – найбільшої нафтовидобувної компанії України, визначення основних проблем, наявних в сфері комплексної оцінки фінансової стійкості та ділової активності, а також пошук оптимальних і ефективних методів щодо їх вирішення і вдосконалення.

У статті досліджено теорію і методологію аналізу фінансової стійкості та ділової активності підприємства. Виокремлено поняття фінансової стійкості та ділової активності як важливих чинників позитивного фінансового стану та ділової репутації підприємства на ринку капіталів. Проведено комплексну оцінку фінансової стійкості та ділової активності підприємства за даними фінансової звітності ПАТ «Укрнафта» у 2016–2018 рр., проаналізовано динаміку основних його показників, визначено тип фінансової стійкості підприємства, зроблено відповідні узагальнення, висновки і пропозиції. Обґрунтовано необхідність подальшого удосконалення шляхів комплексної оцінки фінансової стійкості та ділової активності підприємства, вирішення проблем оптимізації капіталу в сучасних нестабільних умовах функціонування вітчизняних підприємств та пошуку внутрішньогосподарських резервів підвищення ефективності господарювання.

Ключові слова: фінансова стійкість, ділова активність, аналіз, фінансові показники і коефіцієнти, комплексне дослідження, висновки, перспективи.

Аннотация. Построение правильной системы комплексных исследований финансовой устойчивости и деловой активности современных организаций является необходимым для успешного функционирования каждого предприятия, которое в значительной степени зависит от уровня устойчивости его финансового состояния. Особое значение приобретают аналитические исследования финансовой устойчивости и деловой активности предприятия, а также комплексная оценка его финансовых показателей как важных факторов влияния на повышение эффективности хозяйствования, для принятия эффективных управленческих решений, направленных на решение вопроса выбора направлений деятельности и развития для обеспечения рационального использования производственных и финансовых ресурсов.

Целью исследования является раскрытие теоретических и практических аспектов анализа финансовой устойчивости и деловой активности современного предприятия на примере ПАО «Укрнафта» – крупнейшей нефтедобывающей компании Украины, определение основных проблем, имеющих в сфере комплексной оценки финансовой устойчивости и деловой активности, а также поиск оптимальных и эффективных методов по их решению и совершенствованию.

В статье исследованы теорию и методологию анализа финансовой устойчивости и деловой активности предприятия. Выделены понятия финансовой устойчивости и деловой активности как важных факторов положительного финансового состояния и деловой репутации предприятия на рынке капиталов. Проведена комплексная оценка финансовой устойчивости и деловой активности предприятия по данным финансовой отчетности ПАО «Укрнафта» в 2016–2018 гг., Проанализирована динамика основных его показателей, определен тип финансовой устойчивости предприятия, сделаны соответствующие обобщения, выводы и предложения. Обоснована необходимость дальнейшего совершенствования путей комплексной оценки финансовой устойчивости и деловой активности предприятия, решение проблем оптимизации капитала в современных нестабильных условиях функционирования отечественных предприятий и поиска внутрихозяйственных резервов повышения эффективности хозяйствования.

Ключевые слова: финансовая устойчивость, деловая активность, анализ, финансовые показатели и коэффициенты, комплексное исследование, выводы, перспективы.

Summary. Development of the right system of comprehensive study of financial stability and business activity of modern organizations is necessary for the successful operation of every enterprise, which largely depends on the level of stability of its financial position. Analytical studies of financial stability and business activity of an enterprise, as well as comprehensive assessment of its financial indicators as important factors influencing the efficiency of management, are of particular importance for making effective management decisions aimed at resolving issued related to the choice of areas of activity and development and for ensuring rational use of production and financial resources.

The aim of the study is to reveal theoretical and practical aspects of the analysis of financial stability and business activity of a modern enterprise using the example of «Ukrnafta» PJSC – the largest oil company in Ukraine, – to identify major problems in the comprehensive assessment of financial stability and business activity, and to find optimal and effective methods for their solution and improvement.

The article investigates theory and methodology of the analysis of financial stability and business activity of an enterprise. The concepts of financial stability and business activity as important factors of good financial condition and business reputation of an enterprise in the capital market have been outlined. A comprehensive assessment of financial stability and business

activity of the company according to the data contained in the financial statements of «Ukrnafta» PJSC for 2016–2018 has been carried out, the dynamics of its main indicators have been analyzed, the type of financial stability of the company has been determined, and appropriate generalizations, conclusions, and proposals have been made. The need for further improvement of methods of comprehensive assessment of financial stability and business activity of the enterprise, resolution of problems related to capital optimization in modern unstable conditions of operation of domestic enterprises, and search for internal reserves for the increase of management efficiency have been substantiated.

Key words: financial stability, business activity, analysis, financial indicators and coefficients, comprehensive study, conclusions, prospects.

Постановка проблеми. Динамічність функціонування української ринкової економіки на сучасному етапі розвитку визначає необхідність успішного функціонування кожного підприємства, яке значною мірою залежить від рівня стійкості його фінансового стану. Радикальні зміни, які відбулись практично у всіх сферах суспільного життя, зумовлюють посилення уваги до осмислення цих змін, аналізу існуючих проблем та визначення перспективних шляхів їх подальшого вирішення, зокрема і в галузі комплексних досліджень фінансового стану суб'єктів господарювання. Особливого значення набувають аналітичні дослідження фінансової стійкості та ділової активності підприємства, а також комплексна оцінка його фінансових показників як важливих факторів впливу на підвищення ефективності господарювання, для прийняття ефективних управлінських рішень, спрямованих на вирішення питання вибору напрямів діяльності та розвитку, для забезпечення раціонального використання виробничих і фінансових ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема комплексного дослідження фінансової стійкості та ділової активності сучасного підприємства завжди була основним предметом відомих робіт багатьох учених. У працях вітчизняних та зарубіжних економістів досліджене широке коло питань, пов'язаних з оцінкою фінансової стійкості підприємства, його фінансовою незалежністю та діловою активністю і репутацією. Слід зазначити, що дослідженню даних питань присвячені наукові доробки таких науковців, як Н. О. Ковальчук, М. Р. Лучко, Ю. М. Тютюнник, О. О. Заїкіна, О. А. Гарасюк, С. В. Приймак, О. В. Мелень, Є. В. Мних, О. Р. Кривицька, Г. В. Савицька, Г. І. Кіндрацька та інші. Однак, незважаючи на велику кількість досліджень та наукових публікацій, варто зазначити, що існує потреба у проведенні більш досконалих досліджень для вирішення не лише існуючих, але й нових більш перспективних питань щодо систематизації досліджень фінансової стійкості та ділової активності підприємства, його впливу на подальшу діяльність підприємства, можливості та перспективи застосування, функціонування та подальшого розвитку.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є розкриття теоретичних і практичних аспектів аналізу фінансової стійкості та ділової активності сучасного підприємства на прикладі ПАТ «Укрнаф-

та» — найбільшої нафтовидобувної компанії України, визначення основних проблем, наявних в сфері комплексної оцінки фінансової стійкості та ділової активності, а також пошук оптимальних і ефективних методів щодо їх вирішення і вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Для успішного розвитку фінансово-господарської діяльності підприємства, яка останнім часом постійно перебуває в умовах загострення конкурентної боротьби, необхідно достовірно оцінити його фінансовий стан, стійкість та ділову активність. Фінансова стійкість підприємства передбачає, що ресурси, які вкладені в підприємницьку діяльність, повинні окупитись за рахунок грошових надходжень, а отриманий прибуток забезпечити незалежність підприємства від зовнішніх залучених джерел формування його активів. Саме тому підвищення фінансової стійкості, в тому числі і її комплексні дослідження, включаючи ділову репутацію підприємства, є одним з найважливіших завдань, спрямованих на розуміння змін та прорахунку перспективних варіантів дій, які можуть бути спрямовані на покращення ефективності функціонування підприємства.

Останнім часом проблема управління фінансовим станом, зокрема, його фінансової стійкості та ділової активності стоїть у центрі уваги сучасних наукових досліджень. Але, на сьогодні, наукова думка не має загальноприйнятої точки зору щодо чіткого визначення понять «фінансова стійкість» та «ділова активність». Сутність даних економічних категорій неодноразово намагалися охарактеризувати у своїх працях як зарубіжні так і вітчизняні науковці, однак єдиної думки наразі не існує.

У працях провідних учених-економістів, зокрема, Є. В. Мниха фінансову стійкість визначено з позиції можливостей розвитку підприємства як результат проведення успішної фінансово-виробничої діяльності. Фінансова стійкість, в даному випадку, розглядається як одна з найважливіших характеристик його фінансового стану, що визначає стабільність діяльності підприємства у довгостроковій перспективі [1]. О. Р. Кривицька розглядає фінансову стійкість як результат формування достатнього для розвитку підприємства обсягу прибутку, що є визначальною ознакою його економічної незалежності [2]. Г. В. Савицька досліджує фінансову стійкість як здатність суб'єкта господарювання функціонувати і розвиватися, зберігати рівновагу своїх активів і пасивів у внутрішньому

і зовнішньому середовищі, що має змогу гарантувати його платоспроможність та інвестиційну привабливість в межах допустимого рівня ризику [3].

Іншими словами, фінансова стійкість — це такий стан фінансових ресурсів, їх розподіл і використання, при якому підприємство, вільно маневруючи грошовими коштами, здатне не лише забезпечити безперервний процес фінансово-господарської діяльності, а й відповідати вимогам ринку, задовольняючи при цьому потреби розвитку самого підприємства.

Оскільки фінансова стійкість підприємства є однією з найважливіших характеристик його фінансового стану, то вона виступає передумовою економічного розвитку підприємства. Це пов'язано з рівнем залежності від кредиторів та інвесторів і, в цілому, характеризується співвідношенням власних і залучених коштів, що формує загальну оцінку фінансової стійкості.

Що стосується нафтовидобувної галузі України, то варто зазначити, що напружений стан, особливо у фінансовому аспекті її підприємств, у якому зараз перебуває галузь, вже давно є проблемою усестороннього обговорення. Починаючи з кінця XX століття, коли нафта перетворилась на стратегічний товар, кон'юнктура ринку нафтопродуктів опинилася в центрі уваги світового бізнесу, адже, на сьогоднішній день, нафта як енергоносіє має найвищий рівень конкурентоспроможності та знаходиться на вершині життєвого циклу.

Виходячи із незадовільного та зовсім нестабільного стану однієї з найперспективніших галузей української економіки, пропонуємо оцінити фінансову стійкість та ділову активність нафтовидобувних підприємств України на прикладі ПАТ «Укрнафта».

У світовій і вітчизняній обліково-аналітичній практиці для оцінки фінансової стійкості розрахову-

ють певну систему показників. В економічній літературі визначають велику кількість аналітичних даних, проте основними з них є коефіцієнти: автономії (фінансової незалежності), фінансової залежності, фінансової стійкості, фінансового ризику, маневрування власного оборотного капіталу, забезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом, концентрації позикового капіталу, мобільності активів [4]. Вказані фінансові коефіцієнти визначають за звітний період, порівнюють їх з плановими, з даними минулих періодів та з критичними значеннями, і цим самим визначають рівень фінансової стійкості підприємства, їх динаміку та причини змін.

Дослідження практичних аспектів проведення комплексної оцінки фінансової стійкості та ділової активності підприємства здійснено за даними фінансової звітності ПАТ «Укрнафта» за 2016–2018 рр. форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» і форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)».

За даними форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» ПАТ «Укрнафта» у 2016–2018 рр. розраховано вищезгадані коефіцієнти (табл. 1).

Розраховані у табл. 1 дані свідчать про деякі покращення у фінансовій стійкості Товариства за досліджуваний період. Зокрема, зріс коефіцієнт автономії, що вказує на покращення можливості підприємства виконати зовнішні зобов'язання за рахунок власних активів, але і на далі значення показника є недостатнім. Враховуючи цей факт, спостерігаємо зниження коефіцієнту фінансової залежності, який є оберненим відносно попереднього. Значення коефіцієнту фінансової стійкості у 2016–2018 рр. є дуже низьким і негативно характеризує фінансовий стан досліджуваного підприємства щодо частки стабільних джерел фінансування майна у їх загальному обсязі. Значення

Таблиця 1

Аналіз фінансової стійкості ПАТ «Укрнафта» у 2016–2018 рр.

№	Показники	Станом на кінець року			Абсолютне відхилення, (+/–)	
		2016	2017	2018	2018/2016	2018/2017
1.	Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності) $> 0,5$	0,083	0,023	0,164	+ 0,081	+ 0,141
2.	Коефіцієнт фінансової залежності	0,917	0,977	0,836	- 0,081	- 0,141
3.	Коефіцієнт фінансової стійкості 0,85–0,90	0,134	0,080	0,220	+ 0,086	+ 0,140
4.	Коефіцієнт фінансового ризику (плече фінансового важеля; левирідж) $< 0,25$	11,093	42,508	5,090	- 6,003	- 37,418
5.	Коефіцієнт маневрування власного капіталу $> 0,5$	- 6,509	- 26,575	- 0,329	+ 6,18	+ 26,246
6.	Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом $> 0,1$	- 1,643	- 2,192	- 0,794	+ 0,849	+ 1,398
7.	Коефіцієнт концентрації позикового капіталу 0,4–0,6	0,917	0,977	0,836	- 0,081	- 0,141
8.	Коефіцієнт мобільності активів	0,488	0,387	0,706	+ 0,218	+ 0,319

Джерело: складено авторами на основі [5]

коефіцієнту фінансового ризику у 2017 р. є надзвичайно критичним: перевищення залученого капіталу у 42,5 рази відносно власного капіталу і свідчить про суттєву залежність Товариства від довгострокових зобов'язань. Критичним є і значення коефіцієнту маневрування власного капіталу, що вказує на те, що Товариство власний капітал в основному спрямовує на фінансування необоротних активів, а для фінансування оборотних активів переважно використовуються позичкові джерела. Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом протягом трьох аналізованих років має від'ємне значення і свідчить про відсутність абсолютної можливості перетворення активів у ліквідні кошти. Розраховані значення коефіцієнту концентрації позикового капіталу у 2016–2018 рр. перевищують нормативне значення (0,4–0,6) і вказують на те, що міра участі позикового капіталу у формуванні активів Товариства є значною: на 1 грн. сукупних джерел утворення активів припадає у 2016 р. 0,917 грн. позикового капіталу, у 2017 р. — 0,977, а у 2018 р. — 0,836.

Виходячи із значення коефіцієнту мобільності активів, у 2016 р. на 1 грн. необоротних активів припадало 0,488 грн. оборотних активів, у 2017 р. — 0,387 грн., у 2018 р. значення показника зростає порівняно з попередніми роками і вже на кінець 2018 р. 0,706 грн. оборотних активів припадає на 1 грн. необоротних активів.

На основі всього вищесказаного можемо вважати фінансовий стан ПАТ «Укрнафта» у 2016–2018 рр. нестабільним, залежним від залучених джерел фінансування, що зумовлює залежність від кредиторів і необхідність сплати їм відсотків, а в подальшому і погасити усю суму своїх зобов'язань. Основними причинами такої економічної ситуації можуть бути:

- нестабільність законодавчої бази (фінансового податкового права);
- слабка фінансова політика підприємства;
- зношеність основних засобів в енергетиці, які потребують значних інвестицій для свого технічного оснащення;
- незручний інвестиційний клімат, який не дозволяє інвестувати та модернізувати основні фонди енергетики;
- недостатня кількість фінансових ресурсів організації;
- політична нестабільність;
- високий рівень корупційності, існування різних тіньових схем у енергетиці, де обертаються дуже серйозні кошти тощо.

Стабільна фінансова стійкість є необхідною умовою позитивної характеристики фінансового стану підприємства в цілому. Динаміка основних фінансових показників, що впливають на зміну фінансової стійкості досліджуваного Товариства упродовж 2016–2018 рр., зображено на рис. 1.

Далі важливо проаналізувати тип фінансової стійкості підприємства, оцінити її стан та характерні особливості. У процесі свого функціонування підприємство може мати різну фінансову стійкість, яку умовно поділяють на типи. Такий поділ дозволяє визначити поточний рівень фінансової стійкості підприємства серед можливих варіантів. Загалом сучасна наукова література розглядає чотири типи фінансової стійкості:

- 1) абсолютна стійкість фінансового стану, коли власні джерела формування оборотних активів покривають запаси і витрати;
- 2) нормальний стійкий фінансовий стан, коли запаси і втрати покриваються сумою власних джерел

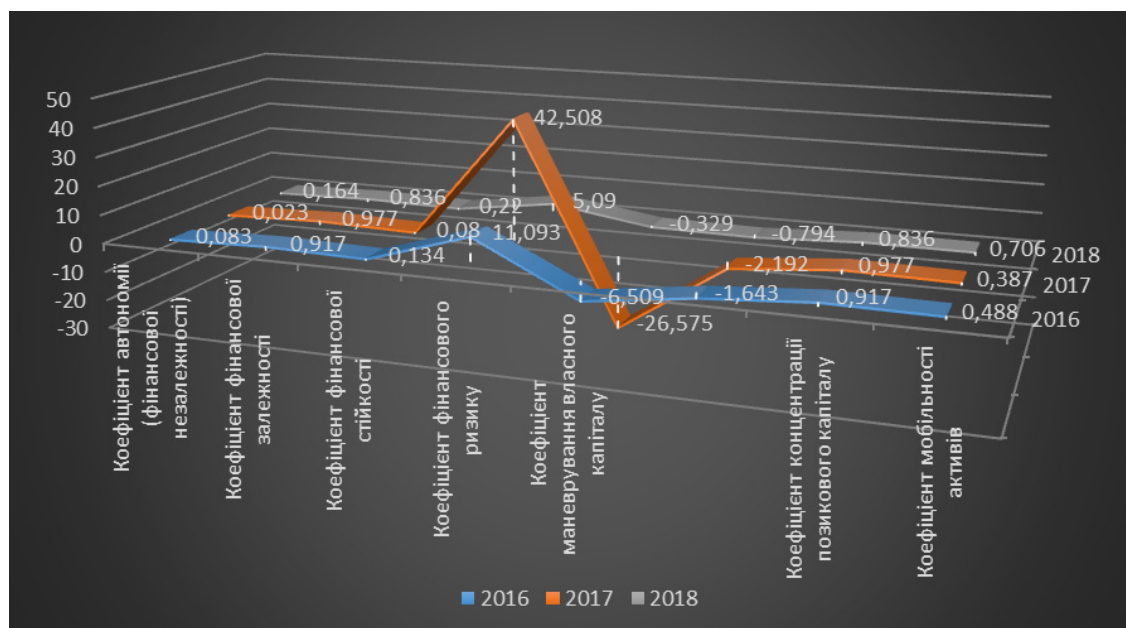

Рис. 1. Динаміка показників фінансової стійкості ПАТ «Укрнафта» за 2016–2018 рр.

Джерело: складено авторами на основі табл. 1

формування оборотних активів і довгостроковими позиченими джерелами;

- 3) нестійкий фінансовий стан, коли запаси і витрати покриваються сумою власних джерел формування оборотних активів, довгострокових позикових джерел, короткострокових кредитів і позик;
- 4) кризовий фінансовий стан, коли запаси і витрати не покриваються всіма видами можливих джерел їх забезпечення (власних, позикових та ін.), підприємство перебуває на межі банкрутства [6].

За допомогою розрахованих у табл. 2 фінансових показників Товариства, визначимо тип фінансової стійкості для ПАТ «Укрнафта» у 2016–2018 рр.

Проведений аналіз типу фінансової стійкості вказує на нестійкий (передкризовий) фінансовий стан ПАТ «Укрнафта» у 2016–2018 рр. Такий тип фінансової стійкості підприємства характеризується пору-

шенням його поточної платоспроможності та виникненням необхідності залучення додаткових позикових джерел. Якщо платоспроможність підприємства не відновлюється, а залучення додаткових фінансових ресурсів не здійснюється, то спостерігається тенденція до погіршення фінансового стану. Виникає високий фінансовий ризик і істотна залежність діяльності суб'єкта господарювання від зовнішнього середовища, що зумовлює втрату фінансової незалежності та фінансової стійкості підприємства. У даному випадку вкрай важливо оперативно шукати шляхи підвищення фінансової стійкості. Наприклад, можна досягти різкого зростання фінансової стійкості суб'єкта господарювання на основі підвищення рівня його капіталізації, а також варто розробити програму заходів щодо мінімізації впливу факторів, які негативно впливають на фінансову стійкість підприємства.

Таблиця 2

Визначення типу фінансової стійкості ПАТ «Укрнафта» у 2016–2018 рр.

№	Показник	Станом на кінець року			Відхилення, (+/-)	
		2016	2017	2018	2018/2016	2018/2017
1.	Власний капітал	2 749 583	737 080	6 643 176	+ 3 893 593	+ 5 906 096
2.	Забезпечення	1 691 619	1 814 520	2 272 030	+ 580 411	+ 457 510
3.	Необоротні активи	22 339 292	23 116 385	23 700 627	+ 1 361 335	+ 584 242
4.	Власні обігові кошти (р.1 + р.2 – р.3)	- 17 898 090	- 20 564 785	- 14 785 421	+ 3 112 669	+ 5 779 364
5.	Довгострокові зобов'язання	-	-	-	-	-
6.	Наявність власних і довгострокових джерел покриття запасів (р.4 + р.5)	- 17 898 090	- 20 564 785	- 14 785 421	+ 3 112 669	+ 5 779 364
7.	Короткострокові кредити і позики	-	-	-	-	-
8.	Загальний розмір основних джерел покриття запасів (р.6 + р.7)	- 17 898 090	- 20 564 785	- 14 785 421	+ 3 112 669	+ 5 779 364
9.	Запаси	4 061 772	5 199 130	7 208 705	+ 3 146 933	+ 2 009 575
10.	Надлишок (+) або нестача (-) власних обігових коштів (р. 4 – р. 9)	- 21 959 862	- 25 763 915	- 21 994 126	- 34 264	+ 3 769 789
11.	Надлишок (+) або нестача (-) власних коштів і довгострокових кредитів і позик (р. 6 – р. 9)	- 21 959 862	- 25 763 915	- 21 994 126	- 34 264	+ 3 769 789
12.	Надлишок (+) або нестача (-) основних джерел покриття запасів (р. 8 – р. 9)	- 21 959 862	- 25 763 915	- 21 994 126	- 34 264	+ 3 769 789
13.	Тип фінансової стійкості	Кризовий фінансовий стан			X	X
14.	Чиста виручка від реалізації продукції	22 578 750	26 906 984	36 112 994	+ 13 534 244	+ 9 206 010
15.	Запас стійкості фінансового стану, днів (р. 12/14)*360	- 350,13	- 344,71	- 219,25	+ 130,88	+ 125,46
16.	Надлишок (+) або нестача (-) коштів на 1 грн. запасів (р. 12: р. 9)	- 5,406	- 4,955	- 3,051	+ 2,355	+ 1,904

Джерело: складено авторами на основі [5]

Стабільність фінансового стану підприємства в умовах ринкової економіки обумовлена значною мірою його діловою активністю, що залежить від широти ринків збуту продукції, його ділової репутації, ступеня виконання плану за основними показниками господарської діяльності, рівня ефективності використання ресурсів і стабільності економічного зростання. Адже для кожного суб'єкта господарювання важливим є постійний контроль за його фінансовим станом та розвитком, який, в свою чергу, сприяє ухваленню ефективних управлінських рішень. Останні мають опиратися на реальні показники функціонування підприємства, особливо на ті, що характеризують його ділову активність.

Термін «ділова активність» почав використовуватися у вітчизняній обліково-аналітичній літературі порівняно недавно.

Вона відображає рівень ефективності використання матеріальних, трудових, фінансових і інших ресурсів і в той же час характеризує якість управ-

ління, а також можливості потенційного розвитку підприємства [7].

О. А. Гарасюк вважає, що ділова активність підприємства — це комплексна характеристика, яка втілює різні аспекти діяльності підприємства і визначається такими критеріями, як місце підприємства на ринку, репутація, інноваційно-інвестиційна діяльність, конкурентоспроможність [8]. На думку, О. О. Заїкіної, поняття «ділової активності організації» можна визначати як весь спектр зусиль, спрямованих на просування підприємства на ринках продукції, праці, капіталу [9]. Однак, варто зазначити, що на рівні підприємства ділова активність найчастіше розглядається як результативність роботи підприємства, його основної діяльності та співвідношення величини отриманих ресурсів або їх споживання в процесі виробництва.

Ділова активність підприємства у фінансовому аспекті проявляється, насамперед, у швидкості обороту його коштів. Аналіз ділової активності полягає

Таблиця 3

Аналіз ділової активності ПАТ «Укрнафта» у 2016–2018 рр.

Показники	Формула	Станом на кінець року			Відхилення, (+/-)	
		2016	2017	2018	2018/2016	2018/2017
Коефіцієнт оборотності активів (обороті), ресурсовіддача	Чистий дохід від реалізації (ф. № 2, р. 2000) / Активи (ф. № 1 р. 1300)	0,6791	0,8390	0,8926	+ 0,2135	+ 0,0536
Коефіцієнт оборотності оборотних активів (обороті)	Чистий дохід від реалізації (ф. № 2 р. 2000) / Оборотні активи (ф. № 1 р. 1195)	2,0722	3,0106	2,1572	+ 0,085	- 0,8534
Коефіцієнт оборотності запасів (обороті)	Собівартість продукції (ф. № 2 р. 2050 + р. 2130 + р. 2150) / Запаси (ф. № 1 р. 1100)	3,4682	3,2670	2,4745	- 0,9937	- 0,7925
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (обороті)	Чистий дохід від реалізації (ф. № 2, р. 2000) / Дебіторська заборгованість (ф. № 1 р. 1125 + р. 1130 + р. 1135 + р. 1155)	3,6659	9,6817	4,9207	+ 1,2548	-4,761
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості (оборотів)	Чистий дохід від реалізації (ф. № 2, р. 2000) / Поточні зобов'язання (ф. № 1 р. 1695)	0,7838	0,9116	1,1450	+ 0,3612	+ 0,2334
Коефіцієнт оборотності власного капіталу (оборотність)	Чистий дохід від реалізації (ф. № 2, р. 2000) / Власний капітал (ф. № 1 р. 1495)	82,1171	36,5048	5,4361	- 76,681	- 31,0687
Період одного обороту оборотних активів (дн)	360 / Коб. об. акт.	173,7284	119,5775	166,8830	- 6,8454	+ 47,3055
Період одного обороту запасів (дн)	360 / Коб. зап.	103,8002	110,1928	145,4839	+ 41,6837	+ 35,2911
Період погашення дебіторської заборгованості (дн)	360 / Коб. д. з	98,2024	37,1836	73,1603	- 25,0421	+ 35,9767
Період погашення кредиторської заборгованості (дн)	360 / Коб. кр. з	459,3008	394,9100	314,4105	- 144,8903	- 80,4995

Джерело: складено авторами на основі [5]

в дослідженні рівнів і динаміки різноманітних коефіцієнтів оборотності, основними з яких є коефіцієнти: оборотності активів, оборотності оборотних активів, оборотності запасів, оборотності дебіторської заборгованості, оборотності кредиторської заборгованості, а також показник періоду їх обороту [4; 10].

У табл. 3 подано порядок розрахунку та отримані значення коефіцієнтів, які характеризують ділову активність ПАТ «Укрнафта» у 2016–2018 рр.

Виходячи з проведених розрахунків, можна вважати, що для ПАТ «Укрнафта» у 2016–2018 рр. позитивними є значення коефіцієнтів оборотності оборотних активів і оборотності запасів, які вказують на те, що 1 грн. використаних оборотних активів, зокрема і запасів, Товариства принесла понад 2,16 грн. на кінець 2018 р.

Зниження коефіцієнту оборотності дебіторської заборгованості з 9,6817 на кінець 2017 р. до 4,9207 наприкінці 2018 р. свідчить про погіршення ефективності управління дебіторською заборгованістю: якщо у 2017 р. дебітори майже 10 разів погашали свою заборгованість, то у 2018 р. лише 5 разів. Тоді як отримане значення коефіцієнту оборотності кредиторської заборгованості вказує на те, що Товариство у 2017 р. не змогло, навіть 1 раз, повністю погасити свої зобов'язання перед постачальниками, підрядниками та іншими кредиторами, у 2018 р. кількість разів погашення заборгованості хоч і зросло, але значення є низьким — 1,15 рази.

На рис. 2. графічно зображено зміну показників ділової активності ПАТ «Укрнафта» у 2016–2018 рр.

Отож, показники ділової активності — це, в першу чергу, показники ефективності використання фінансових ресурсів підприємства. Ефективність

використання фінансових ресурсів, насамперед, пов'язують з їх оборотністю, яка проявляється у діловій активності підприємства. Обігові кошти є найбільш мобільною частиною господарських активів, а прискорення їх оборотності має важливе значення для стабільності фінансового стану підприємств. Це відбувається внаслідок таких причин:

- швидкість обороту коштів визначає розмір їх річного обороту;
- прискорення оборотності веде до зниження витрат підприємства;
- прискорення обороту на тій чи іншій стадії кругообороту коштів веде до прискорення обороту на інших стадіях [11].

Проблему підвищення фінансової стійкості будь-якого підприємства можна вирішити передусім за рахунок збільшення наявності власних оборотних активів, що досягається в процесі збільшення обсягу реалізації якісної продукції, виконаних робіт і наданих послуг, розмірів прибутку та підвищення рівня прибутковості підприємства в цілому.

Основними шляхами покращення фінансової стійкості можуть бути також:

- вдосконалення виготовленої продукції, виконуваних робіт та надаваних послуг, підвищення її якості і впровадження нового асортименту та номенклатури, що може призвести до зростання прибутків підприємства і тим самим збільшення наявних власних оборотних коштів;
- проведення аналізу платоспроможності та фінансової стійкості покупців продукції, для того щоб уникнути ситуації неповернення коштів за реалізовану продукцію, виконані роботи чи надані послуги або обумовлювати передоплату в договорах

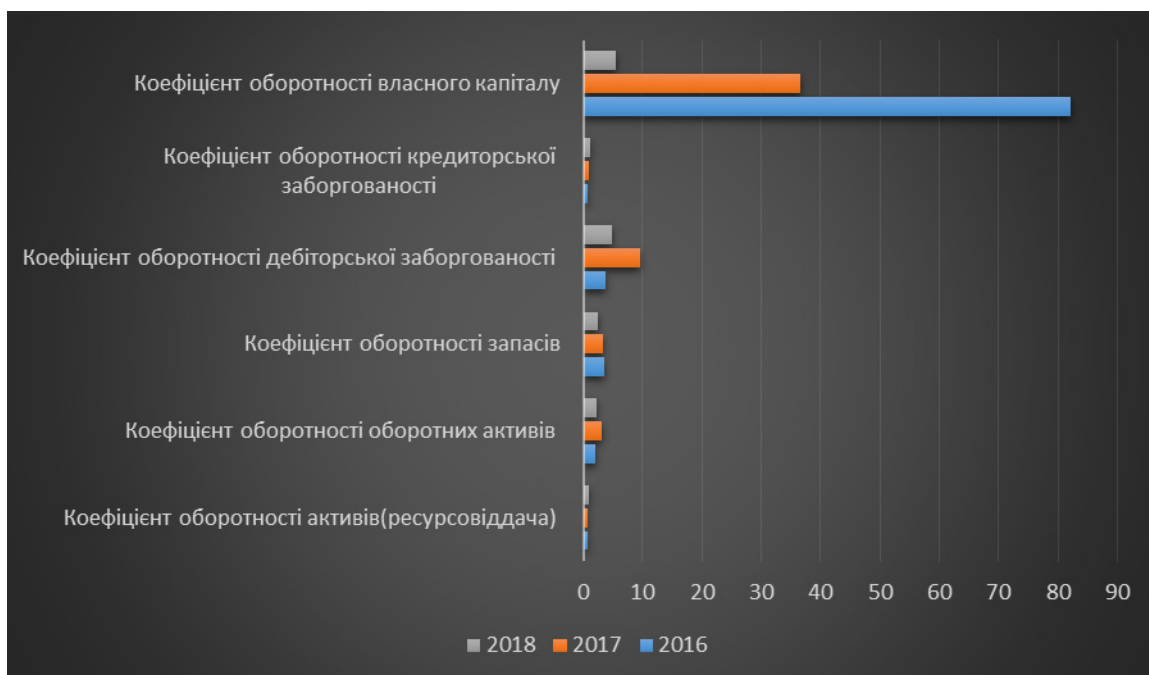

Рис. 2. Динаміка коефіцієнтів ділової активності ПАТ «Укрнафта» у 2016–2018 рр.

Джерело: розроблено авторами на основі [5]

купівлі-продажу та доставки продукції, що дасть можливість підприємству частково фінансувати виробництво за рахунок цих коштів;

- постійне вдосконалення методів праці, підвищення кваліфікації кадрів та, за можливості, використання позитивного досвіду ведення фінансово-господарської діяльності на інших підприємствах, що дасть змогу підвищити продуктивність праці на підприємстві, зекономити ресурси та виготовити більший обсяг продукції [12].

Ділова активність підприємства, як і його фінансова стійкість є комплексним поняттям, що залежить від численних і різноманітних факторів та характеризує різні аспекти його діяльності, такі як місце на ринку, конкурентоспроможність, рівень ефективності використання ресурсів (оборотних, необоротних та капіталу) та ефективність зростання. Оцінка ділової активності дозволяє дослідити саме результативність управління і ефективність прийнятих рішень, а застосування результатів оцінки ділової активності слугуватиме покращенню результативності виробничо-господарської діяльності і допоможе здобути конкурентні переваги на сегменті ринку господарювання.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу зробити висновок про те, що здійснення оцінки фінансової стійкості та ділової активності є однією з найважливіших напрямів підвищення ефективності функціонування діяльності підприємства в сучасних ринкових умовах, що визначається взаємодією складових його фінансових відносин та сукупністю усіх виробничо-господарських факторів.

Акцентуючи увагу на комплексних дослідженнях, спрямованих на проведення оцінки фінансової стійкості та ділової активності підприємства, варто зазначити, що удосконалення наявних і розробка нових шляхів пошуку та вирішення проблем у фінансовому аспекті є важливим завданням в сучасних нестабільних умовах функціонування вітчизняних підприємств. В умовах ринкової економіки обґрунтованість та дієвість управлінських рішень на мікро- та макrorівні значною мірою залежить від результатів аналізу фінансової стійкості підприємства та його ділової активності. А нестабільність економіки обумовлює необхідність для кожного суб'єкта господарювання постійно шукати шляхи підвищення ефективності своєї діяльності.

Враховуючи всі чинники, які впливають на фінансову стійкість і ділову активність підприємства та особливості його діяльності, кожному суб'єкту господарювання варто було б обрати ті шляхи підвищення фінансової стійкості та ділової активності, які будуть найбільш прийнятними для їх реалізації і дозволять забезпечити підвищення прибутковості підприємства та знизити ймовірність виникнення банкрутства. Адже, перш за все, позитивні значення показників даних економічних категорій є підґрунтям для нормального функціонування підприємства і поступового зростання його економічного потенціалу. Тому саме зараз, у час глобалізаційних процесів в економічному секторі, забезпечення фінансової стійкості, ділової активності та якісне управління ними є одним із пріоритетних завдань кожного підприємства.

Література

1. Мних Є. В. Економічний аналіз: підручник. Київ: Знання, 2011. 630 с.
2. Кривицька О. Р. Планування прибутку підприємства при визначенні стратегії його розвитку // Фінанси України. 2005. № 3. С. 138–143.
3. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посібник. К.: Знання, 2005. 662 с.
4. Лучко М. Р., Жукевич С. М., Фаріон А. І. Фінансовий аналіз: навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. С. 304.
5. Офіційний сайт ПАТ «Укрнафта». URL: <https://www.ukrnafta.com/pro-kompaniyu>.
6. Мелень О. В. Фінансова стійкість підприємства як показник його інвестиційної привабливості // Економіка і суспільство. 2016. № 5. С. 231–235.
7. Приймак С. В. Ділова активність як фактор зростання економічного потенціалу підприємства // Збірник тез звітної наукової конференції Львівського національного університету імені Івана Франка за 2017 рік (електронне видання) (Львів, ЛНУ ім. І. Франка). 2018. С. 121–125.
8. Гарасюк О. А. Проблеми щодо сутності поняття «ділова активність підприємства». Вісник КТУ. 2010. — № 22. С. 63.
9. Заїкіна О. О. Роль показників ділової активності в оцінці управління підприємством // Харчова промисловість. 2008. № 7. С. 144–148.
10. Тютюнник Ю. М., Дорогань-Писаренко Л. О., Тютюнник С. В. Фінансовий аналіз: навчальний посібник. Полтава: ПДАА, 2016. С. 430.
11. Петренко М. І. Оцінка ділової активності підприємства // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури: зб. наук. праць, 2010. № 26.
12. Ковальчук Н. О. Фінансова стійкість вітчизняних підприємств як передумова їх стабільного функціонування // Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 11. С. 368–371.

УДК 336.713

Семібратов Денис Сергійович

студент

Київського національного університету технологій та дизайну

Семибратов Денис Сергеевич

студент

Киевского национального университета технологий и дизайна

Semibratov Denis

Student of the

Kiev National University of Technologies and Design

Русіна Юлія Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент

Київський національний університет технологій та дизайну

Русина Юлия Александровна

кандидат экономических наук, доцент

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Rusina Julia

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

Kiev National University of Technology and Design

УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ПОЛІТИКОЮ КБ АТ «ПУМБ»

УПРАВЛЕНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПОЛИТИКОЙ КБ АО «ПУМБ»

MANAGEMENT OF INVESTMENT POLICY OF CB JSC FUIB

Анотація. Проаналізовано та визначено сутність поняття «інвестиції» та «інвестиційна політика банку». Визначені чинники впливу на інвестиційну політику та основні заходи управління ними. Охарактеризовано формування інвестиційної політики на прикладі КБ АТ «ПУМБ».

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, інвестиційна політика, нормативи.

Аннотация. Проанализирована и определена сущность понятия «инвестиции» и «инвестиционная политика банка». Определены факторы влияния на инвестиционную политику и основные мероприятия по управлению ними. Охарактеризовано формирование инвестиционной политики на примере КБ АО «ПУМБ».

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная деятельность, инвестиционная политика, нормативы.

Summary. The essence of the concept of investments and investment policy of the bank is analyzed and determined. The factors influencing the investment policy and the main measures of their management are determined. The formation of investment policy is described on the example of CB FUIB JSC.

Key words: investments, investment activity, investment policy, standards.

Постановка проблеми. Інвестиційна політика є основою успішного функціонування як підприємств, банків, так і економіки країни в цілому. Залучення інвестицій сприяє підвищенню конкурен-

тоспроможності між банками, ефективності використання фінансових активів, зміцненню фінансової стійкості та ліквідності, і є регулятором фінансових ризиків. Однією з ознак ринкової економіки

є використання дієвого механізму інвестування, його інструментів та сучасних моделей державного регулювання. Досвід економічно розвинених країн свідчить про тісний взаємозв'язок між економічним зростанням та залученням капіталу.

Інвестиційна сфера є ваговою і значимою для функціонування і розвитку економіки. Саме завдяки інвестиціям відбувається розширення і удосконалення виробничих потужностей та основних фондів підприємства.

Значення інвестицій для України постійно зростає, вони є запорукою сталого економічного розвитку, який забезпечує високу якість життя населення. Масштаби, структура і ефективність використання інвестицій значною мірою визначають результати господарювання різних рівнів економічної системи, а також стан, перспективи розвитку та конкурентоспроможність національного господарства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань інвестиційного середовища та інвестицій присвячено чимало праць як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, зокрема праці І. О. Бланка, О. М. Варченка, Н. В. Тувакова, Д. Ф. Крисакова, О. А. Кириченка, О. Є. Кузьміна, Ю. М. Нестерчука, О. Є. Кузнецова, Т. В. Майорової, О. Д. Вовчака, а також Г. Бірманна, А. Кейна, Л. Дж. Гітмана, К. Р. Макконелла, І. Фішера, Б. Зви, Р. Мертонна, А. Маркуса та інших.

Постановка завдання. Завданням дослідження є розкриття теоретичних основ інвестиційної політики банку, визначення факторів впливу на неї, а також аналіз інвестиційної політики КБ АТ «ПУМБ» та оцінка ефективності її проведення.

Виклад основного матеріалу. Термін «інвестиція» походить від латинського слова «invest», що означає вкладати, одягати. У найбільш широкому розумінні інвестиції визначаються як розлучення з грошима сьогодні, щоб отримати більшу суму в перспективі [3].

Розглянемо трактування сутності інвестицій відповідно до різних наукових поглядів.

У Законі України «Про інвестиційну діяльність» інвестиції розглядаються, як всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької діяльності та інших видів діяльності, в результаті чого створюється прибуток або досягається соціальний ефект [1].

Мочерний С. В. та Федоренко В. Г. під інвестиціями розглядають довгострокові вкладення капіталу в різні сфери і галузі народного господарства всередині країни та за її межами [2; 3].

Правдюк Н. Л. та Слівінська А. В. надають таке тлумачення інвестиційній діяльності, як: динамічний процес зміни форми капіталу, послідовне перетворення первісних ресурсів і цінностей в інвестиційні витрати та перетворення вкладених коштів у приріст капітальної вартості у формі економічного, соціального або екологічного ефекту [4].

Як сукупність видів грошових, майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в підприємства, підприємницькі проекти й програми, які сприяють розвитку виробництва та невиробничої сфери, підприємництва, з метою отримання прибутку та соціального ефекту розглядає інвестиції Сорока Л. М. [5].

На думку Вовчака О. Д., інвестиції — це довгострокове вкладення коштів у будь-яку галузь економіки з метою отримання прибутку, тобто будь-яку поточну діяльність, яка збільшує здатність економіки виробляти товари і надавати послуги в майбутньому [6].

Л. Гітман та М. Джонк трактують інвестиції як спосіб розміщення капіталу, який має забезпечити збереження або зростання суми капіталу [7].

Як вкладання капіталу у грошовій, матеріальній, нематеріальній формі або частини доходу, яка використовується з метою забезпечення його зростання в майбутньому періоді, одержання поточного доходу та вирішення певних соціальних завдань трактує інвестиції Безродна С. М. [8].

У різних розділах науки зміст поняття інвестиції має свої особливості. Наприклад, у макроекономіці інвестиції розглядаються як частина ВВП, яка неспожита у поточному періоді і забезпечує приріст капіталу в економіці країни в майбутньому.

Якщо розглядати інвестиційний процес в банківській сфері, то можна зазначити, що інвестиційна діяльність банку — це діяльність, спрямована на отримання прибутку та інших вигод, шляхом проведення інвестиційних банківських операцій та надання інвестиційних та інших банківських послуг [9].

Зазначимо, що банківська інвестиційна діяльність складається з трьох етапів:

I. Етап — прийняття рішення щодо інвестування, визначення цілей, напрямів та об'єкта інвестування.

II. Етап — здійснення процесу інвестування, укладення необхідних договорів.

III. Етап — експлуатація створеного об'єкта інвестиційної діяльності [9].

На підставі вибраних напрямів інвестиційної діяльності розробляється інвестиційна політика банків. Саме інвестиційна політика визначає цілі та вибір дієвих способів їх досягнення. З економічної точки зору, інвестиційна політика — це комплекс заходів з організації та управління інвестиційною діяльністю банку, спрямований на забезпечення прийнятних обсягів інвестування, оптимальної структури інвестиційних активів та зростання їх прибутковості при доступному рівні ризику.

На інвестиційну політику банку впливає низка внутрішніх та зовнішніх чинників (рис. 1), що істотно впливають на діяльність банків та рівень їх прибутковості від інвестиційної діяльності.

Одним з ключових завдань інвестиційної політики банку є формування оптимального портфеля цінних паперів шляхом розподілу визначеної суми

інвестиційних ресурсів за різними видами вкладень з метою їх максимальної прибутковості. Ефективність інвестиційної політики визначається співвідношенням ризику та дохідності за інвестиційними активами та інвестиційним портфелем в цілому. Будь-яке вкладення пов'язане не лише із дохідністю, але й із ризиком його втрати.

Основними критеріями інвестиційних вкладень з позиції банків як інвесторів є:

- забезпечення прибутковості інвестицій;
- забезпечення необхідного рівня ліквідності інвестиційних активів;
- мінімізація ризиків;
- захист інвестицій від інфляції та різноманітних ризиків;
- зменшення терміну окупності інвестицій [11].

До заходів щодо запобігання ризикам інвестиційної діяльності банку можна зазначити наступні [13]:

1. Страхування, завчасне зовнішнє резервування ресурсів, спрямованих на компенсацію можливих втрат, що викликані ризиками інвестиційного проекту.

2. Диверсифікація — розподіл інвестицій за різними фінансовими інструментами, що зменшує ризики та сприятиме формуванню інвестиційного портфеля з альтернативною спрямованістю.

3. Лімітування — встановлення граничних максимальних або мінімальних значень внутрішніх показників проекту з метою зменшення ризику та

підвищення ефективності інвестиційної діяльності банку.

4. Хеджування — відкриття угод на одному ринку для компенсації впливу цінових ризиків.

5. Придбання додаткової інформації з метою розширення ринку інвестування та зменшення ризикових факторів, що пов'язані із інвестиційною діяльністю.

АТ «Перший український міжнародний банк» (далі АТ «ПУМБ») був заснований 20 листопада 1991 року. АТ «ПУМБ» є універсальним банком, що обслуговує великі та середні підприємства, підприємства малого та середнього бізнесу, а також приватних осіб.

Відповідно до класифікації НБУ АТ «ПУМБ» включено до групи найбільших банківських установ. До того ж за ключовими показниками, а саме обсягом активів, розміром власного капіталу, обсягом коштів корпоративних клієнтів, кредитного портфеля — АТ «ПУМБ» входить до топ-10 українських банків.

Для оцінки сучасного стану формування інвестиційної політики банку насамперед необхідно здійснити аналіз діяльності банку (рис. 2).

За 2015 рік АТ «ПУМБ» показав негативний фінансовий результат у вигляді чистого збитку розміром 1752,4 млн.грн. Такий фінансовий результат був зумовлений переважанням операційних витрат

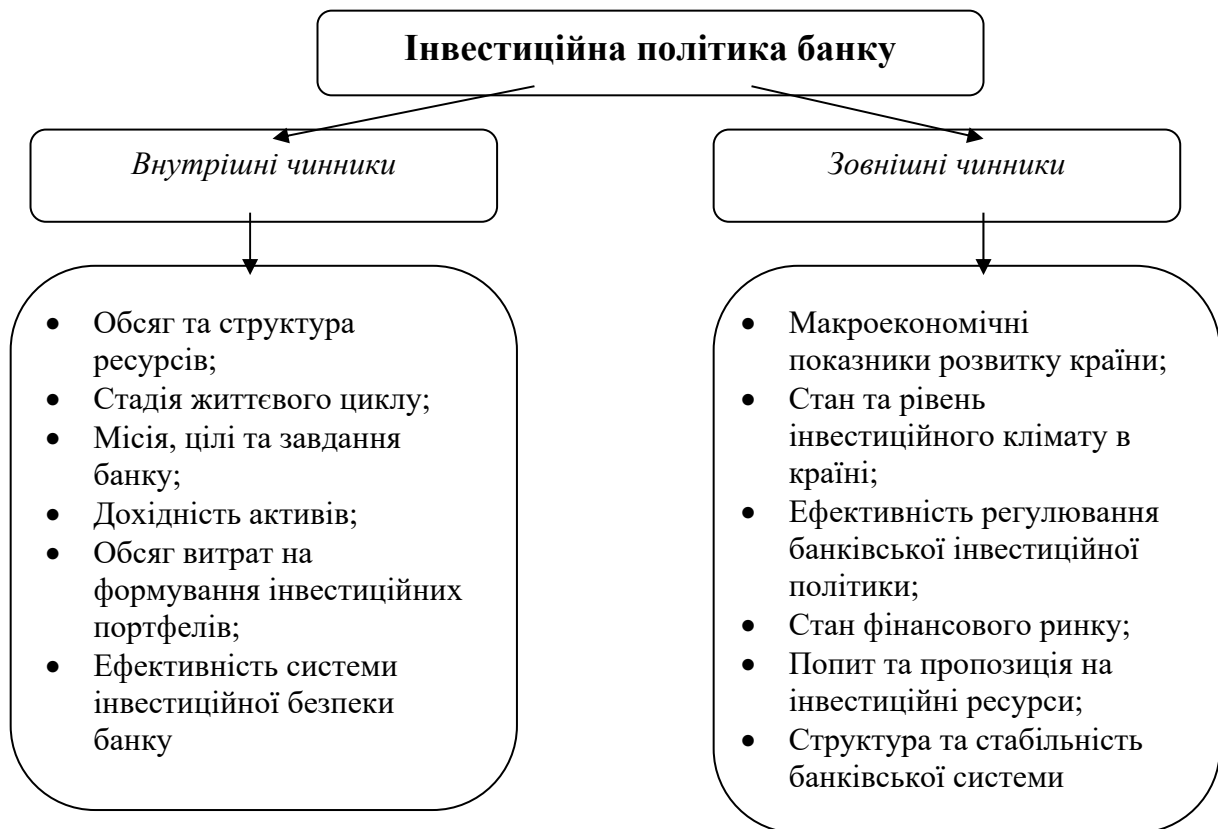

Рис. 1. Чинники впливу на інвестиційну політику банку
Джерело: сформовано автором на основі джерел [9; 10]

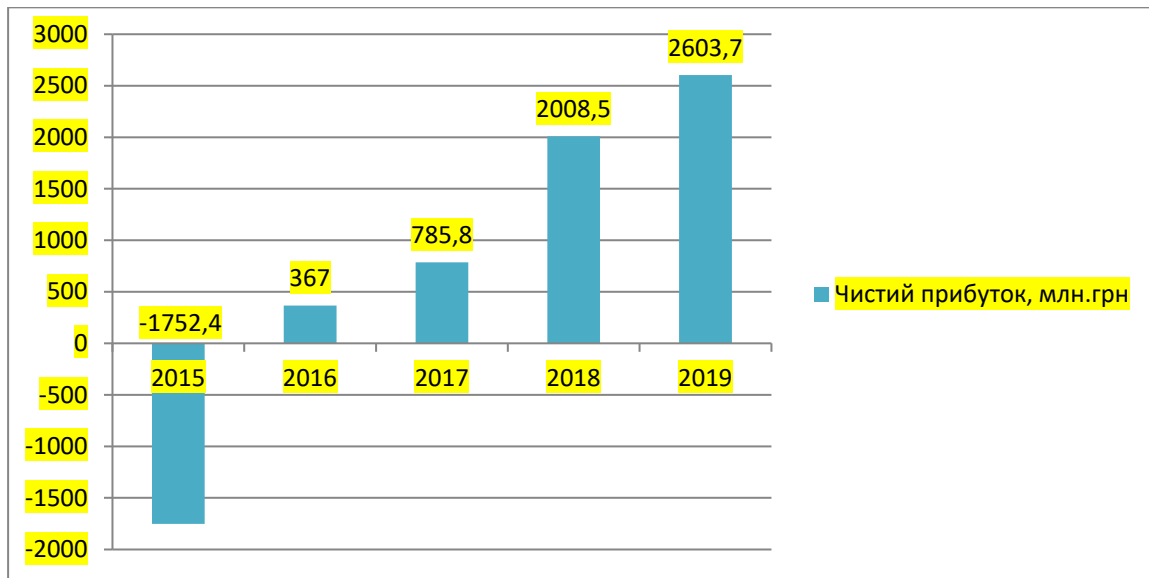

Рис. 2. Динаміка чистого прибутку АТ «ПУМБ» за 2015–2019 роки

Джерело: сформовано автором на основі джерела [12]

над операційним доходом, а також нестабільністю в політико-економічній та банківській сферах в країні. Починаючи з 2016 року банк почав отримувати чистий прибуток від своєї діяльності у розмірі 367 млн. грн. Протягом 2016–2019 років чистий прибуток банку збільшився у 7 разів та становив у 2019 році 2603,7 млн.грн, що свідчить про покращення діяльності як самого банку так і банківської системи в цілому.

Для проведення подальшого дослідження необхідно провести аналіз динаміки доходів та витрат (Табл. 1).

Процентні доходи банку мали нестабільну динаміку. Так у 2016 році відбулося їх скорочення на 3,8%, проте у 2017–2019 роках відбулося їх поступове зростання до 7781,9 млн.грн. Процентні витрати банку також мали нестабільну динаміку. Так у 2016–2017 роках спостерігалось скорочення про-

центних витрат на 6,1% та 26,1% відповідно. Проте у 2018 та 2019 роках спостерігалось їх зростання на 13,8% та 1,6% відповідно. Чистий процентний дохід банку у 2016 році зменшився на 0,7%. Але із 2016 року відбулося його зростання з 2132,3 млн.грн до 5290,7 млн.грн, що оцінюємо позитивно.

Комісійні доходи банку мали тенденцію до зростання протягом досліджуваного періоду. Зростання комісійних доходів відбулося з 1222,9 млн.грн до 2282,3 млн.грн. Комісійні витрати теж мали стабільну динаміку зростання з 313,7 млн.грн до 536 млн.грн. При цьому чистий комісійний дохід банку збільшився з 909,3 млн.грн до 1746,3 млн.грн.

У 2015 році у банку був наявний операційний збиток у розмірі 509,8 млн. грн. Проте вже із 2016 року спостерігався операційний дохід, який мав тенденцію до зростання з 2287,4 млн.грн. до 7258,2 млн.

Таблиця 1

Динаміка доходів та витрат АТ «ПУМБ» за 2015–2019 роки

Показник, млн.грн	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Темп приросту, %			
						2016/ 2015	2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018
Процентні доходи	5247,7	5045,8	5162	6365,5	7781,9	-3,8	2,3	23,3	22,3
Процентні витрати	3101,2	2913,5	2153,4	2451,5	2491,2	-6,1	-26,1	13,8	1,6
Чистий процентний дохід	2146,5	2132,3	3008,6	3914,1	5290,7	-0,7	41,1	30,1	35,2
Комісійні доходи	1222,9	1329,3	1728,2	1988,7	2282,3	8,7	30,0	15,1	14,8
Комісійні витрати	313,7	348,4	459,6	483,2	536	11,1	31,9	5,1	10,9
Чистий комісійний дохід	909,3	980,9	1268,6	1505,5	1746,3	7,9	29,3	18,7	16,0
Операційний дохід (збиток)	-509,8	2287,4	3859,4	5700,9	7258,2	-548,7	68,7	47,7	27,3
Операційні витрати	1645,6	1839,9	2906,8	3369,6	4097,3	11,8	58,0	15,9	21,6
Чистий прибуток (збиток)	-1752,5	367	785,8	2008,5	2603,7	-120,9	114,1	155,6	29,6

Джерело: розраховано автором на основі джерела [12]

грн. При цьому операційні витрати мали зростаючу тенденцію протягом усього досліджуваного періоду з 1645,6 млн.грн. до 4097,3 млн.грн.

В цілому зміни у динаміці доходів та витрат банку за 2015 рік призвели до формування чистого збитку банку у сумі 1725,5 млн.грн. Але вже з 2016 року у банку спостерігалася прибуткова діяльність, із зростанням суми прибутку з 367 млн. грн до 2603,7 млн.грн, що оцінюється позитивно.

Таким чином, АТ «ПУМБ» із 2016 року веде прибуткову діяльність, що забезпечується зростанням основних статей доходу банку.

Здійснення інвестицій АТ «ПУМБ» проводить відповідно до Стратегії зростання ПУМБ [14]. Фінансування здійснюється завдяки внутрішнім механізмам, а саме коштів отриманих від операційної діяльності та коштів отриманих за рахунок реінвестицій прибутку.

Здійснюючи аналіз інвестиційної політики банку необхідно проаналізувати активи банку, що вкладаються у цінні папери.

Проаналізувавши дані таблиці 2, можна зробити висновок про нестабільну інвестиційну політику

банку. Так у 2015 році лише 6,9% від загальної вартості активів банку було вкладено у цінні папери, що є досить низьким показником. Проте у 2016–2017 роках вкладення у цінні папери становили 21–22%, що є позитивним для діяльності банку, про що свідчить зростання його прибутковості. Починаючи із 2018 року частка активів банку, які вкладалися у цінні папери почалася скорочуватися до 19% у 2018 році та 16,1% у 2019 році, що свідчить про зменшення інвестиційної політики банку.

Динаміка кредитного портфелю банку була нестабільною, у 2015–2018 роках спостерігалася його скорочення із 69,8% до 54,6%, але у 2019 році відбулося його зростання на 4,7%.

Розглянемо динаміку та структуру інвестиційного портфеля банку за видами інструментів (табл. 3).

Можна зазначити, що інвестиційний портфель банку складається із державних боргових цінних паперів, що оцінюються за справедливою вартістю через прибуток або збиток, що мали тенденцію до скорочення із 263,4 млн.грн до 39,3 млн.грн.; державних боргових цінних паперів, що оцінюються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід,

Таблиця 2

Динаміка активів АТ «ПУМБ» за вкладенням у цінні папери за 2015–2019 роки

Показник, млн.грн	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Абсолютне відхилення			
						2016/ 2015	2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018
Загальні активи, млн.грн.	37644,1	44552,6	46532,3	49865,2	55437,2	6908,5	1979,7	3332,9	5572,0
Вкладення у цінні папери, млн.грн	2583,9	9410,5	10396,4	9453,7	8930,1	6826,6	985,9	-942,7	-523,6
Питома вага, %	6,9%	21,1%	22,3%	19,0%	16,1%	14,3%	1,2%	-3,4%	-2,9%
Надані кредити, млн.грн	26287,6	24755,8	25495,6	27244,3	32886,5	-1531,8	739,8	1748,7	5642,2
Питома вага, %	69,8%	55,6%	54,8%	54,6%	59,3%	-14,3%	-0,8%	-0,2%	4,7%

Джерело: розраховано автором на основі джерела [12]

Таблиця 3

Динаміка складових інвестиційного портфеля АТ «ПУМБ» за видами інструментів протягом 2015–2019 років

Показник, млн.грн	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Абсолютне відхилення			
						2016/ 2015	2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018
Державні боргові цінні папери, що оцінюються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	263,4	277,8	162,9	93,2	39,3	14,4	-114,9	-69,7	-53,9
Державні боргові цінні папери, що оцінюються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	171,2	6523,1	8334,7	8317,6	7677,5	6351,9	1811,6	-17,1	-640,1
Депозитні сертифікати НБУ	2142,3	2602,5	3208,3	1008,3	1206,2	460,2	605,8	-2200	197,9
Державні боргові цінні папери США	0	0	27,6	27,6	0	0	27,6	0	-27,6
Акції	7,1	7,1	7,1	7,1	7,1	0	0	0	0
Всього	2320,5	9132,6	11560,5	9360,5	8890,8	6812,1	2427,9	-2200	-469,7

Джерело: розраховано автором на основі джерела [12]

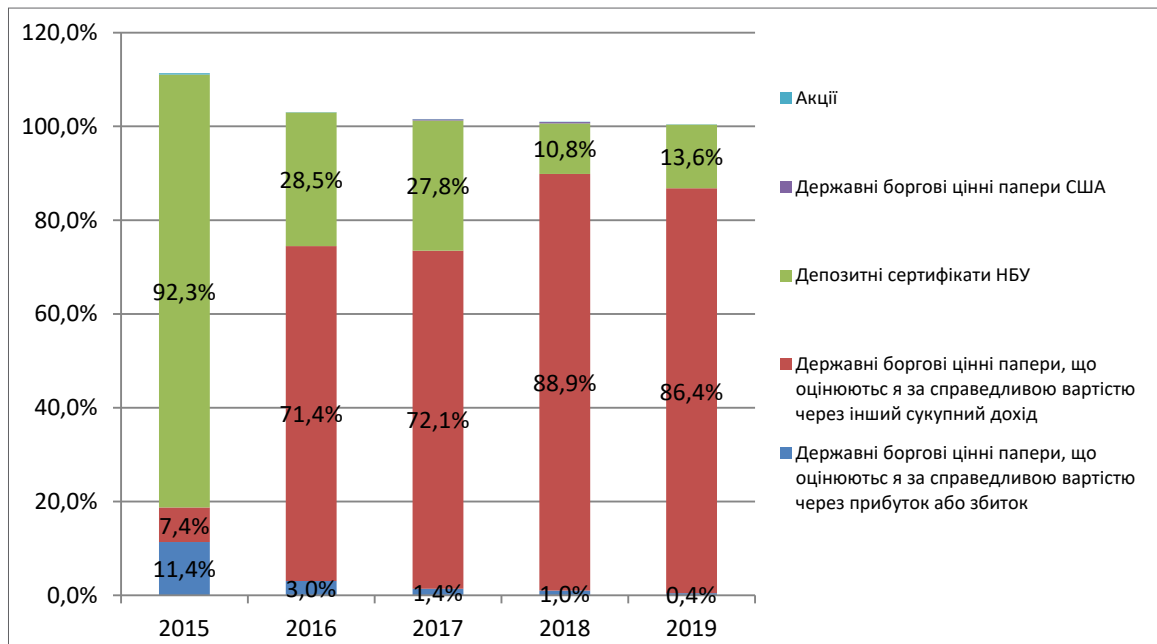

Рис. 3. Структура інвестиційного портфеля АТ «ПУМБ» за видами інструментів протягом 2015–2019 років [12]

що збільшувалися у 2016 та 2017 роках та скорочувалися у 2018–2019 роках; депозитних сертифікатів НБУ, що мали нестабільну динаміку; державних боргових цінних паперів США, які з'явилися у 2017–2018 роках та акцій, які були стабільними та становили 7,1 млн. грн.

В цілому обсяг інвестиційного портфеля банку зростав у 2015–2017 роках з 2320,5 млн.грн до 11560,5 млн.грн та скорочувався у 2018–2019 роках до 6812,1 млн.грн, що свідчить про скорочення провадження інвестиційної діяльності банком.

Аналізуючи рис. 3 зазначимо, що у 2015 році переважну частку інвестиційного портфеля банку займали депозитні сертифікати НБУ — 92,3%. Проте у 2016–2019 роках структура інвестиційного порт-

феля банку змінилася та переважну частку стали займати державні боргові цінні папери, що оцінюються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід, із зростанням частки із 71,4% до 86,4%.

Важливим аспектом дослідження інвестиційної політики банку є аналіз його грошових потоків від інвестиційної діяльності.

Досліджуючи дані таблиці 4 зазначимо, що у 2015 році у банку спостерігався додатний чистий грошовий потік від інвестиційної діяльності у сумі 509,2 млн.грн, що свідчить про переважання доходів над витратами від інвестиційної діяльності. У 2016–2019 роках чистий грошовий потік АТ «ПУМБ» був від'ємним та мав негативну динаміку. Це свідчить про переважання витрат від інвестиційної діяльності

Таблиця 4

Динаміка грошових потоків від інвестиційної діяльності АТ «ПУМБ» за 2015–2019 роки

Показник, млн.грн	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Абсолютне відхилення			
						2016/ 2015	2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018
Придбання основних засобів та нематеріальних активів	506,8	247,6	451,3	448,3	568,2	-259,2	203,7	-3,0	119,9
Надходження від продажу основних засобів та нематеріальних активів	159,7	19,2	28,9	67,2	92,6	-140,5	9,7	38,3	25,4
Придбання цінних паперів, наявних для продажу	57719,0	56177,8	27707,3	79265,0	54233,4	-1541,2	-28470,5	51557,7	-25031,6
Продаж цінних паперів, наявних для продажу	58575,3	50765,3	27385,4	78041,4	54688,4	-7810,0	-23379,9	50656,0	-23353,0
Чистий грошовий потік від інвестиційної діяльності	509,2	-5640,9	-744,2	-78041,4	-10,6	-6150,1	4896,7	-77297,2	78030,8

Джерело: розраховано автором на основі джерела [12]

Таблиця 5

Динаміка інвестиційних нормативів АТ «ПУМБ» за 2015–2019 роки

Показник	Нормативне значення	01.01.2019	01.03.2019	01.06.2019	01.09.2019	01.01.2020
Н11, Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою	не більше 15%	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17
Н12, Норматив загальної суми інвестування	не більше 60%	0,21	0,21	0,21	0,21	0,21

Джерело: розраховано автором на основі джерела [12]

над отриманими надходженнями від неї, що впливає на діяльність та розвиток банку негативно.

Таким чином, аналіз інвестиційної політики банку свідчить про низький рівень її проведення та наявність збитку від інвестиційної діяльності, що є негативним для діяльності банку.

Важливим аспектом дослідження ефективності інвестиційної політики банку є аналіз виконання його нормативів (табл. 5).

Важливої уваги заслуговують нормативи Н11 — норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою та Н12 — норматив загальної суми інвестування. Не зважаючи на дотримання умов цих нормативів, вони були доволі низькими, що свідчать про неактивну інвестиційну політику банку.

Висновки. Інвестиційна політика банку є комплексом заходів з організації та управління інвестиційної діяльності банку, спрямованих на забезпечення прийнятних обсягів інвестування, оптимальної структури інвестиційних активів та зростання їх прибутковості при доступному рівні ризику. На інвестиційну політику банку впливають як внутрішні так і зовнішні чинники, зокрема обсяг та структура ресурсів банку,

дохідність активів, стадія життєвого циклу, загальні макроекономічні показники розвитку країни, стан та рівень інвестиційного клімату країни тощо.

Для удосконалення управління інвестиційною політикою банку можна запропонувати наступні заходи:

- здійснення постійного підвищення кваліфікації менеджерів, які безпосередньо займаються інвестиційною політикою банку;
- автоматизація основних процесів забезпечення інвестиційної політики;
- здійснення комплексного процесу управління, шляхом оцінки ризиків;
- забезпечення контролю та аналізу відхилень, що можуть виникнути внаслідок розрахунків інвестиційних рішень;
- розробка чіткого механізму зниження ризикованості інвестиційної політики банків.

Одним з найважливіших заходів забезпечення ефективної інвестиційної політики банку на державному рівні є створення стабільних умов розвитку економіки, а саме забезпечення стійкої нормативно-правової бази та оподаткування.

Література

1. Про інвестиційну діяльність: закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>
2. Економічний енциклопедичний словник: у 2-х т. за ред. С. В. Мочерного. Львів: Світ, 2005. Т. 1. 616 с.
3. Федоренко В. Г. Інвестиційний менеджмент: навч. посібник. 2-ге вид., доп. К.: МАУП, 2001. 280 с.
4. Правдюк Н. Л., Слівінка А. В. Сутність інвестиційної діяльності: роль та значення інвестицій // Вісник Запорізького національного університету, № 2(6), 2010. С. 195–198.
5. Сорока Л. М. Економічна сутність інвестицій та теоретичні основи інвестування // Ефективна економіка № 2. 2014.
6. Вовчак О. Д. Інвестування: навч. посіб. Львів: Новий Світ. 2000. 544 с.
7. Гитман Л. Дж. Основы инвестирования. М.: Дело, 1999. 991 с.
8. Безродна С. М. Інвестування: Чернівці, 2013. 200 с.
9. Кущик А. П., Галеміна Т. М. Проблеми активізації банківської інвестиційної діяльності в Україні // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, 2015. С. 206–209.
10. Верней О. Є. Чинники формування інвестиційної політики вітчизняних банків у сфері кредитування // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір. 2013. Вип. 1 (99). С. 329–339.
11. Печенко О. О. Методичні засади оцінювання ефективності інвестиційної політики банку // Економічні науки. Серія облік і фінанси. 2014. Випуск 11(41). С. 147–164.
12. Річний звіт АТ «ПУМБ» за 2015–2019 роки. URL: https://about.pumb.ua/finance/annual_reports
13. Калусенко В. В. Аналіз інвестиційного портфеля банків України та стратегія управління ним // Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2019. № 1. С. 63–78.
14. Стратегія зростання АТ «ПУМБ». URL: <https://about.pumb.ua/ru/growth/strategy>

УДК 368.1

Стещенко Олена Дамирівна

кандидат економічних наук,

доцент кафедри управління державними та корпоративними фінансами

Український державний університет залізничного транспорту

Стещенко Елена Дамировна

кандидат экономических наук,

доцент кафедры управления государственными и корпоративными финансами

Украинский государственный университет железнодорожного транспорта

Steshenko Olena

PhD in Economics, Associate Professor

Department of Management of State and Corporate Finances

Ukrainian State University of Railway Transport

Бойко Олександра Григорівна

магістр з фінансів

Українського державного університету залізничного транспорту

Бойко Александра Григорьевна

магистр финансов

Украинского государственного университета железнодорожного транспорта

Boiko Oleksandra

Master of Finance of the

Ukrainian State University of Railway Transport

DOI: 10.25313/2520-2057-2020-15-6343

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ СТРАХОВОГО РЫНКА УКРАИНЫ

CURRENT TRENDS OF INSURANCE MARKET IN UKRAINE

Анотація. Етап політичної та економічної нестабільності в Україні суттєво впливає на розвиток як страхових компаній окремо, так і страхового ринку загалом. Наявне за останні роки зниження рівня платоспроможності населення й довіри до страховиків призвели до суттєвого зменшення попиту на страхові послуги. Саме тому на сьогодні перед страховиками стоїть складне завдання щодо зростання асортименту, обсягу та якості страхових послуг, підвищення рівня капіталізації та фінансової надійності страхових компаній, завоювання довіри у юридичних і фізичних осіб. Слідуючи зазначеним заходам, спрямованим на подолання кризових тенденцій, у вітчизняну економіку вдасться залучити значні інвестиційні ресурси, зміцнити ефективність державного нагляду за страховою діяльністю, створити структурні основи для розвитку різноманітних видів страхування. Одним із вагомих внутрішніх чинників активізації розвитку страхового бізнесу може стати ефективно побудований процес андеррайтингу окремої страхової компанії. Застосування такого підходу уможливить забезпечувати прибутковість і фінансову стійкість страхових компаній через ґрунтовний аналіз і відбір ризиків для прийняття їх на страхування.

У статті проаналізовано сучасний стан ринку страхових послуг в Україні та висвітлені основні його перспективи розвитку.

Методологія дослідження полягає в узагальненні і зіставленні даних, що характеризують різні складові ринку страхових послуг.

Авторами виділяються тенденції, що склалися на ринку страхування в Україні, дається оцінка ситуації, що склалася за різними критеріями, виявляються фактори розвитку страхового бізнесу, а також проблемні аспекти страхової галузі.

Проведене дослідження показало наявність високої залежності страхування в Україні від сформованого політичного і економічного укладу, що зумовило домінування попиту на певні страхові продукти. Розвиток сучасного ринку страхування пов'язаний з необхідністю здійснення державної підтримки, що полягає в створенні умов для адекватного функціонування страхового ринку.

Ключові слова: страхування, страхова компанія, страховий ринок, ризикові види страхування.

Аннотация. Этап политической и экономической нестабильности в Украине существенно влияет на развитие как страховых компаний по отдельности, так и страхового рынка в целом. Имеющееся за последние годы снижение уровня платежеспособности населения и доверия к страховщикам привели к существенному уменьшению спроса на страховые услуги. Именно поэтому сегодня перед страховщиками стоит сложная задача по росту ассортимента, объема и качества страховых услуг, повышение уровня капитализации и финансовой надежности страховых компаний, завоевания доверия у юридических и физических лиц. Следуя указанным мерам, направленным на преодоление кризисных тенденций, в отечественную экономику удастся привлечь значительные инвестиционные ресурсы, укрепить эффективность государственного надзора за страховой деятельностью, создать структурные основы для развития различных видов страхования. Одним из весомых факторов активизации развития страхового бизнеса может стать эффективно построенный процесс андеррайтинга отдельной страховой компании. Применение такого подхода позволит обеспечивать прибыльность и финансовую устойчивость страховых компаний из-за обстоятельного анализа и отбор рисков для принятия их на страхование.

В статье проанализировано современное состояние рынка страховых услуг в Украине и освещены основные его перспективы развития.

Методология исследования заключается в обобщении и сопоставлении данных, характеризующих различные составляющие рынка страховых услуг.

Авторами выделяются тенденции, сложившиеся на рынке страхования в Украине, дается оценка ситуации по различным критериям, выявляются факторы развития страхового бизнеса, а также проблемные аспекты страховой отрасли.

Проведенное исследование показало наличие высокой зависимости страхования в Украине от сложившегося политического и экономического уклада, что обусловило доминирование спроса на определенные страховые продукты. Развитие современного рынка страхования связано с необходимостью осуществления государственной поддержки, заключается в создании условий для адекватного функционирования страхового рынка.

Ключевые слова: страхование, страховая компания, страховой рынок, рискованные виды страхования.

Summary. The stage of political and economic instability in Ukraine significantly influence on development of both individual insurance companies and the insurance market as a whole. The decrease of the solvency level of the population and trust to insurers have led to a significant reduction in demand for insurance services in recent years. That is why today insurers has faced a difficult task to increase the range, volume and quality of insurance services, increase the level of capitalization and financial reliability of insurance companies, gaining trust of legal entities and individuals. Following these measures aimed at overcoming crisis trends, the local economy will be able to attract essential investment resources, strengthen the effectiveness of state supervision of insurance activities, create a structural basis for the development of various types of insurance. One of the important factors in activating the development of the insurance business can be an effectively built underwriting process of an individual insurance company. The application of such an approach will enable the profitability and financial stability of insurance companies due to a thorough analysis and selection of risks for acceptance into insurance.

The article analyzes the current state of the insurance market in Ukraine and highlights its main prospects for development.

The methodology of the study is to summarize and compare the data characterizing the various components of the insurance market.

The authors identify the trends in the insurance market in Ukraine, assess the situation according to various criteria, identify factors in the development of the insurance business, as well as problematic aspects of the insurance industry.

The study has showed that there is a high dependence of insurance in Ukraine on the current political and economic system, which led to the dominance of demand for certain insurance products. The development of the modern insurance market is associated with the need for state support, is to create conditions for adequate functioning of the insurance market.

Key words: insurance, insurance company, insurance market, risk insurance types.

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими та практичними завданнями. В умовах євроінтеграції і глобалізації економічних процесів, що характеризуються динамічними змінами, інноваційними процесами, міжнародною конкуренцією, постійним зростанням вимог споживачів до якості і швидкості надання послуг, зростає необхідність вдосконалення ведення страхової справи з метою пристосування до вимог бізнес-середовища. У зв'язку з цим, діяльність світового страхового ринку є процесом стирання законодавчих і економічних бар'єрів між національними страховими компаніями, що відбувається під впливом змін у світовій економіці,

і має в якості кінцевої мети формування глобального страхового простору. Також слід пам'ятати, що страхування є не лише частиною фінансового механізму, але і частиною соціальної сфери, яка прямо зачіпає найнасущніші інтереси громадян, тому проблеми та перспективи розвитку страхового ринку набувають істотнішого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення невирішених частин загальної проблеми. Неабиякий внесок до теоретико-методологічних засад функціонування страхового ринку внесли такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: Базилевич В. Д., Гаманкова О. О., Залетов О. М., Кла-

пків Ю. М., Козьменко О. В., Мочерний С. В., Осадець С. С., Фурман В. М.[1–8].

Метою статті є аналіз сучасного стану страхового ринку України та висвітлення основних його проблемних аспектів та перспектив подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Обґрунтування нових наукових підходів до розкриття сутності ринку страхових послуг на основі використання наукового інструментарію економічної теорії, філософії, фінансової науки, притаманних їм форм і методів пізнання дало можливість довести, що вихідними домінантами, котрі обумовлюють сутнісні характеристики й скриті механізми саморозвитку ринку страхових послуг, визначають його фінансову природу, сутність, тенденції та перспективи, є страхування і страхова послуга (табл. 1).

Виходячи з розгляду різних підходів до визначення страхового ринку науковцями, можна зробити висновок, що теоретичні засади повинні базуватися, по-перше, на розкритті економічної природи та глибинної внутрішньої сутності страхування як фінансової категорії; по-друге, науковій інтерпретації страхової послуги як форми прояву категорії страхування в ринкових умовах.

Страховий ринок України є найбільшим і найпотужнішим сектором ринку небанківських фінансових послуг. Даний сектор постійно розвивається та нарощує не тільки економічні, комерційні та інвестиційні можливості, але й впливає на соціальний розвиток держави.

Ринок страхових послуг є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків. Загальна кількість страхових компаній станом на 31.12.2019 р. становила 281, у тому числі СК «life» — 30 компаній, СК «non-life» — 251 компанія, (станом на 31.12.2018 р. — 294 компанії, у тому числі СК «life» — 33 компанії, СК «non-life» — 261 компанія). Кількість страхових компаній продовжує тенденцію до зменшення, так за 2019 рік порівняно з 2018 р., кількість компаній зменшилася на 13 страхових компаній, порівняно з 2017 р. зменшилася на 29 страхових компаній (рис. 1).

За 2019 рік частка валових страхових премій у відношенні до ВВП становила 1,4%, що на 0,1 в.п. менше в порівнянні з 2018 роком; частка чистих страхових премій у відношенні до ВВП залишилась на рівні 2018 року та становила 1%. У порівнянні з 2018 роком на 5935,7 млн. грн (13,7%) збільшився обсяг надходжень валових страхових премій. Обсяг валових страхо-

Таблиця 1

Визначення страхового ринку науковцями

Автор	Визначення
Базилевич В. Д.	складна багатофакторна, динамічна, відповідним чином структурована система економічних відносин, що виникають з приводу забезпечення потреби в страховому захисті
Гаманкова О. О.	страховий ринок як цілісне утворення не може бути повністю віднесений до ринку фінансових послуг, оскільки та його частина, яка пов'язана із торгівлею страховими капіталами, перебуває поза межами ринку фінансових послуг, вона належить до фінансового ринку. Страховий ринок одночасно є складовою як фінансового ринку (ринку грошей і ринку капіталів — оскільки на цих ринках страхові компанії розміщують свої капітали, використовуючи певні фінансові інструменти), так і ринку фінансових послуг, оскільки страхові компанії як фінансові посередники залучають кошти страхувальників, продаючи страхові послуги. Це доводить близькість, але не тотожність понять «страховий ринок» і «ринки страхових послуг»
Залетов О. М.	сукупність економічних відносин з купівлі-продажу страхової послуги, що виражаються в захисті майнових інтересів фізичних і юридичних осіб при настанні страхових випадків за рахунок грошових коштів (внесків, премій) страхувальників. Ринок як система, в якій взаємодіють внутрішні і зовнішні сили, може бути представлений у вигляді спіралі, яка розкручується довкола потенційних споживачів страхових послуг і відображає динаміку зовнішніх і внутрішніх сил в їх взаємодії
Клапків Ю. М.	система економічних відносин, що виникають з приводу купівлі-продажу страхового покриття в процесі задоволення суспільних потреб у страховому захисті
Козьменко О. В.	певне середовище, в умовах якого централізовано здійснюються процеси передання і прийняття ризиків на страхування, визначаються попит і пропозиція та діють спеціалізовані суб'єкти, що економічно зацікавлені в реалізації цього механізму
Мочерний С. В.	сукупність організаційно-економічних і відносин економічної власності з приводу купівлі-продажу страхових послуг між страховиками, страхувальниками та посередниками
Осадець С. С.	сфера економічних відносин, у процесі яких формуються попит і пропозиція на страхові послуги та здійснюється акт їх купівлі-продажу
Фурман В. М.	система стійких економічних відносин між покупцями, посередниками і продавцями, пов'язаних із формуванням попиту, пропозиції та ціни на прямий страховий захист і перестрахування, які матеріалізуються у страхових, перестрахувальних і супутніх послугах у певній країні, групі країн чи міжнародному масштабі

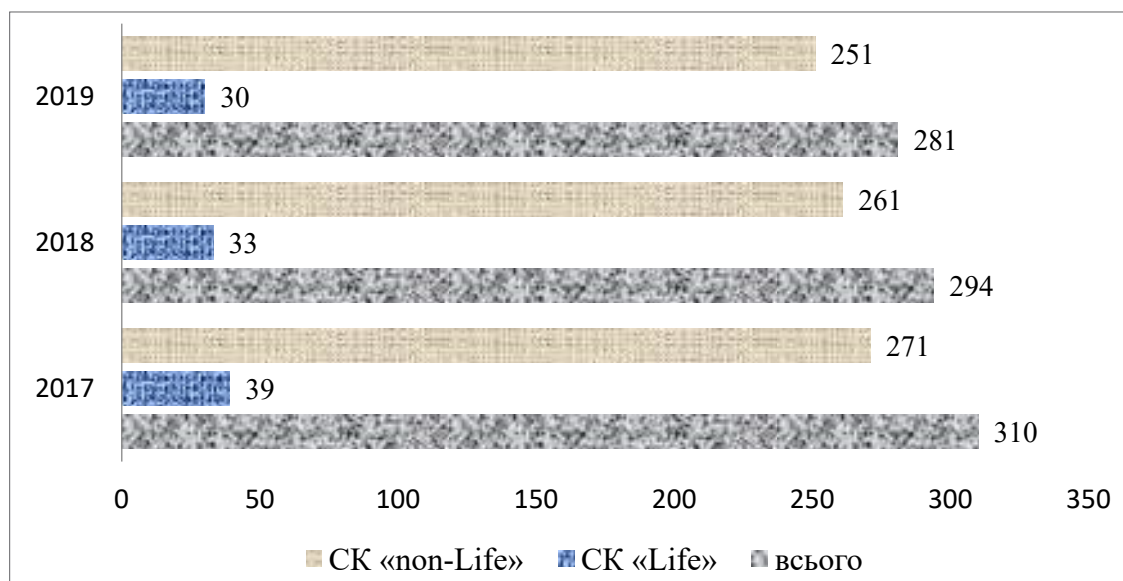

Рис. 1. Кількість українських страхових компаній

Джерело: розроблено автором на основі джерела [9]

вих виплат у порівнянні з 2018 роком збільшився на 2326,6 млн. грн (22,1%), обсяг чистих страхових виплат збільшився на 2175,8 млн. грн (21,2%).

За даними Нацкомфінпослуг, валові страхові премії за три квартали 2019 року зросли на 16,3%, валові виплати — на 12,5%. Чисті премії та чисті виплати (без урахування перестрахування) — на 18,8% і 13,7% відповідно. Водночас левову частку премій у ризиковому страхуванні — 98,1% — генерують 100 страхових компаній з 211 зареєстрованих. У страхуванні життя 96,7% премій акумулюють 10 страхови-

ків з 23 зареєстрованих. Тобто концентрація ринку зберігається на високому рівні. Кількість договорів страхування за січень — грудень 2019 року зросла на 3,9%, з клієнтами-фізособами — на 1,8% [9].

Наростили страховики активи і резерви. Сукупні активи зросли на 12,6%, у тому числі активи для представлення коштів страхових резервів — на 17,1%. Обсяг сформованих страхових резервів збільшився на 19,4%.

Хоча кількісні показники мають тенденцію до зростання, все ж функціональні й інституційні ха-

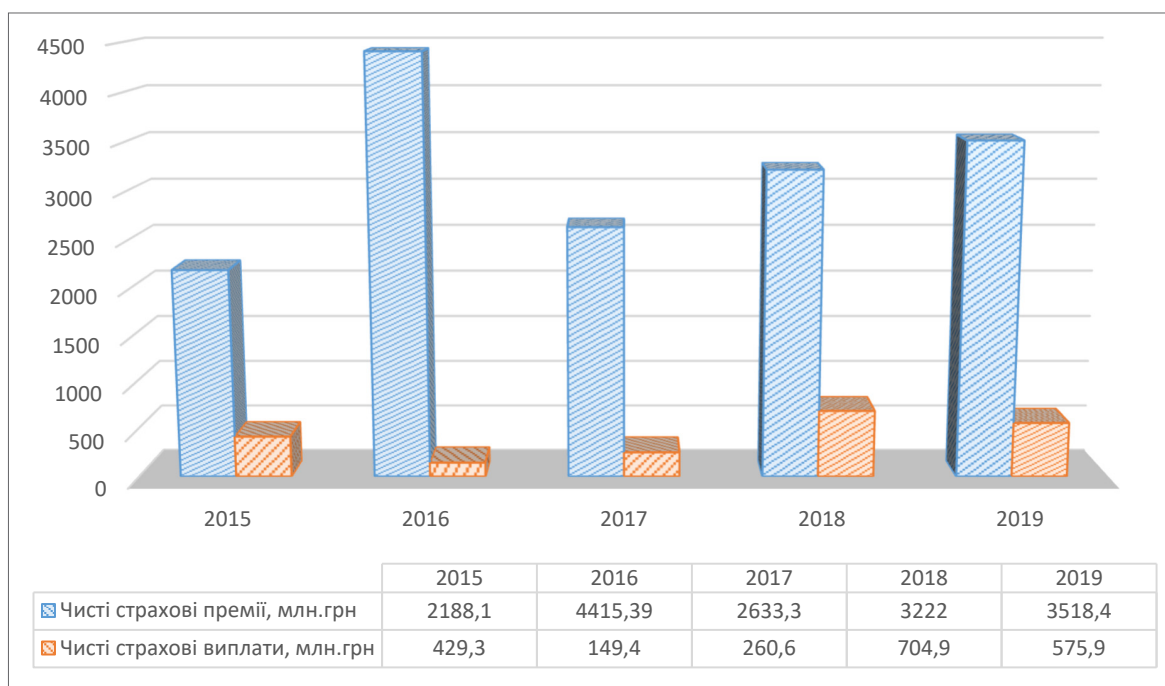

Рис. 2. Динаміка чистих страхових премій та виплат зі страхування майна

Джерело: розроблено автором на основі джерела [9]

рактеристики страхового ринку України в цілому не відповідають реальним потребам економіки та прагненням світових страхових ринків, що обумовлює його уповільнений розвиток у глобальному процесі формування світової фінансової системи.

Пріоритетними напрямками розвитку вітчизняного ринку страхування у 2018–2019 рр., згідно з аналізом Ліги страхових організацій України, були найбільш затребувані види страхування, зокрема автострахування, страхування туристів, страхування майна, добровільне медичне страхування, страхування від нещасних випадків, страхування життя (див. рис. 3).

Ринок страхування майна, до якого можна віднести й страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ, підігрують юридичні особи. Багато в чому це пов'язано з тим, що бізнес зіткнувся зі зростанням кількості пожеж.

За статистикою, у 2018 році тільки на виробничих об'єктах частота загорянь збільшилася на 15%. При цьому сумарні втрати від усіх пожеж сягнули майже 8,3 млрд. грн. І вже не тільки великий, але і середній бізнес починає усвідомлювати, що набагато дешевше заплатити за страховий поліс, ніж зі своєї кишені відновлювати згоріле або затоплене майно [10].

Загальна проблема страхових компаній практично однакова: їх більшість так і не навчилася заробляти на класичних страхових продуктах. Через високі витрати на андеррайтинг та комісійні агентам (від 30% до 50%) збитковість обов'язкового страхування авто-цивільної відповідальності сягає 120–150%. Схожа проблема спостерігається за іншими видами страхування. Заробіток великих компаній переважно засновується на страхуванні КАСКО, якщо вони мають стабільну базу клієнтів та не демпінгують.

Рис. 3. Пріоритетні напрями розвитку страхового ринку України за 2018–2019 рр.

Джерело: розробка автора

Страховий ринок зривується також за рахунок того, що великі стабільні страхові компанії поглинають дрібні. Страхові компанії, що потрапили в складну фінансову ситуацію, намагаються продати (або віддати) свої портфелі більш стійким компаніям. Вже зараз на ринку існує величезна кількість компаній «на продаж», а страхові компанії, які думають про розширення, можуть зробити це за мінімальні кошти.

Серед проблем, що стримують розвиток страхового ринку можна виокремити наступні:

- несприятлива політична та економічна ситуація в країні;
- недосконала нормативно-правова база;
- недостатність фінансового забезпечення населення;
- відсутність довіри населення до страхових компаній та низький рівень володіння інформацією про стан і можливості страхового ринку;
- низький рівень забезпеченості страхових вкладень;
- низький рівень капіталізації страховиків;
- низький рівень забезпечення відповідальності за великі застраховані ризики;
- перестрахування частини великих ризиків за кордоном;
- необґрунтований виток грошових коштів з України;
- відсутність достатньої кількості кваліфікованих фахівців у даній галузі;
- знецінення національної валюти;
- неможливість здійснення довгострокових видів страхування;
- неефективне регулювання страхової діяльності з боку держави;
- відсутність чіткої стратегії розвитку страхового ринку;
- роль і місце страхування не відповідають завданням, які стоять перед Україною в сучасних умовах формування ринкової економіки;
- сучасний стан страхового ринку не повною мірою відповідає тенденціям розвитку світового страхового ринку.

Висновки. Отже, задля подолання зазначених проблем та ефективного функціонування страхового ринку України варто вжити такі заходи:

- застосування новітніх технологій та впровадження інновацій у страховій діяльності;
- вдосконалення законодавчої бази;
- впровадження міжнародних стандартів ведення страхової діяльності;
- визначення надійної та ефективної стратегії розвитку страхового ринку України;
- проведення просвітницьких заходів населення з метою популяризації страхових послуг.

Узагальнюючи вищезазначене можна стверджувати, що страховий ринок України перебуває на етапі розвитку та інтеграції у світовий простір. Незважаючи на певні здобутки він характеризується недоліками, наявність яких показує перспективи розвитку і, таким чином, потенціал для України.

Література

1. Базилевич В. Д. Страхування: Підручник / В. Д. Базилевич, К. Базилевич, Р. В. Пікус та ін. / За ред. В. Д. Базилевич; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К.: Знання, 2008. 1019 с.
2. Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика: монографія / О. О. Гаманкова. К.: КНЕУ, 2009. 283 с.
3. Залетов О. М. Страхування в Україні: початковий посібник / Залетов О. М. // Практичні поради у питаннях та відповідях. К.: Центр комерційного права, 2003. 131 с.
4. Клапків Ю. М. Ринок страхових послуг: концептуальні засади, технічні інновації та перспективи розвитку: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2020. 568 с.
5. Осадець С. С. Страхування: Підручник / Керівник авт. колективу і наук. ред. С. С. Осадець. Вид. 2-ге, перероб. і доп. К.: КНЕУ, 2002. 599 с.
6. Козьменко О. В. Страхування і страховий ринок: термінологія, законодавство і динаміка розвитку: монографія / О. В. Козьменко. Суми: Ділові перспективи, 2006. 68 с.
7. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. Т. 2 / [за ред. С. В. Мочерного.]. Львів: Світ, 2006. 568 с.
8. Фурман В. М. Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку моногр. / В. М. Фурман. К.: КНЕУ, 2005. 334 с.
9. Підсумки діяльності страхових компаній за 2019 рік. URL: http://ufu.org.ua/files/stat/SK_info2019.pdf (дата звернення: 07.10.2020)
10. Ризики у тренді: чому страховий ринок б'є рекорди. URL: <https://mind.ua/publications/20207077-riziki-utrendi-chomu-strahovij-rinok-be-rekordi> (дата звернення: 07.10.2020)

References

1. Bazylevych V. D. Strakhuvannja: Pidruchnyk / V. D. Bazylevych, K. Bazylevych, R. V. Pikus ta in. / Za red. V. D. Bazylevych; Kyjiv. nac. un-t im. Tarasa Shevchenka. K.: Znannja, 2008. 1019 s.
2. Ghamankova O. O. Rynok strakhovykh poslugh Ukrainy: teoriya, metodologhija, praktyka: monoghrafija / O. O. Ghamankova. K.: KNEU, 2009. 283 s.
3. Zaljetov O. M. Strakhuvannja v Ukraini: nachalnjnyj posibnyk / Zaljetov O. M. // Praktychni porady u pytannjakh ta vidpovidjakh. K.: Centr komercijnogho prava, 2003. 131 s.
4. Klapkiv Ju. M. Rynok strakhovykh poslugh: konceptualjni zasady, tekhnichni innovaciji ta perspektyvy rozvytku: monoghrafija. Ternopilj: TNEU, 2020. 568 s.
5. Osadecj S. S. Strakhuvannja: Pidruchnyk / Kerivnyk avt. kolektyvu i nauk. red. S. S. Osadecj. Vyd. 2-ghe, pererob. i dop. K.: KNEU, 2002. 599 s.
6. Kozjmenko O. V. Strakhuvannja i strakhovyj rynek: terminologhija, zakonodavstvo i dynamika rozvytku: monoghrafija / O. V. Kozjmenko. Sumy: Dilovi perspektyvy, 2006. 68 s.
7. Ekonomichnyj encyklopedychnyj slovnyk: u 2 t. T. 2 / [za red. S. V. Mochernogho.]. Ljviv: Svit, 2006. 568 s.
8. Furman V. M. Strakhuvannja: teoretychni zasady ta strateghija rozvytku monoghr. / V. M. Furman. K.: KNEU, 2005. 334 s.
9. Pidsumky dijalnosti strakhovykh kompanij za 2019 rik. URL: http://ufu.org.ua/files/stat/SK_info2019.pdf (data zvernennja: 07.10.2020)
10. Ryzyky u trendi: chomu strakhovyj rynek b'je rekordy. URL: <https://mind.ua/publications/20207077-riziki-utrendi-chomu-strahovij-rinok-be-rekordi> (data zvernennja: 07.10.2020)

УДК 339.137.2

Стрижак Данило Сергійович

студент

Київського національного університету технологій та дизайну

Стрижак Данил Сергеевич

студент

Киевского национального университета технологий и дизайна

Stryzhak Danylo

Student of the

Kyiv National University of Technologies and Design

Науковий керівник:

Мельник Альона Олексіївна

доктор економічних наук, професор

Київський національний університет технологій та дизайну

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ МЕХАНИЗМА ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC ASPECTS OF THE MECHANISM OF ENSURING THE COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE

Анотація. У статті наведено різні точки зору щодо категорії «конкурентоспроможність підприємства». Проаналізовані причини недостатньої конкурентоспроможності конкретних підприємств і галузей. Виявлені фактори, що впливають на конкурентоспроможність в залежності від ринкової ситуації та визначені ефективні методи впливу на конкурентоспроможність на рівні підприємства.

Запропонований механізм підвищення конкурентоспроможності та досліджено організаційно-економічні аспекти підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентоспроможність підприємства, організаційно-економічний механізм, організаційно-економічні аспекти, механізм конкурентоспроможності.

Аннотация. В статье представлены различные точки зрения по категории «конкурентоспособность предприятия». Проанализированы причины недостаточной конкурентоспособности конкретных предприятий и отраслей. Выявлены факторы, влияющие на конкурентоспособность в зависимости от рыночной ситуации и определенные методы воздействия на конкурентоспособность на уровне предприятия.

Предложен механизм повышения конкурентоспособности и исследованы организационно-экономические аспекты повышения конкурентоспособности предприятия.

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкурентоспособность предприятия, организационно-экономический механизм, организационно-экономические аспекты, механизм конкурентоспособности.

Summary. The article presents different points of view on the category of «enterprise competitiveness». The reasons for insufficient competitiveness of specific enterprises and industries are analyzed. The factors influencing competitiveness depending on a market situation are revealed and effective methods of influence on competitiveness at the enterprise level are defined.

The mechanism of increase of competitiveness is offered and organizational and economic aspects of increase of competitiveness of the enterprise are investigated.

Key words: competitiveness, enterprise competitiveness, organizational and economic mechanism, organizational and economic aspects, competitiveness mechanism.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку ринкової економіки в Україні особливо важливим стає питання забезпечення високого рівня конкурентоспроможності українських підприємств, що є однією з умов підтримки позицій підприємств на внутрішньому і міжнародному ринках. Успіх підприємства в умовах конкурентної боротьби обумовлюється постійним моніторингом позицій на ринку, дослідженням сильних і слабких сторін, як власній господарській діяльності, так і конкурентів, здатністю пристосовуватися до змін ринкової ситуації.

Конкурентоспроможність підприємства є однією з найважливіших категорій ринкової економіки і характеризує можливість і ефективність адаптації підприємства до умов ринкового середовища. Сучасна адаптація підприємств в конкурентних умовах мінливого та нестабільного середовища повинна проводитися в процесі ґрунтовного і безперервного аналізу конкурентів, власного стратегічного потенціалу та оцінки ефективності його використання, а також положення підприємства на ринку товарів і послуг порівняно з конкурентами. Тому стають актуальними достатня кількість питань, пов'язаних з поняттям конкурентоспроможності, які вимагають подальшого вивчення, одним із них є проблема складових конкурентоспроможності підприємства, тобто організаційно-економічні аспекти підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Організаційно-економічні механізми підвищення конкурентоспроможності підприємств досліджені в працях вчених-економістів: Азоева Г. Л., Котлера Ф., Лібернікеля В., Портера М., Скобелева І. П., Фаминского І. П., Юданова А. Ю. та ін. Питання оцінки конкурентоспроможності та потенціалу підприємств розглянуті в роботах Винокурова В. А., Козлова В. К., Млоток Е., Попкова В. П., Степанова А. Я., Фатхутдінова Р. А., Шеремета М. В. та ін.

Внесок у дослідження складових конкурентоспроможності, в тому числі, життєздатності підприємства зробили як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, серед яких Аакер Д., Ареф'єва А. В., Балабанов І. Т., Башнянина Г. І., Бланк І. А., Ван Хорн Дж. К., Дж. К. Грейсон мл., Кизим Н. А., Клейнер Г. Б., Коласса Б., Кондратьєв А. В., Левицький Е. М., Лігоненко Л. А., Пономаренко В. А., Томпсон В. А., Тридід А. Н., Хікс Д. Р., Мартиненко В. П., Бондаренко В. М., Нефедова Е. Г., Марцин В. С., Носова Т. Ю., Борзенкова А. А., Тихонова Г. М., Отенко І. П., Ястремська О. М. та ін.

Таким чином, неоднозначність і безліч складових конкурентоспроможності впливає на можливість формування системи заходів щодо підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства. Тому стає зрозумілим необхідність і важливість проблеми вивчення, оцінки та аналізу організаційно-економічних аспектів, які забезпечують підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Мета статті полягає у визначенні організаційно-економічних аспектів при формуванні механізму конкурентоспроможності підприємства.

Виклад основного матеріалу. Термін «конкурентоспроможність» одні вчені ідентифікують з властивістю об'єкта, інші — із засобом досягнення мети, треті — із засобом аналізу. При цьому в ряді визначень конкурентоспроможність виступає абсолютною величиною, незалежною від конкурентного середовища. Крім того, конкурентоспроможність організації визначається ефективністю господарської діяльності, наявністю конкурентного потенціалу та конкурентоспроможністю вироблених товарів (послуг).

Якщо дослідження поняття «конкурентоспроможність підприємства» в економічній літературі зустрічається досить часто як у вітчизняних, так і зарубіжних авторів, проте, є актуальним і важливим на сьогоднішній день, то «складові конкурентоспроможності» вимагають додаткового вивчення. Під складовими конкурентоспроможності будемо розуміти елементи, які створюють реальні і потенційні переваги підприємства щодо конкурентів. Доцільно об'єднати складові в два блоки: організаційні та економічні (рис. 1).

Одним зі значних організаційних складових є створення та освоєння нової продукції. Нова продукція на ринку впливає на конкурентоспроможності, що сприяє на підвищення прибутків підприємства.

Організація виробничого процесу діє для того щоб підвищити ефективність виробництва, раціонально розподілити ресурси для виготовлення продукції, покращити зв'язки між різними структурами виробництва, що приведе до досягнення поставлених задач у короткі терміни їх виконання.

Організація забезпечення контролю та якості товарів являє собою перевірку відповідності показників якості конкретного товару, його вимоги до встановлених стандартів, що сприяє конкурентності готової продукції на ринку.

Організація праці та управління на підприємстві забезпечує чітку дію та постанову співробітників за якою організовуються певні задачі поставленої мети на підприємстві. Таким чином кожен співробітник підприємства виконує свої обов'язки, що впливає на швидкість виготовлення та якість продукції.

Організація комерційної діяльності на підприємстві виконує важливу роль. Комерційна діяльність водночас впливає на організаційні процеси, які спрямовані на здійснення товарно-грошових обмінів. Завдяки поставленій мети організації комерційної діяльності забезпечує досягнення оперативного та ефективного функціонування підприємства та задоволення потреб споживачів.

Життєздатність підприємства дозволяє зберігати та підтримувати існування підприємства на самостійному рівні. Головною метою цієї складової є підвищення рентабельності на підприємстві.

Персонал підприємства та продуктивність праці виконує одну із найважливіших значень. Це сукупність працівників, яка мають певний практичний досвід і навички роботи. Що безпосередньо впливає на результативність праці. Продуктивність праці це показник єдності та злагоди роботи персоналу.

Рівень науково-іноваційної діяльності підприємства дозволяє розв'язувати питання, що до розробки нових стратегій, впровадження новітніх технологій, підвищення рівня механізації робіт. Таким чином відбувається ріст якості та конкурентоспроможності продукції або послуг.

Основні результати діяльності підприємства дають змогу зробити підсумки та прогнози, які показують успішність підприємства на ринку, його рейтинг серед конкурентів. Результати діяльності дають змогу наочно бачити фінансове становище підприємства, прибуток та збитки які можуть впливати на рівень якості продукції.

Організаційно-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності підприємства — це

сукупність методів і способів, які дають можливість підприємству мати стійкі позиції на ринку, залучати і зберігати споживачів при реалізації основної мети своєї діяльності [11].

При формуванні організаційно-економічного механізму, а також його основних складових необхідно вирішувати такі завдання (Рис. 2). У рамках формування організаційно-економічного механізму забезпечення конкурентоспроможності підприємства необхідно враховувати як фактори саморегуляції ринку, так і особливості державного регулювання ринкових відносин.

Діагностика методів і засобів, що дозволяють підприємству підтримувати необхідний рівень конкурентоспроможності, повинна спиратися на систему певних критеріїв — фінансового, технічного, кадрового, організаційного та інформаційного забезпечення [12]. Змістовне наповнення принципів, функцій, методів, моделей, що виділяються в якості складових організаційно-економічного механізму управління забезпеченням конкурентоспроможності,

Рис. 1. Організаційно-економічні складові конкурентоспроможності підприємств

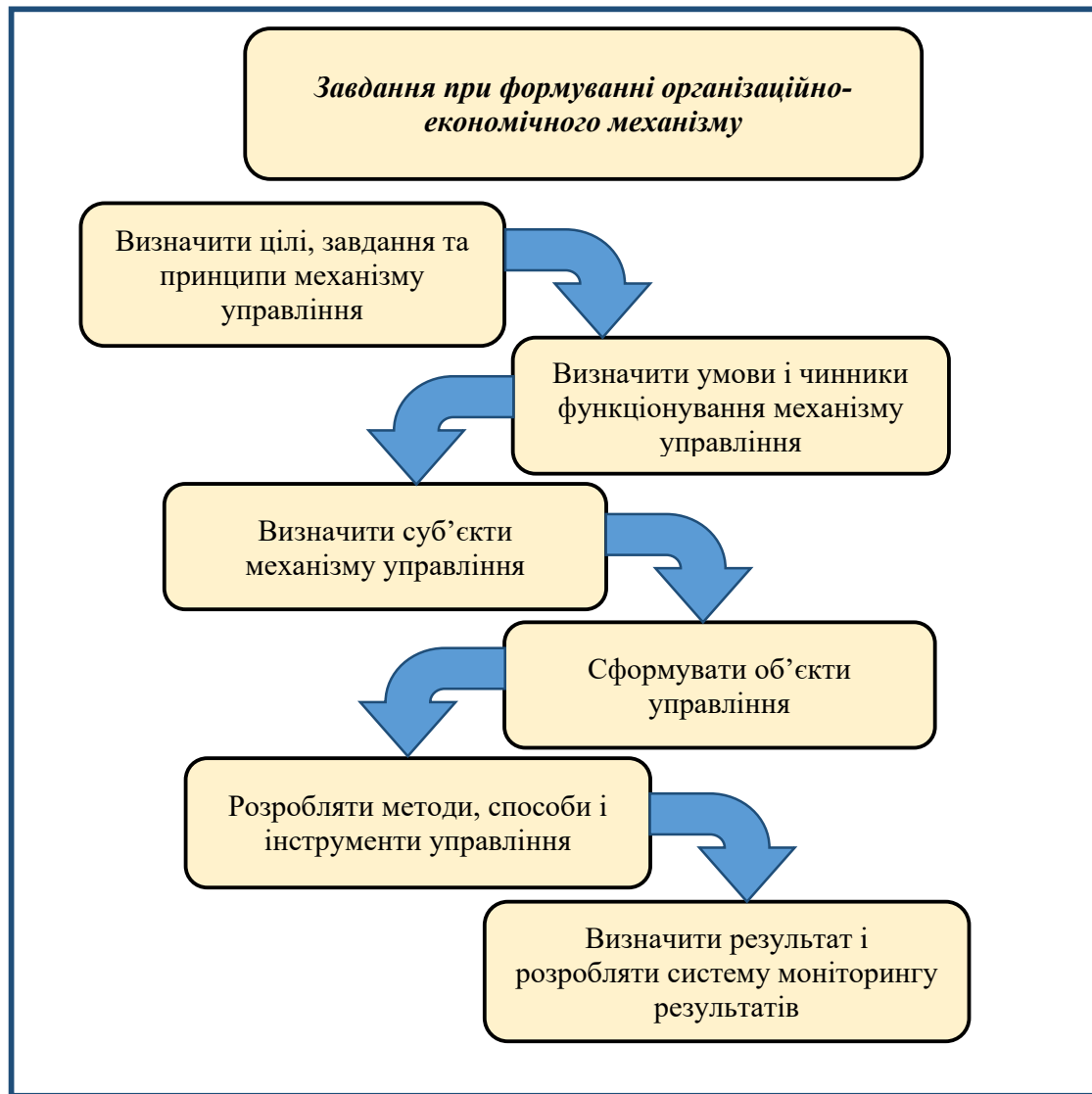

Рис. 2. Завдання при формуванні організаційно-економічного механізму

може бути різноманітним. Враховуючи сказане вище, можна зробити висновок, що структура організаційно-економічного механізму управління забезпеченням конкурентоспроможності є трьохкомпонентною [12].

Варто зазначити, що саме від збалансованості розвитку структурних компонент механізму залежить ефективність реалізації конкурентних переваг підприємства. Першим компонентом є система забезпечення, яка складається із підсистем нормативно-правового та методичного, ресурсного та наукового забезпечення управління підвищенням конкурентоспроможності підприємства [13].

Другим компонентом є функціональна система, яка базується на здійсненні власне управлінського процесу з використанням загальних функцій управління [13].

Третій компонент — цільова система, яка власне базується на визначенні цілей та результатів діяльності підприємства [3]. Основними видами ресурсів,

що використовуються підприємством для здійснення виробничо-господарської діяльності, а відтак і забезпечення належного рівня його конкурентоспроможності пропонується виділяти такі [14]:

- технічні ресурси — це, насамперед, основні фонди: обладнання, устаткування, будівлі, споруди, виробничі площі, інвентар; технологічні ресурси — використовувані технології та особливості організації виробничого процесу, динамічність технологічних змін, інновацій, наявність конкурентоспроможних ідей та наукових розроблень;
- матеріальні ресурси — це сировина, матеріали, особливості їхнього використання, обробки, збагачення, утилізації; це предмети праці, які в результаті їхнього використання із застосуванням інших видів ресурсів у процесі праці перетворюються на готову продукцію, що може задовольняти потреби споживачів;
- трудові ресурси — люди, які здатні до праці, є основним елементом продуктивних сил суспільства,

оскільки саме вони сполучають засоби і предмети праці, і в результаті трудових зусиль створюється готова продукція;

- фінансові ресурси: придбання технічних і матеріальних ресурсів та найм робочої сили неможливо здійснити без важливого елементу фінансових ресурсів — грошових коштів, які є у розпорядженні підприємства; вони призначені для здійснення поточних платежів, затрат на розширене відтворення виробництва, платежів за усіма зобов'язаннями, стимулювання працівників;
- нематеріальні ресурси — забезпечують економічну користь протягом тривалого періоду, але не мають матеріальної основи для отримання доходів;
- просторові ресурси — це характер виробничих приміщень й території підприємства, наявність і стан комунікацій, можливість їх розширення, місцезнаходження і розташування підприємства, відстань від постачальників та споживачів, наближеність до транспортних шляхів;
- інформаційні ресурси: здійснювати управління підприємством, не володіючи інформацією про внутрішнє та зовнішнє становище, неможливо. Важливе значення мають характер інформації, доступ до неї, можливість розширення інформації і підвищення її ймовірності та інше;
- час є специфічним і, на відміну від інших, не відновлюваним ресурсом. Підприємство може придбати нове обладнання, сировину, матеріали, поновити працездатність робітників, отримати чи створити інформацію, але не може повернути втрачений час. А від використання цього ресурсу залежить ефективність використання потенціалу;
- ресурси організаційної структури управління — характер та гнучкість керівної системи, способи підпорядкування, обсяги повноважень та відповідальності, швидкість проходження керівних впливів [14].

Функціональна система організаційно-економічного механізму забезпечення конкурентоспроможності підприємства представлена поетапним управлінським процесом з виділенням функцій, методів управління, відповідних управлінських рішень та управлінського впливу на цільову систему запропонованого механізму [13]. Що стосується третього компоненту досліджуваного механізму — цільової системи, то для реалізації поставлених цілей з метою підвищення рівня конкурентоспромож-

ності необхідні ресурси, обмеженість у яких може привести до перегляду раніше встановлених цілей і вибору методів впливу.

Економічний аспект несе в собі змістовну основу, описує елементи, що входять до механізму та створює умови для впровадження програми і формування економічних відносин між учасниками процесу. Організаційний аспект представляє функціональну сторону, тобто описує взаємозв'язок елементів механізму [12].

Висновки. Дослідження показують, що існують різні точки зору щодо самої категорії «конкурентоспроможність підприємства». В сучасних умовах досить важливо проаналізувати причини недостатньої конкурентоспроможності конкретних підприємств і галузей; виявити фактори, що впливають на конкурентоспроможність в залежності від ринкової ситуації; розробити систему показників оцінки конкурентоспроможності підприємств різних типів і спеціалізацій; визначити ефективні методи впливу на конкурентоспроможність на рівні підприємства; розробити механізм підвищення конкурентоспроможності підприємств на основі підходу, який є більш відповідним і ефективним з точки зору дослідників.

З одного боку, конкурентоспроможність сприймається як підсумок, результат конкурентних дій підприємницької структури. З іншого боку, конкурентоспроможність розуміється (і саме в цьому сенсі вона і проявляється як здатність) як потенціал, ресурсне забезпечення та підставу конкурентних дій. Тобто як ступінь забезпеченості ресурсами для майбутнього конкурентного розвитку.

Все ще відсутній консенсус стосовно категорії «конкурентоспроможність», в тому числі, «конкурентоспроможності підприємства»; багато запропонованих методів оцінки конкурентоспроможності не відображають таких основних вимог як системність, динамічний характер, обов'язкова наявність інноваційної складової. Одночасно з цим, на рівні промислових підприємств в системах управління питання конкурентоспроможності часто навіть і не ставляться, оскільки у великій кількості випадків ці системи націлені на досягнення фінансових і виробничих результатів.

Все це свідчить про доцільність, як з наукової, так і з практичної точок зору, дослідження організаційно-економічних аспектів підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Література

1. Wint A. Competitiveness in small developing economies // Canada: University of the West Indies Press. 2003. URL: <http://www.questia.com/PM.qst?a=o&d=104310446>.
2. Азоев Г. Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика // Центр экономики и маркетинга. 1996. 208 с.
3. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент // Издательско-книготорговый центр «Маркетинг», Москва. 2002. 892 с.

4. Porter M. Competition // USA: Harvard Business School Publishing Cooperation, 2008. URL: <https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=184>
5. Управління конкурентоспроможністю підприємства / Клименко С. М. та ін. Київ, КНЕУ, 2006. 527 с.
6. Блонська В. І., Шморгун І. В. Вдосконалення конкурентоспроможності та підвищення ефективності діяльності підприємства внаслідок ефективного управління // Науковий вісник НЛТУ України. 2010. № 20.6. С. 174–180.
7. Гарачук Ю. О. Підвищення ефективності діяльності підприємства за рахунок управління конкурентоспроможністю // Актуальні проблеми економіки. 2008. № 2. С. 60–65.
8. Донець Л. І., Донець А. А. Базові принципи сучасної парадигми управління конкурентоспроможністю підприємства // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. 2012. № 1 (5). Т. 2. С. 101–106.
9. Хмеленко І. І. Дослідження підходів щодо управління конкурентоспроможністю підприємства // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». 2010. № 60. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vcp/TPtEV/2010_60/NTU_XPI_60_2010_9.pdf
10. Жовнова Р. І. Про впорядкування факторів формування конкурентоспроможності підприємства // Ефективна економіка: електрон. наук. фахове вид. 2011. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=549>
11. Шилова Т. А. Организационно-экономический механизм обеспечения конкурентоспособности предприятия / Т. А. Шилова // Экономика промышленности. 005. № 3. URL: http://www.msnauka.com/SND/Economics/10_shilova.doc.htm
12. Потапук І. П. Організаційно-економічний механізм конкурентоспроможності підприємства як невід'ємний елемент її забезпечення / Потапук І. П., Помаз Ю. В., Поровай І. В., Пушкар А. С. // Економічний форум. 1/2019. С. 114–119.
13. Мельник Л. Організаційно-економічний механізм управління забезпеченням конкурентоспроможності підприємства меблевого виробництва / Л. Мельник, А. Грод // Соціально-економічні проблеми і держава. 2012. Вип. 2 (7). С. 200–208.
14. Вовк І. Класифікація ресурсів підприємства. Сучасні підходи / І. Вовк // Соціально-економічні проблеми і держава. 2011. Вип. 1 (4). URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11vippsp.pdf>
15. Сутність та структура організаційно-економічного механізму управління конкурентоспроможністю підприємства // Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 20.5. URL: http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2010/20_5/240_Rusyn_Grynyk_20_5.pdf
16. Одинцова Г. С. Механизм управления предприятием: понятие и содержание // Экономика развития: научный журнал. Харків: Вид-во ХНЕУ, 2005. № 4(36). 4850 с.
17. Мойсеєнко І. П. Управління інтелектуальним потенціалом: Монографія. Львів, 2007. 304 с.
18. Швед Т. В., Біла І. С. Оцінка конкурентоспроможності підприємства / Экономика і суспільство. 2017. № 8. С. 405–409. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/17243/1/Швед%20%20Біла.pdf>
19. Сапрун Г. Г. Розробка моделі управління конкурентоспроможністю експортно-орієнтованих підприємств // Молодий вчений. 2017. № 3(43). URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/3/189.pdf>
20. Ткачук Г. Ю. Формування конкурентоспроможності малих підприємств агробізнесу: сучасний стан та стратегія розвитку. Житомир, 2012. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/585/1/Ткачук.pdf>
21. Мельник А. О. Економічна адаптація підприємств у механізмі підвищення їх конкурентоздатності // Вісник Технологічного університету Поділля, 2004. № 6. С. 206–211.
22. Мельник А. О. Чинники конкурентоспроможності в умовах світової економічної кризи / А. О. Мельник // Теоретичні та прикладні аспекти підвищення конкурентоспроможності підприємств: колективна монографія у 4 т. / за ред. О. А. Паршиной. Д.: Герда, 2013. С. 196–202.

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА»

Збірник наукових статей

№ 15 (95)

2 том

Голова редакційної колегії — д.е.н., професор *Камінська Т.Г.*

Київ 2020

Видано в авторській редакції

Засновник / Видавець ТОВ «Фінансова Рада України»
Адреса: Україна, м. Київ, вул. Павлівська, 22, оф. 12
Контактний телефон: +38 (067) 401-8435
E-mail: editor@inter-nauka.com
www.inter-nauka.com

Підписано до друку 15.10.2020. Формат 60×84/8
Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookAS.
Умовно-друкованих аркушів 6,74. Тираж 100.
Замовлення № 398. Ціна договірна.
Надруковано з готового оригінал-макету.

Надруковано у видавництві
ТОВ «Центр учбової літератури»
вул. Лаврська, 20 м. Київ
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2458 від 30.03.2006 р.